

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ
ФІНАНСОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
на тему «Світові моделі боротьби з відмиванням коштів»

Виконала: студентка групи EM21-1
Спеціальність «Міжнародні економічні
відносини»
Носенко А. В.

Керівник к.е.н., доцент кафедри міжнародних
економічних відносин та регіональних студій
Богородицька Г. Є.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____

Оцінка: ESTC _____

Члени комісії

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

м. Дніпро
2025

АНОТАЦІЯ

Носенко А. В. Світові моделі боротьби з відмиванням коштів. Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини». – Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025.

Об'єкт дослідження: система боротьби з відмиванням коштів у глобальному масштабі.

Предмет дослідження: теоретичні та прикладні аспекти, що визначають ефективність різних моделей протидії відмиванню грошей.

Мета роботи: вивчення світових моделей боротьби з відмиванням коштів, оцінка їх ефективності та адаптації міжнародного досвіду до умов України.

Методи дослідження: аналіз та синтез, порівняння, систематичний підхід, а також статистичних і структурно-функціональний аналіз.

Встановлено, що ефективна боротьба з відмиванням коштів вимагає комплексного підходу, який поєднує нормативно-правове регулювання, фінансовий моніторинг, міжнародне співробітництво та застосування сучасних технологій контролю. Запропоновано рекомендації щодо удосконалення української системи протидії відмиванню коштів з урахуванням міжнародних стандартів.

Результати дослідження мають практичне значення для державних органів, фінансових установ та міжнародних організацій, що займаються питаннями фінансової безпеки та протидії економічним злочинам.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, містить 00 сторінки, 0 таблиць, 00 рисунків. Список використаних джерел налічує 00 найменувань.

Ключові слова: ВІДМИВАННЯ КОШТІВ, ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ, ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ, ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ПРОТИДІЯ ВІДМИВАННЮ КОШТІВ.

ABSTRACT

Nosenko A. V. World models of combating money laundering. Qualification work for obtaining a higher education degree "bachelor" in specialty 292 "International Economic Relations". - University of Customs and Finance, Dnipro, 2025.

Object of research: the system of combating money laundering on a global scale.

Subject of research: theoretical and applied aspects that determine the effectiveness of various models of combating money laundering.

Purpose of work: study of world models of combating money laundering, assessment of their effectiveness and adaptation of international experience to the conditions of Ukraine.

Research methods: analysis and synthesis, comparison, systematic approach, as well as statistical and structural-functional analysis.

It has been established that effective combating money laundering requires an integrated approach that combines regulatory and legal regulation, financial monitoring, international cooperation and the use of modern control technologies. Recommendations are proposed for improving the Ukrainian system of combating money laundering, taking into account international standards.

The results of the study are of practical importance for state bodies, financial institutions and international organizations dealing with issues of financial security and combating economic crimes.

The work consists of an introduction, three chapters, conclusions, contains 00 pages, 0 tables, 00 figures. The list of sources used includes 00 items.

Keywords: MONEY LAUNDERING, FINANCIAL MONITORING, TERRORISM FINANCING, FINANCIAL SECURITY, ANTI-MONEY LAUNDERING.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ БОРОТЬБИ З ВІДМИВАННЯМ КОШТІВ	
1.1. Сутність та основні схеми легалізації коштів.....	
1.2. Міжнародні організації та їх роль у протидії відмиванню коштів.	
1.3. Характеристика регіональних моделей протидії відмиванню коштів ...	
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ КОШТІВ	
2.1. Сфери найбільшого ризику легалізації доходів та їх глобальні масштаби.	
2.2. Аналіз найпоширеніших каналів легалізації незаконних доходів.....	
2.3. Аналіз кейсів боротьби з відмиванням коштів у міжнародній практиці.	
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ КОШТІВ В УКРАЇНІ	
3.1. Аналіз проблеми легалізації доходів в Україні: основні тенденції та механізми протидії	
3.2. Прикладна оцінка ризиків відмивання коштів на основі діяльності підприємства	
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	
ВИСНОВКИ.....	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	
ДОДАТКИ.....	

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ БОРОТЬБИ З ВІДМИВАННЯМ КОШТІВ

1.1 Сутність та основні схеми легалізації коштів

Проблема легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом, набуває особливої гостроти в умовах глобалізації фінансових потоків. У багатьох країнах, зокрема й в Україні, значні обсяги тіньового капіталу виводяться за межі держави, а згодом повертаються у вигляді іноземних інвестицій, часто з особливими податковими та правовими перевагами. Особливу небезпеку становить те, що процес легалізації коштів часто відбувається через законні фінансові інструменти – офшорні компанії, міжнародні транзакції та складні корпоративні структури, які ускладнюють виявлення реальних бенефіціарів. Це створює ілюзію правомірності походження капіталу та дозволяє злочинцям інтегрувати незаконні доходи в легальну економіку без суттєвого ризику викриття.

Така практика не лише послаблює національну економіку, але й створює умови для розширення корупційних схем та ухилення від оподаткування. У цьому контексті важливо проаналізувати суть процесу легалізації доходів і типові схеми, які використовуються для маскуванню їх злочинного походження.

Приховування реального походження доходів має давню історію. Існує думка, що перші випадки відмивання грошей мали місце ще понад дві тисячі років тому, коли заможні китайські торговці змушені були маскувати свої прибутки через заборони на певні види комерційної діяльності, запроваджені місцевою владою. Вважається, що практика відмивання грошей існувала вже у Середньовіччі. Через те, що Римо-католицька церква забороняла стягнення відсотків або надання позик під заставу (що вважалося лихварством), купці були змушені знаходити альтернативні способи обходу цих обмежень. Зокрема, вони застосовували схеми, у яких кредитор виступав не просто позикодавцем, а ніби учасником у прибутку, що фактично дозволяло отримувати відсотки під виглядом іншої фінансової вигоди [1].

У XX столітті поняття «відмивання коштів» починає набувати реальних правових і кримінологічних контурів. Особливої актуальності ця тема набула в США у 1920-1930-х роках у період дії так званого «сухого закону». Підпільна торгівля алкоголем приносила гангстерам, таким як Аль Капоне, значні доходи, які необхідно було «очистити» від зв'язку з кримінальним середовищем. Одним із методів було придбання легального бізнесу, наприклад пралень самообслуговування, через які проганялись гроші, змішуючись з реальним оборотом підприємства. Саме ця практика, за однією з версій, і дала поштовх до виникнення терміну «laundering» - буквально «прання» грошей [2]. Подальший розвиток міжнародної фінансової системи, зростання транснаціональних потоків капіталу та формування офшорної інфраструктури створили сприятливе середовище для масштабного відмивання доходів злочинного походження.

Особливу роль у цьому процесі відіграли правові режими, що гарантували банківську таємницю. Прийнятий у Швейцарії Закон про банківську таємницю 1934 року закріпив практику суворої конфіденційності щодо власників рахунків, що унеможливило розкриття інформації навіть за міжнародними запитами, це в свою чергу, стало перешкодою для правоохоронних органів і сприяло масштабній легалізації коштів, пов'язаних з різними формами організованої злочинності [3].

Поворотним моментом стало прийняття у США в 1986 році Закону про контроль за відмиванням грошей, яким уперше в історії на законодавчому рівні було встановлено, що відмивання коштів – це окремий кримінальний злочин, незалежний від першочергової злочинної діяльності [4]. Вже через кілька років, у 1989 році, з ініціативи країн Великої сімки була створена FATF – Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів, яка розробила набір стандартів, що стали основою для політик у більшості країн світу [4].

Світова спільнота ще більше активізувала боротьбу з нелегальними фінансовими потоками внаслідок терактів 11 вересня 2001 року. У США був прийнятий закон USA PATRIOT Act [5], який значно розширив повноваження

державних органів щодо моніторингу фінансової діяльності та контролю рухом капіталів. Відтоді боротьба з відмиванням грошей стала невід’ємною частиною глобальної безпекової політики, а контроль за фінансовими потоками – стратегічним інструментом у протидії організованим злочинності, тероризму та корупції. Процес відмивання коштів еволюціонував від прихованих схем у межах однієї громади до транснаціональних фінансових механізмів, що охоплюють цілу низку юрисдикцій, банківських установ і правових систем.

У міжнародному праві термін «відмивання доходів» від злочинної діяльності був зафіксований в Конвенції ООН «Про боротьбу з незаконним обігом наркотиків та психотропних речовин», яку було прийнято 19 грудня 1988 року під час 6-го пленарного засідання Конференції. Учасники Конференції, які представляли позиції країн-членів ООН, звернули увагу на те, що торгівля наркотиками генерує значні фінансові ресурси, які дозволяють організованим злочинним угрупованням міжнародного масштабу впливати на державну владу, легальні комерційні структури, фінансові системи та соціальні процеси в різних країнах [6]. Варто зауважити, що хоча Конвенція не містить прямого визначення терміна «відмивання коштів», вона чітко окреслює перелік дій і способів, які фактично становлять форми цієї діяльності. У зв’язку з цим, у науковій літературі весь час активно досліджується сутність цього явища — таблиця 1.1 подає різні трактування даного терміна за версіями вітчизняних та іноземних авторів.

Таблиця 1.1. Визначення поняття «відмивання доходів» різними авторами

Автор	Визначення
1	2
Х.-Х. Кернер і Е. Дах [7]	передбачає здійснення операцій, спрямованих на маскуванню самого факту володіння (на першому етапі), а також походження або цільового використання матеріальних цінностей злочинного походження з подальшим переведенням їх у джерело регулярного доходу (на другому етапі)
Кліффорд Л. Карчмер [8]	цей термін позначає процес, у межах якого незаконно отримані кошти маскуються або трансформуються таким чином, щоб створити хибне враження про їхнє легальне походження шляхом зміни їхньої форми або переказу що ускладнює виявлення реального джерела надходження

Продовження таблиці 1.1

А. Е. Жалінський [9]	виступає завершальним етапом у ланцюгу кримінальної діяльності що забезпечує її прибутковість і стійкість. На цьому етапі відбувається трансформація злочинних прибутків у легальні активи що сприяє формування нелегального економічного впливу а іноді – і політичної влади
О. М. Бандурка [10]	під відмиванням коштів розуміють сукупність дій спрямованих на приховування реальної природи, джерела, розміру та власника незаконно отриманих активів, у тому числі шляхом легалізації, зміни форми грошових коштів та створення ілюзії їх законного походження
Н. М. Мироненко [11]	включає інвестування або переказ коштів здобутих у результаті протиправної діяльності, з метою приховати справжнє джерело їх виникнення та ускладнити їхнє відстеження
Б. Волженкін [12]	охоплює комплекс фінансових чи інших операцій, які реалізуються з метою приховати або замаскувати факт незаконного походження майна, забезпечивши подальше отримання з нього прибутку у вигляді легалізованих доходів

Наведені визначення демонструють різноманітність підходів до розуміння сутності процесу відмивання коштів. Дивлячись на наведені підходи, можна виокремити ключові елементи, які найчастіше зустрічаються у визначеннях: приховування походження, перетворення незаконного прибутку у законну форму, використання складних фінансових операцій, намагання інтегрувати кошти в офіційну економіку. Незважаючи на різні аспекти – від правового до економічного – всі автори погоджуються, що головною метою таких дій є маскування нелегального походження доходів і надання їм вигляду легального фінансового ресурсу.

Відмивання коштів, отриманих нелегальним шляхом, є складним і багатоетапним процесом. Оскільки ця діяльність формувалась і вдосконалювалась протягом багатьох століть, сьогодні існує велика різноманітність способів і механізмів її здійснення (рис. 1.1). Залежно від рівня організованості злочинної діяльності та обсягів коштів можуть застосовуватись різні моделі легалізації. Вибір конкретної моделі часто залежить від жорсткості

регуляторної політики у певній країні або ж наявності транснаціональних зв'язків.

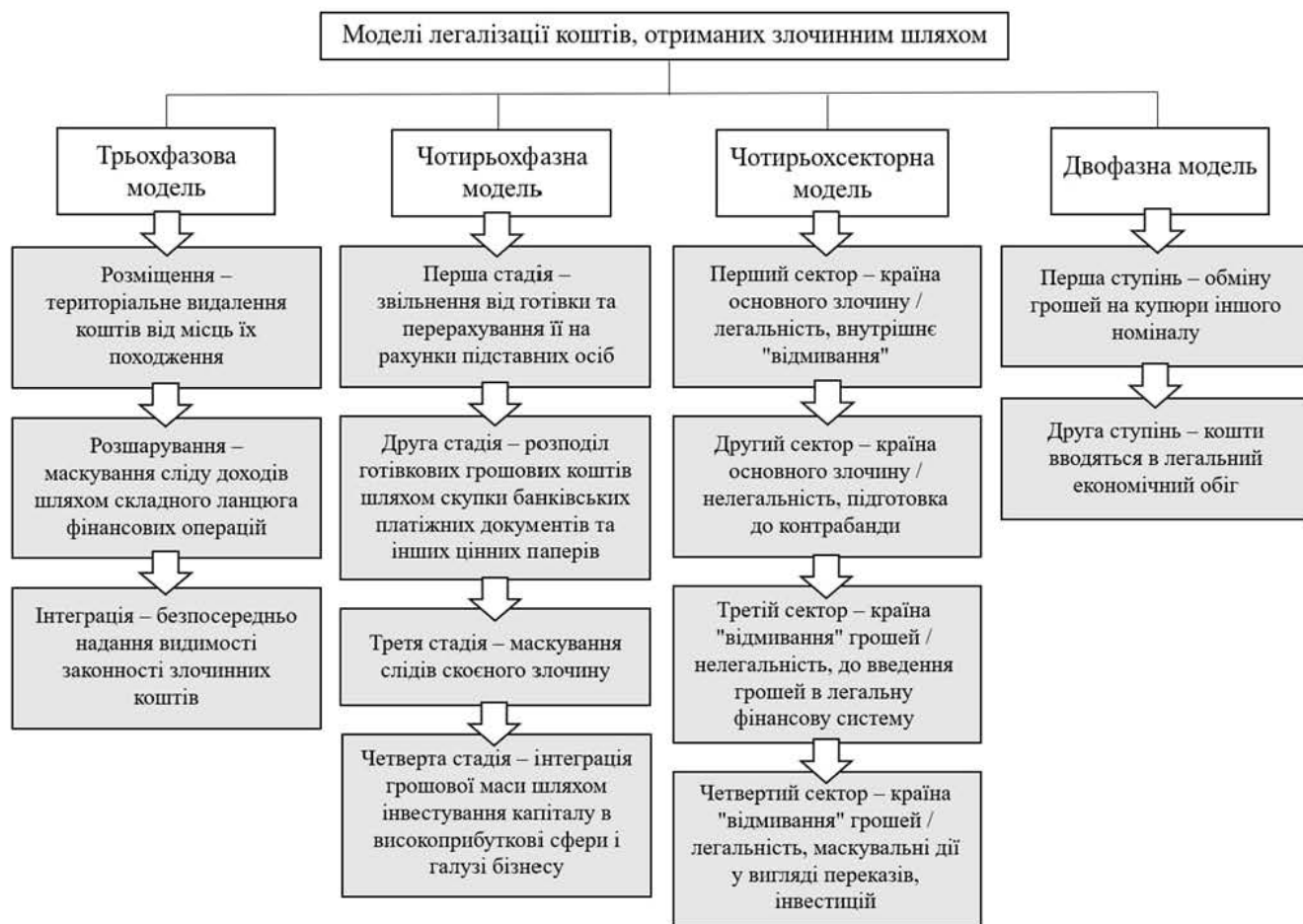

Рис. 1.1 Моделі легалізації коштів
Джерело: [13]

Найбільш поширеною є трьохфазова модель, що є класичним представленням процесу відмивання коштів: етап розміщення – введення готівки у фінансову систему, розшарування – створення складного ланцюга трансакцій, і інтеграція – повернення коштів у формі законного прибутку. Чотирьохфазна модель – деталізує ці етапи, чотирьохсекторна – описує міжнародний характер операцій, а двофазна є найпростішою моделлю і полягає у обміні готівки та її введенні в легальний обіг.

Окрім наведених вище моделей, правопорушники застосовують широкий спектр методів для легалізації коштів (рис. 1.2). Зазначені інструменти відображають як окремі технічні прийоми, так і цілісні схеми, що інтегрують кілька рівнів фінансових операцій. Незважаючи на розмаїття механізмів, усі ці методи об'єднує спільна мета – надати грошам, походження яких пов'язане з

правопорушеннями, легального вигляду шляхом ускладнення або повного приховування джерела їхнього надходження.

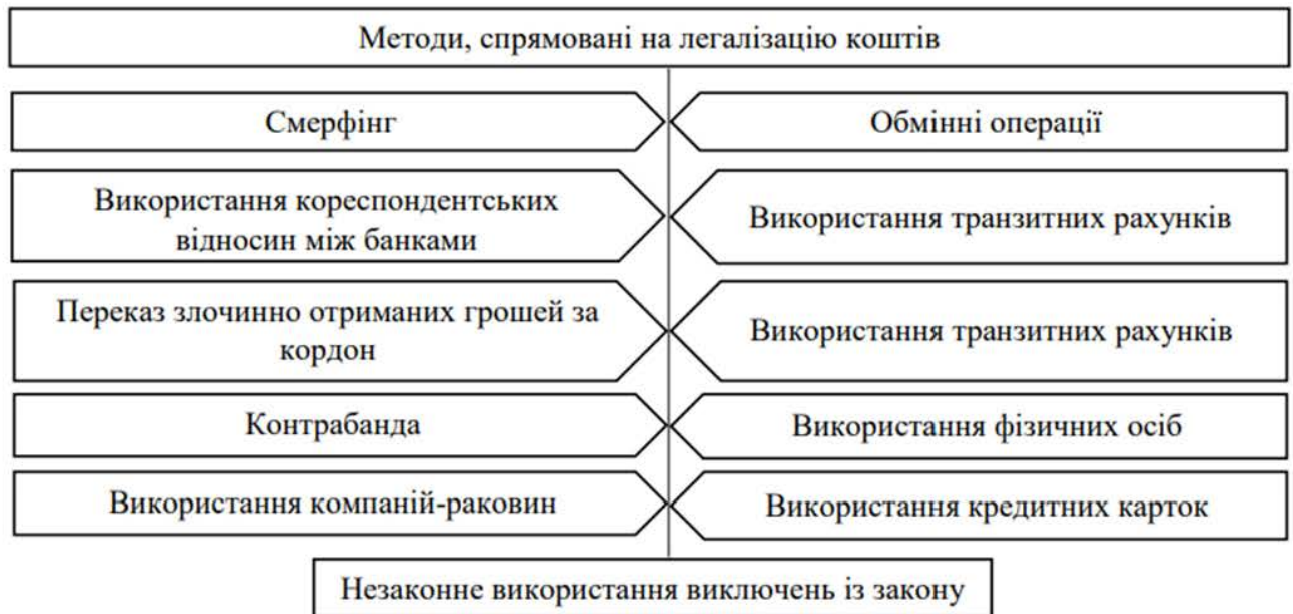

Рис. 1.2 Методи, спрямовані на легалізацію коштів

Джерело: складено автором на основі джерела [14]

Одним з найбільш застосовуваних на практиці підходів є смерфінг, який передбачає поділ великих грошових сум на незначні партії з метою внесення їх до банківської системи без привернення уваги контролюючих органів [15]. Цей метод, як правило, використовується на початковій фазі розміщення коштів та дозволяє уникнути порогового моніторингу, передбаченого законодавством. Подібного ефекту досягають й обмінні операції, за допомогою яких кошти переводяться у різні валютні форми або інші активи (наприклад, дорогоцінні метали), що ускладнює встановлення їхнього походження [16].

Значну роль у забезпеченні транснаціонального характеру легалізації відіграє використання кореспондентських відносин між банками, яке дозволяє переказувати кошти через фінансові установи, розташовані в різних юрисдикціях [17]. В свою чергу, це сприяє використанню транзитних рахунків – рахунків, що використовують для обліку платежів на час до перерахування їх за призначенням [18]. І оскільки це тимчасові рахунки, через них проходять значні обсяги фінансових потоків із мінімальним рівнем ідентифікації кінцевих бенефіціарів. У всій цій схемі переказ коштів за кордон виступає не лише як самостійний

інструмент, а і як частина комплексної структури, що охоплює декілька етапів переміщення активів: цей процес може відбуватись як через формальні фінансові інституції, так і через неформальні системи, наприклад хавала. Це «переказ» грошей з країни в країну, через так званих брокерів («хаваладарів»), сутність якого полягає в тому, щоб передати гроші з одного кінця планети в інший, досить віддати готівку «хаваладару», той зробить телефонний дзвінок іншому брокеру – і одержувачу в іншій країні видадуть грошовий переказ [19].

Методи легалізації також часто пов'язані з контрабандою, коли кошти або цінності фізично вивозяться за межі країни, уникаючи валютного контролю та митного регулювання [20]. У таких випадках злочинці нерідко залучають фізичних осіб, які виконують функції «кур'єрів» або номінальних власних рахунків, підміняючи реальних учасників незаконних схем.

Особливе місце у фінансових шахрайствах посідає використання компаній-«раковин» або компаній-«оболонок» (shell companies) – фіктивних юридичних осіб, створених лише з використанням поштової адреси [21]. Такі компанії майже не здійснюють, або взагалі не здійснюють жодної самостійної діяльності, окрім фінансових операцій. Їх використовують для оформлення удаваних контрактів, переказів, інвестицій тощо. У подібному контексті ефективним інструментом є використання кредитних карток, зокрема передплачених, які легко поповнюються готівкою та мають високий рівень анонімності. Зазвичай такі картки використовують у країнах з низьким рівнем фінансового нагляду.

Завершальною ланкою у цьому ланцюзі виступає незаконне використання виключень із закону, що полягає в експлуатації правових прогалин, піл'єг або недосконалостей національного законодавства і дозволяє здійснювати операції, які формально відповідають нормам закону, а фактично сприяють відмиванню коштів [22].

Зважаючи на значне розмаїття методів та інструментів легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, важливо зосередити увагу на безпосередньому джерелі їх походження. Адже саме масштаб і структура тіньової економіки

визначають потенціал для формування «брудних» коштів, які в подальшому підлягають відмиванню через фінансову систему.

У науковій літературі тіньова економіка розглядається як сукупність економічної діяльності, що не враховується у національному рахівництві (бухгалтерському обліку), порушує чинне законодавство або має фіктивний характер. Зазвичай виділяють три її ключові сегменти: неофіційний, підпільний та фіктивний сектори (рис. 1.3) [23].

Рис. 1.3 Сегменти тіньової економіки
Джерело: складено автором на основі джерела [23]

Неофіційна (або сіра, неформальна) економіка охоплює законні з погляду змісту, але приховані з метою ухилення від оподаткування або регуляторного контролю види діяльності. Наприклад, це може бути надання побутових послуг без реєстрації, неоформлена праця чи тіньова оренда. Її виникнення здебільшого зумовлене надмірним податковим навантаженням, зарегульованістю господарської діяльності або бюрократичними бар'єрами [24].

Підпільна (або чорна, кримінальна) економіка охоплює заборонені законодавством види діяльності: торгівлю наркотиками, зброєю, людьми, органами, порно- та секс-індустрією, діяльність осіб без належної ліцензії (по-іншому «чорна медицина») тощо. Саме цей сектор є основним джерелом прибутків організованої злочинності, що потребують легалізації [24].

І останній сектор – фіктивна економіка. Вона включає дії, пов'язані з корупцією, хабарництвом, маніпулюванням тендерними процедурами або іншими формами несанкціонованого збагачення. Вона часто виникає внаслідок використання владних або посадових повноважень з метою отримання особистої вигоди, а її обсяги тісно пов'язані з рівнем політичної корупції у державі [25].

1.2 Міжнародні організації та їх роль у протидії відмиванню коштів

Проблема відмивання доходів набула глобального характеру та потребує комплексного підходу до її вирішення як на національному, так і на міжнародному рівнях. В умовах інтенсивної трансформації світової економіки, глобалізації фінансових ринків, а також широкого використання сучасних інформаційних технологій, легалізація «брудних» коштів перестала бути виключно внутрішньою проблемою окремих держав. Кримінальні фінансові потоки сьогодні перетинають кордони із надзвичайною легкістю, що значно ускладнює їх виявлення, відстеження та блокування на рівні окремих юрисдикцій.

Національні заходи, попри їхню важливість, часто виявляються недостатніми у боротьбі з транснаціональними схемами фінансових махінацій. За цих умов міжнародна співпраця набуває особливого значення, оскільки дозволяє об'єднати зусилля різних країн у боротьбі з фінансовими злочинами. Участь міжнародних організацій у процесі протидії відмиванню коштів спрямована не лише на формування єдиних стандартів і рекомендацій, а й на координацію спільних дій, обмін інформацією, створення ефективних механізмів контролю та моніторингу. Саме завдяки таким організаціям забезпечується уніфікація підходів до запобігання та протидії легалізації злочинних доходів, що в довгостроковій перспективі сприяє зміцненню фінансової стабільності та безпеки на глобальному рівні.

Провідну роль серед міжнародних структур, що координують глобальні зусилля у сфері протидії відмиванню коштів, відіграє Міжнародна група з протидії відмиванню «брудних» грошей (англ. – FATF – Financial Action Task Force on Money Laundering). Це міждержавна організація, створена в липні 1989 року за ініціативою країн Великої сімки (G7) під час саміту в Парижі. До складу цієї групи входили 16 членів: учасники саміту (Канада, Європейська комісія, Франція, Німеччина, Італія, Японія, Велика Британія та Сполучені Штати), а також вісім додаткових країн, щоб розширити експертизу FATF та врахувати думки інших країн, які особливо стурбовані боротьбою з відмиванням грошей

або мають певний досвід у цій галузі (Австралія, Австрія, Бельгія, Люксембург, Нідерланди, Іспанія, Швеція та Швейцарія) [26]. На момент 2025 року до складу FATF входить 39 членів, включаючи США, Канаду, Європейський Союз та більшість країн Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD – Organisation for Economic Cooperation and Development).

Основною причиною створення стала зростаюча стурбованість міжнародної спільноти щодо масштабів легалізації коштів, особливо пов'язаних з прибутками від незаконного обігу наркотиків. У 1980-х роках торгівля наркотиками, зокрема кокаїном і героїном, набрала обертів, що призвело до значного зростання доходів організованої злочинності. Ці кошти активно інтегрувалися у фінансові системи, використовуючи легальні канали, такі як банки та інвестиційні компанії, з метою легалізації незаконних прибутків. Національні заходи виявилися недостатніми для ефективної боротьби з цим явищем, що підштовхнуло G7 до створення FATF як координаційного органу для розробки та впровадження міжнародних стандартів у сфері протидії «фінансової тінізації» [26].

FATF отримала мандат на аналіз методів і тенденцій відмивання грошей, оцінку заходів, які вже впроваджені на національному та міжнародному рівнях, а також визначення нових кроків, необхідних для боротьби з цією проблемою. У квітні 1990 року, менш ніж через рік після заснування, організація представила звіт із 40 рекомендаціями (додаток А), що стали основою для розробки ефективних заходів протидії відмиванню грошей [27]. Рекомендації класифікуються за такими напрямками:

- політика та координація у сфері боротьби з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму (AML – Anti-Money Laundering/CFT – Countering the Financing of Terrorism);
- криміналізація відмивання коштів і конфіскація активів;
- фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового ураження;
- запобіжні заходи;
- прозорість і реальне право власності на юридичних осіб і утворення;

- повноваження та відповідальність компетентних органів;
- міжнародне співробітництво.

З часом мандат організації був розширений: після терактів 11 вересня 2001 року до сфери її діяльності додалися питання фінансування тероризму, а пізніше – фінансування розповсюдження зброї масового знищення. У відповідь на нові виклики, FATF, окрім оновлення своїх базових 40 рекомендацій у 1996 та 2003 роках, розробила також 8 спеціальних рекомендацій, спрямованих безпосередньо на протидію фінансуванню тероризму. Особлива увага в них приділялась неприбутковим організаціям (Рекомендація 8), які потенційно могли використовуватись для переміщення іноземних коштів. Пізніше до цього була додана 9 рекомендація, а весь комплекс – як Сорок, так і спеціальні рекомендації – пройшов комплексне оновлення у 2003 році:

- впровадження міжнародних конвенцій;
- криміналізація відмивання доходів та запровадження механізмів конфіскації;
- встановлення вимог щодо ідентифікації клієнтів, ведення обліку, подання повідомлень про підозрілі транзакції;
- створення підрозділів фінансової розвідки;
- сприяння міжнародній співпраці у розслідування фінансових злочинів [28].

У 2004 році FATF оприлюднила Механізм контролю за дотриманням стандартів, що є ключовим елементом міжнародної системи протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення. Він базується на двох основних компонентах: оцінці технічної відповідності та оцінці ефективності впроваджених заходів [29].

Технічна відповідність передбачає аналіз наявності в державі необхідної нормативно-правової та інституційної бази, що відповідає 40 рекомендаціям і 9 спеціальним рекомендаціям. Оцінюється, чи існують відповідні закони, підзаконні акти, уповноважені органи та процедури, що дозволяються ефективно протидіяти фінансовим злочинам.

У свою чергу, оцінка ефективності зосереджена на практичному впровадженні цих норм та їхньому реальному впливі. Аналіз охоплює 11 негайних результатів (immediate outcomes) (табл. 1.2), серед яких – національна координація, ефективність нагляду за фінансовими установами, здатність виявляти, розслідувати та притягати до відповідальності за фінансові злочини, а також рівень міжнародного співробітництва. Важливо, що FATF бере до уваги національний контекст і дозволяє певну гнучкість у впровадженні рекомендацій, однак встановлює мінімальний стандарт, якого мають дотримуватись усі країни.

Таблиця 1.2 – 11 негайних результатів FATF

1	2
1. Ризик, політика та координація	Ризики відмивання грошей та фінансування тероризму розуміються, і, де це доречно, дії координуються на внутрішньому рівні для боротьби з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та розповсюдження зброї масового знищення
2. Міжнародна співпраця	Міжнародна співпраця надає відповідну інформацію, фінансову розвідку та докази, а також сприяє діям проти злочинців та їхніх активів.
3. Нагляд	Наглядові органи належним чином здійснюють нагляд, моніторинг та регулювання фінансових установ та визначених нефінансових установ та професій (ВНУП) на предмет дотримання вимог щодо боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму відповідно до їхніх ризиків.
4. Профілактичні заходи	Фінансові установи та ВНУП належним чином застосовують профілактичні заходи щодо боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму відповідно до їхніх ризиків та повідомляють про підозрілі операції.
5. Юридичні особи та утворення	Юридичні особи та утворення запобігають зловживанню для відмивання грошей або фінансування тероризму, а інформація про їхню бенефіціарну власність доступна компетентним органам без перешкод.
6. Фінансова розвідка	Фінансова розвідка та вся інша відповідна інформація належним чином використовуються компетентними органами для розслідувань відмивання грошей та фінансування тероризму.

Продовження таблиці 1.2

7. Розслідування та переслідування відмивання грошей	Злочини та діяльність, пов'язані з відмиванням грошей, розслідуються, а особи, які фінансують тероризм, переслідуються та підлягають ефективним, пропорційним та переконливим санкціям.
8. Конфіскація	Доходи та засоби злочину конфіскуються.
9. Розслідування та переслідування фінансування тероризму	Злочини та діяльність, пов'язані з фінансуванням тероризму, розслідуються, а особи, які фінансують тероризм, переслідуються та підлягають ефективним, пропорційним та переконливим санкціям.
10. Превентивні заходи та фінансові санкції щодо розслідування фінансування тероризму	Терористам, терористичним організаціям та особам, які фінансують терористів, забороняється збирати, переміщувати та використовувати кошти, а також зловживати сектором неприбуткових організацій.
11. Фінансові санкції щодо розповсюдження зброї масового знищення	Особам та організаціям, причетним до розповсюдження зброї масового знищення, забороняється збирати, переміщувати та використовувати кошти відповідно до відповідних резолюцій Ради Безпеки ООН.

Джерело: [30]

Процедура оцінки реалізується через взаємні оцінювання (mutual evaluations), що передбачають підготовчий етап із збирання інформації, виїзд до експертної місії для зустрічей з національними органами, підготовку детального звіту та його обговорення на пленарному засіданні FATF (рис. 1.4). Результати оцінки безпосередньо впливають на репутацію країни на міжнародному рівні. Якщо держава демонструє низький рівень відповідності, вона може бути включена до «сірого» або «чорного» списку FATF, що передбачає запровадження додаткового моніторингу, обмежень і навіть санкцій з боку інших країн та міжнародних організацій.

Механізм оцінювання FATF був оновлений у 2009 та 2022 роках, є не формальністю, а потужним інструментом впливу на державну політику в сфері протидії фінансовим злочинам. Його результати враховуються при ухваленні рішень міжнародними донорами, інвесторами, фінансовими установами, а також можуть мати безпосередній вплив на економічну стабільність країни. Відповідно, взаємні оцінювання стали не лише індикатором доброчесності фінансової системи, а й фактором політичного та економічного тиску на держави, які не дотримуються міжнародних стандартів [31].

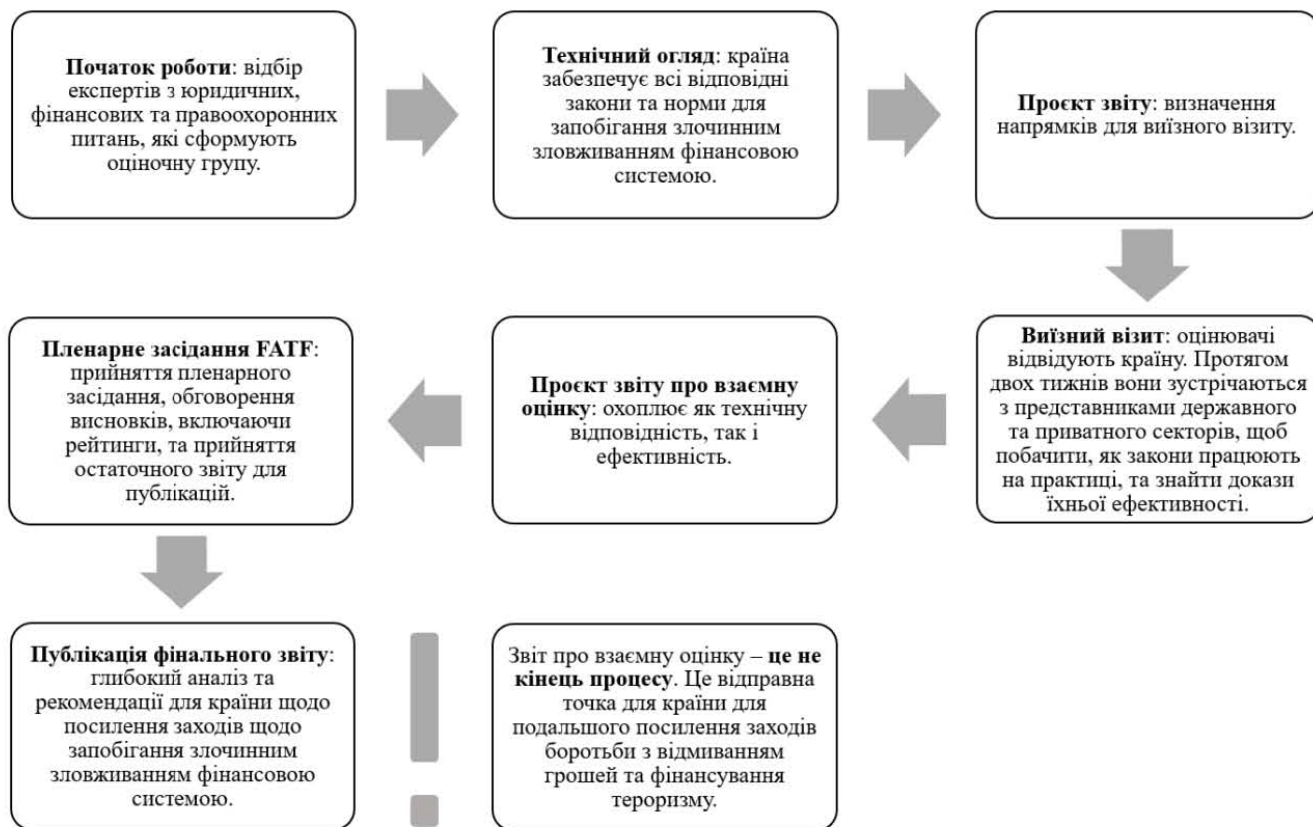

Рис. 1.4 Взаємні оцінювання FATF
Джерело: [31]

На додаток до своїх «40+9» рекомендацій, у 2000 році FATF оприлюднила список Неспроможних до співпраці країн та територій (Non-Cooperative Countries or Territories, NCCTs), який отримав назву «чорного списку». До нього увійшло 15 юрисдикцій, які, на думку країн-членів FATF, не співпрацювали з іншими державами в межах міжнародних зусиль із протидії відмиванню коштів (а згодом – і фінансуванню тероризму). Зазвичай така неспівпраця проявлялась у небажанні або нездатності (часто юридичній) надавати іноземним правоохоронним органам інформацію щодо банківських рахунків, брокерських операцій, ідентифікації клієнтів та кінцевих бенефіціарних власників, а також щодо офшорних компаній [32].

Усі юрисдикції, що залишались у межах ініціативи NCCT, були виключені зі списку в жовтні 2006 року. Однак FATF продовжує вести «чорний список» (юрисдикцій із високими ризиками) та «сірий список» (юрисдикцій під

посиленим моніторингом), а також регулярно публікує оновлення щодо прогресу держав у досягненні відповідності міжнародним стандартам.

У межах моніторингу FATF провела оцінку 26 юрисдикцій на предмет їхньої здатності та готовності до міжнародної співпраці у сфері протидії відмиванню коштів. У підсумку, 15 юрисдикцій були визнані такими, що не співпрацюють, через значну кількість шкідливих практик, виявлених у цих країнах.

Станом на лютий 2025 року, до чорного списку включено: Іран, М'янма, Північна Корея.

До сірого списку включено такі країни та території: Алжир, Ангола, Болгарія, Буркіна-Фасо, В'єтнам, Гаїті, Демократична Республіка Конго, Ємен, Камерун, Кот-д'Івуар, Ліван, Малі, Мозамбік, Нігерія, Сирія, Танзанія, Лаос, Непал, Хорватія, Південна Африка, Південний Судан, Кенія, Намібія, Монако, Венесуела [33].

FATF виконує роль глобального лідера у формуванні стандартів боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму, однак реалізація цих стандартів на регіональному рівні потребує тісної співпраці з відповідними організаціями. Однією з таких є MONEYVAL – регіональний орган у системі Ради Європи, що займається оцінкою дотримання міжнародних стандартів у державах-чланих та підтримує їх у впровадженні ефективних заходів протидії фінансовим злочинам. MONEYVAL тісно співпрацює з FATF, використовуючи єдину методологію оцінювання та беручи участь у спільних ініціативах, спрямованих на підвищення прозорості та фінансової безпеки в Європейському регіоні [34].

Заснований у 1997 році як PC-R-EV, у 2002 році комітет отримав назву MONEYVAL, що краще відображає його місію. MONEYVAL - це офіційна назва Комітету експертів з оцінки заходів протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму. Це постійний моніторинговий орган Ради Європи, до складу якого входять 35 держа та юрисдикцій, з яких 32 оцінюється виключно Комітетом.

У 2010 році MONEYVAL був визнаний незалежним моніторинговим механізмом Ради Європи, який безпосередньо підпорядковується Комітету міністрів. Його статут був оновлений у 2013, 2017, 2020 та 2022 роках з метою вдосконалення його мандату та процедур [35]. У структурі Ради Європи MONEYVAL є частиною Генерального директорату з прав людини та верховенства права і виконує завдання з оцінки відповідності основним міжнародним стандартам у сфері ПВК/ФТ, а також ефективності їх впровадження. У межах взаємних звітів про оцінювання цей орган надає національним органам рекомендації щодо необхідних покращень систем боротьби з цими проблемами.

Відповідно до Статті 2 його Статуту, оцінювання охоплює держави-члени Ради Європи, які не є членами FATF (28 держав). За рішенням Комітету міністрів Ради Європи, до складу Комітету також входять дві держави, що не є членами Ради Європи (Ізраїль, Святий Престол), а також кілька територій, за міжнародні відносини яких відповідає Сполучене Королівство (Коронні володіння Великої Британії: Гернсі, Острів Мен та Джерсі, а також Заморська територія Великої Британії - Гібралтар). Процес оцінювання базується на моделі та стандартах FATF і реалізується у кількох раундах [36].

Згідно з оновленою Стратегією MONEYVAL на 2023-2027 роки, організація зосереджується на шести ключових напрямках:

- підвищення ефективності механізму моніторингу;
- посилення ролі MONEYVAL як регіонального референтного центру у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму;
- зміцнення його позицій у глобальній мережі FATF;
- розвиток синергії в межах Ради Європи;
- підвищення політичного статусу на впізнаваності;
- забезпечення достатніх ресурсів для виконання мандату [37].

MONEYVAL проводить взаємні оцінки держав-членів у кілька раундів (табл. 1.3), в основі яких – моделі та стандарти FATF. Ці оцінки дають змогу виявити недоліки національних систем та надати рекомендації щодо їх

удосконалення. Зараз триває шостий раунд взаємних оцінок, що розпочався з оцінки Латвії у 2024 році. Перші звіти очікуються в середині 2025 року.

Таблиця 1.3 – Характеристика всіх раундів взаємного оцінювання

Раунд	Роки проведення	Кількість оцінених країн	Основні особливості
1	2	3	4
I	1998-2000	22	Базувався на Рекомендаціях FATF 1996 року
II	2001-2004	27	Включав критерії FATF 2000 року для неконструктивних юрисдикцій
III	2005-2009	30	Оцінка на основі Рекомендацій FATF 2003 року та Директиви ЄС
IV	2009-2015	30	Фокус на ефективності впровадження заходів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму
V	2015-2024	33	Акцент на ефективність впровадження Рекомендацій FATF 2012 року
VI	2024-сьогодення	–	Розпочато з Латвії, перший звіт очікується у середині 2025 року

Джерело: [38]

Окрім функції взаємного оцінювання, MONEYVAL виконує ширший спектр завдань, спрямованих на підвищення ефективності міжнародної системи протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму. Одним з ключових напрямів роботи є вивчення типологій – тобто дослідження способів, методів і схем, які зловмисники використовують для відмивання незаконно отриманих доходів або для фінансування терористичної діяльності [39].

MONEYVAL регулярно публікує типологічно дослідження, які ґрунтуються на реальних кейсах із практики країн-членів і включають аналіз схем, через які кошти проходять через банківські, інвестиційні, криптовалютні та інші фінансові канали. Також вивчаються інноваційні способи використання правових осіб, фіктивних компаній, нерухомості, професійних посередників (юристів або бухгалтерів) у процесі легалізації коштів. Останні теми типологічних звітів включають [40]:

- використання криптовалют і віртуальних активів для фінансування тероризму;
- вразливість сектору азартних ігор;

- зловживання благодійними організаціями для фінансування тероризму;
- загрози, пов'язані з іноземним впливом на національні фінансові системи;

- корупційні ризики в контексті протидії легалізації злочинних доходів.

Типологічні звіти не тільки допомагають країнам оновлювати свою національну стратегію протидії, але й слугують джерелом практичних рекомендацій для правоохоронних органів, фінансової розвідки, судової системи тощо.

Для забезпечення ефективного впровадження міжнародних стандартів у сфері протидії відмиванню коштів, Комітет активно організовує навчальні заходи та програми для підвищення кваліфікації для національних експертів. Одним із важливих напрямів цієї роботи є проведення тематичних семінарів, присвячених конкретним аспектам ПВК/ФТ, зокрема бенефіціарному володінню та контролю за грошовими переказами [41]. Особливу увагу MONEYVAL приділяє підготовці правоохоронних органів та прокурорів, забезпечуючи їм доступ до спеціалізованих тренінгів, що організовуються у співпраці з міжнародними партнерами, такими як Інститут ООН з дослідження злочинності та правосуддя (UNICRI – United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute), Європол та INTERPOL (International Criminal Police Organization) [42].

Значна увага приділяється представникам фінансового сектору, як-от працівники банків, страхових компаній, наглядових і регуляторних органів. Для них проводяться тренінги з питань ризик-орієнтованого підходу, внутрішнього комплаєнсу, розробки систем моніторингу та виявлення підозрілих операцій. Окремим напрямом є практикуми для співробітників фінансових розвідок, що спрямовані на удосконалення міжвідомчого обміну інформацією, а також на підвищення оперативного реагування на підозрілі транзакції [43].

В додаток до цього, MONEYVAL надає інституційну підтримку та наставництво країнам, які проходять етап взаємної оцінки або мають труднощі з виконанням наданих рекомендацій. Прикладом стала Україна у межах п'ятого раунду взаємної оцінки: після завершення оцінювання у 2017 році MONEYVAL

вказав на низку недоліків у законодавстві України та практиці його реалізації [44], зокрема:

- недостатня ефективність виявлення і розслідування випадків відмивання коштів;
- обмежене застосування ризик-орієнтованого підходу у банківському секторі;
- прогалини у регулюванні бенефіціарної власності;
- потребу в посиленні ролі фінансової розвідки (Держфінмоніторингу).

У відповідь на це Комітет надавав консультаційну підтримку при розробці нової редакції закону України Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, ухваленого у 2019 році, організував тренінги для українських правоохоронців разом із UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime), забезпечував обмін досвідом з іншими країнами, де подібні реформи вже були впроваджені та проводив моніторинг проміжних результатів, надаючи рекомендації для подальших кроків [45].

У контексті міжнародної співпраці у сфері ПВК/ФТ, важливу роль відіграє не лише оцінювання національних систем, а й ефективний обмін оперативною інформацією. Саме цю функцію виконує Егмонтська група, яка об'єднує фінансові розвідувальні підрозділи (ФРП) з усього світу. Вона створює глобальну платформу для співпраці між країнами у виявленні та переслідуванні злочинної діяльності, тим самим посилюючи зусилля інших міжнародних структур, таких як FATF та MONEYVAL.

Історія створення Егмонтської групи виникла на початку 1990-х років на тлі глобального усвідомлення того, що ефективна боротьба з відмиванням коштів неможлива без оперативного міжнародного обміну фінансовою інформацією. На той час у різних країнах почали з'являтися спеціалізовані органи – фінансові розвідувальні підрозділи, створені для збору, аналізу й передання підозрілої інформації правоохоронним органам. Проте міждержавна взаємодія між цими органами була обмеженою через відсутність єдиних стандартів, каналів комунікації та довіри. У червні 1995 року на зустрічі

представників кількох ФРП у палаці Егмонт-Аренберг у Брюсселі (Бельгія) було прийнято рішення про створення неформального об'єднання таких підрозділів. Ця ініціатива отримала назву Егмонтська група (англ. – Egmont Group). Її метою стало налагодження ефективного обміну фінансовою інформацією між ФРП різних країн, а також розвиток стандартів їхньої діяльності, взаємної підтримки і технічного співробітництва [46].

Метою діяльності Егмонтської групи є створення платформи для співпраці фінансових розвідувальних підрозділів з усього світу, спрямованої на зміцнення міжнародної взаємодії у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, а також на підтримку національних ініціатив у цій галузі. Для досягнення цієї мети група здійснює наступні завдання:

- розбудова та впорядкування глобального співробітництва у сфері обміну фінансовою інформацією;
- підвищення професійного рівня ФРП шляхом організації навчальних програм, обміну досвідом та проведення спільних тренінгів;
- забезпечення безпечного та ефективного зв'язку між членами за допомогою спеціалізованих цифрових інструментів, зокрема Захищеного вебпорталу Егмонтської групи;
- сприяння координації спільних дій та оперативній підтримці між учасниками;
- посилення незалежності та функціональної спроможності фінансових розвідок;
- підтримка створення нових ФРП у країнах, що розвивають або планують розвивати системи ПВК/ФТ [46].

Комітет Егмонтської групи виконує консультативну та координуючу роль, забезпечуючи зв'язок між керівниками фінансових розвідувальних підрозділів та робочими групами організації. Його основні завдання включають управління внутрішніми процесами, координацію діяльності, а також представлення інтересів групи на міжнародному рівні. Крім того, Комітет здійснює контроль за діяльністю Секретаріату Егмонтської групи. До складу Комітету входять як і

постійні, так і регіональні представники. Наразі структура включає Голову Комітету, двох його заступників, керівників п'яти робочих груп, регіональних представників від Африки, Азії, Європи, Америки та Океанії, делегата від FinCEN (США), відповідального за підтримку Захищеного вебпорталу групи, а також Виконавчого секретаря [47].

Секретаріат Егмонтської групи був створений у липні 2007 року та розташований у Торонто (Канада). Він виконує стратегічні, технічні й адміністративні функції на підтримку діяльності голів ФРП, Комітету, Робочих і Регіональних груп. Відповідає за адміністрування контенту у відкритій частині Захищеного вебсайту групи. Очолює Секретаріат Виконавчий секретар, якого призначають за погодженням із Головами ФРП, і який безпосередньо підзвітний Голові Егмонтської групи. Україна, через Держфінмоніторинг, є членом групи з 2004 року. На сьогодні ця організація об'єднує підрозділи фінансової розвідки 159 країн, сприяючи обміну інформацією у межах розслідування випадків відмивання коштів, фінансування тероризму [47].

Для реалізації своєї місії, що полягає в розвитку та зміцненні співпраці між ФРП, група заснувала чотири основні робочі групи та Центр досконалості та лідерства (табл 1.4). Робочі групи регулярно проводять засідання, на яких звітують перед керівниками ФРП щодо результатів своєї діяльності.

Таблиця 1.4 – Характеристика робочих груп

Структура	Основна функція
1	2
IEWG – Робоча група з обміну інформацією	Підвищення якості та швидкості обміну оперативною і стратегічною інформацією між ФРП
MSCWG – Членство, підтримка, відповідність	Управління питаннями членства, розгляд заявок, підтримка ФРП у виконанні стандартів Егмонтської групи
PPWG – Політика та процедури	Розробка, перегляд та координація стратегічних документів і взаємодія з партнерами
TATWG – Технічна допомога та навчання	Організація навчальних заходів і технічної підтримки, особливо для країн з викликами у відповідності
ECOFEL – Центр досконалості та лідерства	Підтримка ФРП у зміцненні ролі в національних та міжнародних системах ПВК/ФТ

Джерело: складено автором на основі джерела [48]

Робоча група з обміну інформацією (IEWG – International Elbow Working Group) зосереджується на оптимізації взаємодії між аналітиками та ІТ-фахівцями задля подолання перешкод у процесі обміну інформацією між ФРП. Основна мета – забезпечити швидкий та якісний обмін оперативною та стратегічною інформацією. Більшість проєктів групи орієнтовані на конкретні результати, які потім поширюються серед членів групи, а за потреби – і серед організацій-спостерігачів.

Робоча група з членства, підтримки та відповідності (MSCWG – Membership, Support and Compliance Working Group) відповідає за весь спектр питань, пов'язаних із членством: від розгляду заяв нових кандидатів до надання підтримки діючим ФРП. Вона координує взаємодію з регіональними структурами щодо розширення участі та забезпечення відповідності вимогам.

Робоча група з політики та процедур (PPWG – Policy and Procedures Working Group) займається стратегічними та політичними питаннями, що стосуються діяльності групи. До її завдань входить оновлення ключових нормативних документів та координація співпраці з партнерами та міжнародними організаціями.

Робоча група з технічної допомоги та навчання (TATWG – Technical Assistance and Typologies Working Group) відповідає за ідентифікацію потреб у навчанні та технічній підтримці ФРП. Вона розробляє відповідні програми у співпраці з організаціями-спостерігачами та допомагає підрозділам, які стикаються з труднощами у виконанні стандартів Егмонтської групи та рекомендацій FATF.

Центр досконалості та лідерства (ECOFEL – Egmont Centre of FIU Excellence and Leadership) функціонує як майданчик для зміцнення та спроможності фінансових розвідувальних підрозділів. Його завдання – підтримувати та просувати ФРП як на національному рівні, так і на міжнародній арені, забезпечуючи їм кращу впізнаваність, авторитет та ефективність у виконанні свого мандату.

Сучасна система протидії відмиванню коштів базується не лише на співпраці фінансових розвідок, а й на активній участі глобальних фінансових інституцій. Однією з ключових організацій є Міжнародний валютний фонд (МВФ) [49]. Це спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй (ООН), заснована 29-ма країнами, з метою регулювання валютно-кредитних відносин між державами-членами, а також надання фінансової допомоги у випадку дефіциту платіжного балансу шляхом надання коротко- та середньострокових позик в іноземній валюті. Станом на сьогодні до складу МВФ входить 190 країн (189 держав-членів ООН і Косово).

Фонд був створений 27 грудня 1945 року після підписання відповідної угоди, розробленої під час Конференції ООН з валютно-фінансових питань 22 липня 1944 року. Операційну діяльність МВФ розпочав у 1947 році, ставши складовою частиною Бреттон-Вудської валютної системи. МВФ відіграє ключову роль у сучасній світовій валютній архітектурі. Кожна країна-член здійснює внесок до фонду відповідно до свого економічного потенціалу, і в разі фінансових труднощів, має можливість отримати фінансову підтримку. До резервних валют фонду належить долар США, євро, британських фунт, японська єна та китайський юань. Головний офіс МВФ розташований у Вашингтоні, США. З 1 жовтня 2019 року посаду директорки-розпорядниці обіймає Кристаліна Георгієва.

Систематична участь Міжнародного валютного фонду у протидії відмиванню коштів, і пізніше, у боротьбі з фінансуванням тероризму розпочалася із запуску Програми офшорних фінансових центрів (Offshore Financial Centre Program – OFC) у липні 2000 року. Основною метою цієї програми було надання можливості добровільного оцінювання відповідності офшорних фінансових центрів міжнародним стандартам у таких сферах, як банківська діяльність, страхування та інші фінансові сектори. Програма також була спрямована на виявлення вразливостей і загроз для фінансової стабільності, а також на оцінку потенційного ризику перенесення фінансових проблем з офшорних зон до материкових економік. Ініціатива зі створення програми OFC

виникла у відповідь на заклик країн Великої сімки (G7), які вимагали вжиття заходів проти зловживання глобальною фінансовою системою з метою збереження її надійності та запобігання таким явищам, як злочинна діяльність, низькі регуляторні стандарти та недобросовісна податкова конкуренція з боку офшорних юрисдикцій, що підривають міжнародні стандарти фінансового регулювання [49]. Країни G7 закликали міжнародні фінансові інституції активніше впроваджувати належне управління та заходи протидії відмиванню коштів у своїх програмах співпраці з державами-членами. При створенні програми OFC Виконавча рада МВФ наголосила, що ефективні заходи з ПБК мають ключове значення для збереження цілісності фінансової системи та боротьби з фінансовими злочинами.

13 квітня 2001 року Виконавча рада МВФ ухвалила рішення посилити роль фонду у сфері ПБК. Зокрема, було офіційно визнано 40 Рекомендації FATF як міжнародний стандарт з ПБК, підтримано розробку методології для оцінки відповідності цьому стандарту, а також визначено необхідність включення питань ПБК до заходів моніторингу й інших операційних напрям діяльності фонду, у разі якщо ці питання мають макроекономічне значення. Окрім цього, Виконавча рада визнала, що для боротьби з відмиванням коштів потрібні більш активні дії як на національному, так і на міжнародному рівнях – зокрема, через зміцнення фінансових систем, сприяння належному врядуванню, впровадження судових та правових реформ, а також реалізацію програм з нарощування інституційного потенціалу.

Щодо питання протидії фінансових злочинів, то посиленню рішучості Міжнародного валютного фонду стали теракти 11 вересня 2001 року. Уже 12 листопада того ж року, Виконавча рада наголосила на ключові ролі фонду в ПБК/ФТ, що стало частиною ширших міжнародних зусиль із запобігання зловживанням фінансовими системами та забезпечення цілісності світової фінансової системи. У результаті було прийнято низку важливих рішень, які розширили діяльність фонду у цій сфері [50]:

– оновлення спільної методології МВФ та Світового банку з ПВК/ФТ, з урахуванням аспектів, пов'язаних із фінансуванням тероризму та правовими й інституційними механізмами;

– застосування цієї методології не лише до офшорних центрів, а й до оцінок в межах Програм оцінювання фінансового сектору – з акцентом на прискорення темпів оцінювання;

– інтеграція питань ПВК/ФТ у щорічні консультації за Статтею IV шляхом використання добровільної анкети;

– поглиблення співпраці з FATF: участь у вдосконаленні 40 Рекомендацій та в розробці уніфікованого процесу оцінювання, яких відповідає принципам добровільності, рівності та співпраці в рамках системи звітів про дотримання стандартів і кодексів;

– посилення технічної допомоги країнам-членам, зокрема в подоланні виявлених слабких місць у їхніх режимах ПВК/ФТ, виявлених під час FSAP (Financial Sector Assessment Program – Програма оцінки фінансового сектору) або OFC-оцінювання;

– МВФ розпочав формування ролі координатора у сфері міжнародної технічної підтримки з протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму.

Водночас у своїх висновках Виконавча рада підкреслила, що діяльність фонду у цій галузі має залишатися у межах його мандату та основних сфер експертизи. Було визнано, що боротьба з відмиванням коштів потребує злагодженої міжінституційної взаємодії. Жодна установа не здатна ефективно впоратися з проблемою самотійно, тому важливо дотримуватись чіткої координації, поваги до компетенцій інших організації і розмежування функцій між усіма учасниками цього процесу.

У 2002 році Міжнародний валютний фонд значно розширив свою участь у боротьбі з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму [51]. 26 липня 2002 року Виконавча рада схвалила умовне включення 40 Рекомендації FATF та 8 Спеціальних рекомендацій (разом FATF 40+8) до переліку стандартів і кодексів, які використовуються в оперативній діяльності фонду. Крім того, Рада

підтримала запуск 12-місячної пілотної програми оцінювання систем ПБК/ФТ і підготовки відповідних Звітів про дотримання стандартів і кодексів. У програмі брали участь МВФ, Світовий банк, сама FATF і регіональні організації, що працюють за її стилем. Оцінювання здійснювалося на основі комплексної методології, розробленої відповідно до Рекомендації FATF 40+8. Ця методологія була затверджена FATF для власних взаємних оцінок у жовтні 2002 року та схвалена МВФ у листопаді того ж року.

Протягом останніх 20 років фонд допомагав формувати політику протидії відмиванню коштів на глобальному рівні та в рамках національних структур своїх членів. Питання фінансової доброчесності охоплюються в усіх функціях фонду: нагляд, кредитування та розвиток потенціалу. Персонал надає політичні консультації з макрокритичних питань п ПБК/ФТ, що стосуються стійкості та стабільного фінансового сектору, в рамках Програм оцінки фінансового сектору, а також робить внесок у розробку та впровадження заходів, пов'язаних з фінансовою доброчесністю, у програмах, що підтримуються фондом [50].

Тематичний фонд ПБК/ФТ, створений у 2009 році, є видатною глобальною ініціативою з розвитку потенціалу, яка допомагає країнам посилити ефективність їхніх систем боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму та зміцнює цілісність фінансового сектору та економіки загалом. З часу свого заснування фонд пройшов кілька етапів розвитку й наразі перебуває на третьому етапі реалізації (2020-2026). Фонд фінансується провідними донорами, зокрема Канадою, Німеччиною, Францією, Південною Кореєю, Японією, Нідерландами, Катаром, Саудівською Аравією, Швейцарією, Великою Британією та іншими, і реалізується у тісній співпраці з міжнародними партнерами.

Не так давно від допоміг Йорданії та Уганді вийти з сірого списку FATF, допоміг Гаїті в модернізації свого Підрозділу фінансової розвідки та профінансував дві важливі публікації з питань боротьби з фінансування тероризму та бенефіціарної власності, допомагаючи політикам впроваджувати ефективні заходи ПБК/ФТ [52].

1.3 Характеристика регіональних моделей протидії відмиванню коштів

Один із важливих аспектів дослідження світової практики протидії відмиванню коштів полягає в аналізі регіональних підходів, що склалися в різних частинах світу. В умовах глобалізованої економіки, де фінансові потоки легко перегинають кордони, країни стикаються з необхідністю не лише дотримуватися міжнародних стандартів, а й адаптувати їх до власного соціально-економічного, правового та політичного контексту. Це сприяло формуванню трьох провідних моделей боротьби з відмиванням коштів: американської, європейської та азійської. Кожна з них відображає не лише технічні й правові особливості регіону, а й стратегічне бачення ролі держави у фінансовому контролі, пріоритети національної безпеки та підходи до міжнародної співпраці.

Традиційне розуміння кримінального права полягає в тому, що правопорушник повинен бути притягнутий до відповідальності та покараний за злочин, який він скоїв. Здається, це твердження настільки очевидне, що навіть не розглядається як принцип кримінального права і не існує жодного юриста, який би сумнівався у справедливості цього факту.

Проте в минулому столітті почали формуватися модерністські тенденції, які досі зберігають свою актуальність. Вони виникли на основі юридичного прагматизму і нехтують зазначеною аксіомою задля ефективнішого контролю економічної складової злочинної діяльності. Однією з таких тенденцій стало формування норм щодо податкових злочинів та норм щодо відмивання грошей. Батьківщиною цього підходу стали Сполучені Штати Америки.

17 жовтня 1931 року, після багатогодинного засідання Федерального суду в Чикаго, присяжні визнали одного з лідерів організованої злочинності в США, Альфонса Габріеля Капоне, винним в ухиленні від сплати податків. Суд засудив його до 11 років ув'язнення, що фактично поклало край його кримінальній кар'єрі. У цій справі перемога американської системи кримінального правосуддя над організованою злочинністю була очевидною. Проте

обвинувачення не змогло довести жодного епізоду отримання доходів від «рекету» або участі в інших тяжких злочинах [54].

Найвідомішим з них була різанина на День святого Валентина у 1929 році, коли в ході боротьби за контроль над кримінальним світом було вбито шість гангстерів із конкуруючого угруповання. Хоча справа Капоне не створила нових правових норм, вона суттєво вплинула на правосвідомість. Стало зрозуміло, що лідера організованої злочинності можна суворо покарати не за самі злочини, а за несплату податків, якщо він не може пояснити джерело доходу. Аби сплатити податки, потрібно вказати джерело прибутку, тобто фактично визнати свою провину. Природним виходом для злочинців стало «відмивання грошей» - створення вигляду, ніби дохід має легальне походження. Це дозволяло їм сплачувати податки та уникати відповідальності за податкові злочини [53; 54].

Існують різні способи відмивання грошей, які здебільшого залежать від специфіки національного законодавства щодо контролю готівкового та безготівкового обігу. Найпростішим способом є створення легального бізнесу, діяльність якого пов'язана з великим обсягом готівки. Один із таких способів, який використовували американські гангстери ще в період «сухого закону», дав назву самому явищу «відмивання грошей»: створювалися мережі пралень, куди вкладалися доходи, отримані від продажу алкоголю, проституції та рекету [53]. Це дозволяло сплачувати податки з цих коштів, а згодом і легально ними користуватися. Проте можливості відмивання доходів за такою схемою були обмеженими – як з погляду обсягів, так і через можливість контролю подібних підприємств з боку поліції (що чітко показала справа Капоне). Інші схожі схеми мають ті ж недоліки: великомасштабні фіктивні або не вигідні операції (наприклад, з нерухомістю), фальшиві виграші в азартних іграх або лотереях тощо. Тому відмивання коштів часто набуває форми міжнародних фінансових операцій.

Кошти, отримані злочинним шляхом, вивозяться з території США – наприклад, «у валізі» – до країн із суворими законами про банківську таємницю.

Там гроші розміщуються в банках, створюється комерційна чи інша структура, яка згодом інвестує в економіку США, наприклад, відкриває там представництво або корпорацію. Сам злочинець чи його наближені займають керівні посади в цих компаніях, що дозволяє їм легко користуватися «відмитими» коштами. Також активно застосовується система міжбанківських переказів, у випадках яких часто підкуповують працівників банків, які приховують операції від контролюючих органів. З розвитком електронних комунікацій поширилося комп'ютерне відмивання грошей, якому сприяє анонімність цифрових транзакцій [55].

Міжнародний характер відмивання грошей зумовив потребу в глобальній співпраці в боротьбі з цим явищем, що знайшло своє відображення в угодах та інших документах. Ініціатива співпраці виходила насамперед від США. Деякі держави свідомо збагачувалися (а деякі – досі збагачуються), створюючи сприятливі умови для відмивання коштів у своїх банківських системах [56].

Сучасне американське законодавство у сфері боротьби з відмиванням грошей діє на федеральному рівні, а не на рівні окремих штатів. Основу федерального законодавства складають:

- Закон про банківську таємницю 1970 року (Bank Secretary Act);
- Закон про боротьбу з відмиванням грошей 1986 року (Money Laundering Control Act);
- Антинаркотичний закон 1988 року (Anti-Drug Act);
- Патріотичний акт 2001 року (USA PATRIOT – Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism Act) [54].

Положення цих та інших нормативних актів зібрані переважно в томах 18 «Злочини та кримінальне судочинство» і 31 «Гроші та фінанси» Зводу законів США. Найбільший інтерес з точки зору матеріального кримінального права становлять положення розділу 95 тому 18 – «Рекет», зокрема статі 1956 «Відмивання грошових інструментів» і 1957 «Участь у фінансових операціях з майном, отриманим унаслідок певних протиправних дій».

Особливості федерального законодавства США у сфері відмивання грошей представлені нижче на рисунку 1.4.

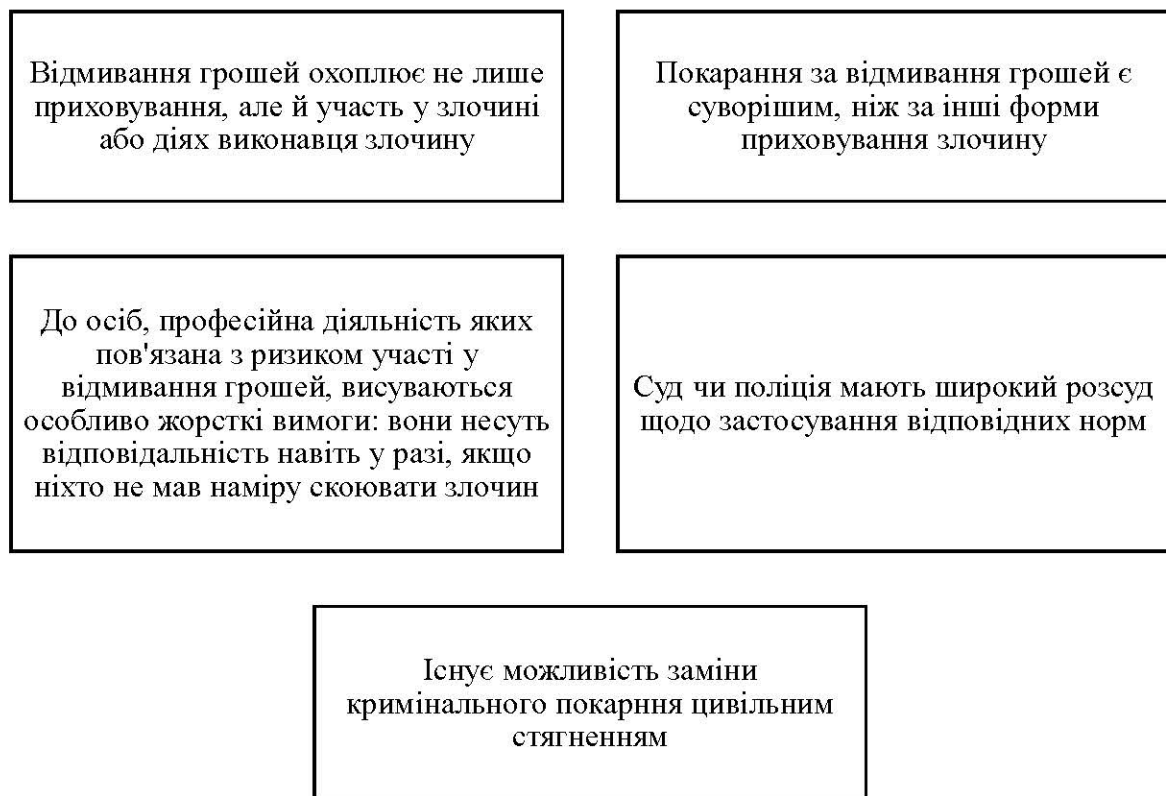

Рис. 1.4 Особливості федерального законодавства США
Джерело: складено автором на основі джерела [54]

Окремі штати мають свої особливості. Наприклад, Кримінальний кодекс штату Нью-Йорк у статтях 470.05-470.20 класифікує відмивання грошей за чотирма ступенями залежно від суми коштів, тяжкості основного злочину та інших обставин. Подібна норма передбачена в статті 186.10 Кримінального кодексу штату Каліфорнія, яка визнає винною у відмиванні грошей особу, що проводить одну або кілька транзакцій через фінансові установи, якщо загальна сума перевищує 5 000 доларів за 7 днів або 20 000 доларів за 30 днів, маючи намір сприяти злочинній діяльності чи знаючи, що кошти є результатом злочину [54]. Законодавство штатів часто визначає ознаки відмивання грошей вужче, ніж федеральне. Методи боротьби з цим явищем у інших державах англо-американської правової сім'ї подібні до американських. Наприклад, стаття 462.31 Кримінального кодексу Канади передбачає відповідальність за відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом і охоплює будь-які дії з

майном або його доходами, щ обули отримані внаслідом злочину в Канаді або за її межами [53].

На відміну від США, де першочерговим стимулом до правого реагування стали гучні кримінальні справи та податкові злочини, у Європі питання відмивання коштів стало актуальним у дещо іншому контексті – у зв'язку з необхідністю забезпечення фінансової стабільності та захисту фінансових установ, а згодом і протидії фінансуванню тероризму. Перші серйозні прояви цього явища в Європі були зафіксовані ще в середині ХХ століття, зокрема у зв'язку з діяльністю італійської мафії та транснаціональних угруповань. Поштовхом до активних дій стало міжнародне усвідомлення масштабів проблеми після створення Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів. У цьому контексті Європейський Союз взяв курс на гармонізацію національного законодавства держав-членів у сфері боротьби з відмиванням коштів.

Першим кроком на цьому шляху стало прийняття Першої директиви Ради 91/308/ЄС у 1991 році, яка зобов'язала фінансові установи здійснювати ідентифікацію клієнтів, зберігати відповідні документи та повідомляти про підозрілі транзакції. Основний акцент був зроблений на доходи, отримані від торгівлі наркотиками. Цей документ став базовим для побудови єдиної системи ПВК у межах ЄС. Не дивлячись на це, подальший розвиток злочинних схем, пов'язаних із тероризмом, шахрайством та корупцією змусив ЄС вдосконалювати законодавство [57].

У 2001 році, після терактів 11 вересня, була ухвалена Друга директива 2001/97/ЄС, яка розширила перелік початкових злочинів і поширила зобов'язання ПВК на нефінансові професії, зокрема адвокатів, аудиторів і ріелторів [58]. У 2005 році була прийнята Третя директива 2005/60/ЄС, що запровадила ризик-орієнтований підхід до перевірки клієнтів, обов'язкове виявлення бенефіціарних власників та створення національних підрозділів фінансової розвідки [59].

У 2015 році на тлі активізації терористичної загрози була ухвалена Четверта директива 2015/849/ЄС, яка стала першим комплексним нормативним актом ЄС у сфері ПБК/ФТ. Вона передбачала створення реєстрів бенефіціарних власників юридичних осіб, посилення вимог до ідентифікації клієнтів та обов'язок оцінювати ризики на національному рівні [60]. У 2018 році прийнято П'яту директиву 2018/843/ЄС, яка врахувала уроки справ Panama Papers і Paradise Papers: було запроваджено публічність реєстрів бенефіціарних власників та включено до режиму ПБК операторів з віртуальними валютами [61]. Того ж року була прийнята вже Шоста директива 2018/1673/ЄС, яка вперше встановила стандарти криміналізації відмивання коштів у всіх державах-членах ЄС. Директива також передбачила кримінальну відповідальність юридичних осіб за участь у відмиванні коштів та значно розшири перелік предикатних злочинів (predicate offences), включаючи екологічні злочини, кіберзлочинність, торгівлю органами та інші тяжкі правопорушення [62].

У 2021 році Європейська комісія оголосила про створення Європейського органу з питань протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму – AMLA (Anti-Money Laundering Authority), що стане центральним наглядовим органом для забезпечення єдиного застосування норм ПБК у ЄС. З 26 червня 2024 року вона розпочала ефективне та швидке прийняття рішень та дій з юридичною діяльністю (табл.1.5).

Таблиця 1.5 – Основні етапи створення та запуску AMLA

Дата	Заплановані або виконані дії
1	2
20 липня 2021	Європейська комісія представила амбітний пакет законодавчих пропозицій щодо посилення правил ЄС щодо ПБК/ФТ
24 квітня 2024	Пленарне голосування Європейського парламенту щодо звітів про законодавчий пакет щодо боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму
30 травня 2024	Прийняття Радою пакету правил боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму, включаючи Регламент AMLA.
19 червня 2024	Регламент AMLA опубліковано в Офіційному журналі
26 червня 2024	AMLA юридично зареєстрована
21 січня 2025	Рада призначила Бруну Сего першою головою AMLA, вона публічно та юридично представлятиме AMLA.

Продовження таблиці 1.5

16 лютого 2025	Голова вступає на посаду в АМЛА
Перший квартал 2025	АМЛА відкриває свій новий офіс у Франкфурті; починає роботу над деякими заходами 2-го та 3-го рівнів та іншими політичними проектами
11 березня 2025	Члени виконавчої ради АМЛА призначаються Радою
Літо 2025 року	АМЛА починає свою діяльність та проводить консультації щодо деяких правил імплементації. Призначено виконавчого директора
Кінець 2025 року	Штат співробітників АМЛА становить близько 80 осіб; IT-підтримка адміністрування та передача бази даних EuReCA стають оперативними
2026 рік	Поступове нарощування IT-бізнес-послуг та оцінка майбутніх IT-потреб АМЛА
2027 рік	40 зобов'язаних суб'єктів обрано для прямого нагляду
Кінець 2027 року	Штат співробітників АМЛА досягає приблизно 430 осіб
1 січня 2028	Початок прямого нагляду, повна функціональність АМЛА

Джерело: складено автором на основі джерела [63]

Європейська модель боротьби з відмиванням коштів еволюціонувала від точкових регулювань у фінансовій сфері до створення комплексної системи контролю, яка охоплює як фізичних осіб, так і суб'єктів господарювання, включаючи нові виклики, пов'язані з цифровою економікою, криптовалютами та транснаціональними потоками капіталу. ЄС не лише імплементує рекомендації FATF, а й формує власну нормативну модель, яка поступово стає прикладом для інших країн та регіонів. Азійський підхід суттєво відрізняється від американського та європейського як за рівнем інтеграції, так і за масштабами регіонального співробітництва. В цілому, розвиток цієї проблеми почався в той же час що в Європі – з другої половини ХХ століття, коли в азійських країнах почали активно розвиватися тіньові ринки, пов'язані з торгівлею наркотиками, зброєю, контрабандою тощо. До ключових джерел «брудних» грошей у регіоні також належать незаконні гральні операції та торгівля людьми.

У 1990-х роках проблема набула міжнародного масштабу. На фоні посилення боротьби з відмиванням коштів на глобальному рівні, Азія теж почала формувати власну регіональну архітектуру протидії цьому явищу. У 1997 році за підтримки FATF була створена Азійсько-Тихоокеанська група з протидії відмиванню коштів (APGML – Asia Pacific Group on Money Laundering) –

регіональна структура, яка координує політику ПБК/ФТ серед країн-учасниць. До складу країн-засновниць увійшли: Австралія, Бангладеш, Китай, Гонконг, Японія, Нова Зеландія, Філіппіни, Сінгапур, Шрі Ланка, Китайський Тайбей, Тайланд, Вануату та США. Сьогодні до її складу входять представники 41 юрисдикцій, що зобов'язуються застосовувати міжнародні правила боротьби з відмиванням грошей, зокрема 40+8 Рекомендацій FATF [64].

В багатьох азійських країнах першочергова увага приділялася встановленню базових правових механізмів, таких як криміналізація відмивання коштів та створення ФРП для запровадження механізму відслідковування фінансової звітності. З 2000-х років регіон почав адаптувати свої законодавчі рамки до стандартів FATF. У 2010-х роках увага зосередилася на боротьбі з фінансуванням тероризму та на викликах, пов'язаних із цифровими валютами, «хавалою» та кіберфінансовими злочинами. Наразі азійські країни демонструють зростаючу активність у взаємному моніторингу та участі в регіональних оцінках. До прикладу можна привести Японію, яка відіграє вирішальну роль в економічному середовищі регіону. Вона є привабливою країною для відмивачів коштів, через свої правила ведення бізнесу. Правила боротьби з відмиванням коштів та організованою злочинністю стали частиною її законодавства протягом 1980-х років з першими спробами боротьби з незаконним обігом наркотиків. З того часу країна розробила національну систему відповідності поряд зі своїм внеском у міжнародну боротьбу. Цей режим полягає у забезпеченні виконання [65]:

- Закону про спеціальні положення щодо боротьби з наркотиками;
- Закону про покарання організованої злочинності;
- Закону про покарання фінансування злочинів публічного залякування;
- Закону про ідентифікацію клієнта;
- Закону про покарання організованої злочинності;
- Закону про запобігання переказу злочинних доходів;
- Поправки до Закону про запобігання переказу злочинних доходів.

Американська, європейська та азійська моделі протидії відмиванню коштів істотно відрізняються за підходами, хоча й мають спільні риси. Для наочності ці відмінності узагальнено у таблиці 1.6, яка дозволяє простежити специфіку кожної моделі.

Таблиця 1.6 – Порівняльна характеристика розглянутих моделей

Американська модель	Європейська модель	Азійська модель
1	2	3
Підхід до ПВК		
Правоохоронно-орієнтований, з акцентом на кримінальне переслідування та превентивний контроль	Регуляторно-правовий, зосереджений на гармонізації стандартів серед країн-членів ЄС та запровадженні превентивних механізмів	Комбінований або реактивний – підхід варіюється від високостандартизованих систем до формальних механізмів у менш розвинених країнах
Цілі системи ПВК		
Виявлення, переслідування та покарання порушників, запобігання фінансуванню тероризму	Забезпечення єдиного підходу у межах Союзу, захист фінансової системи від зловживань	Відповідність міжнародним стандартам та збереження інвестиційної привабливості
Інституційна структура		
Централізована: FinCEN координує на федеральному рівні	Децентралізована, але з єдиними стандартами через директиви ЄС	Децентралізована, з мінімальною координацією на регіональному рівні
Міжнародна взаємодія		
Активна: США – один із лідерів FATF, тисне на інші країни через санкційний інструментарій	Активна співпраця в рамках ЄС, FATF та Еґмонтської групи	Переважно співпраця в межах APGML та участь у FATF
Прозорість і права людини		
Часто критикується за надмірне втручання в приватність	Балансує ПВК і захист прав людини, робиться акцент на захист персональних даних	Питання прав людини і прозорості часто відходять на другий план
Ефективність контролю		
Висока завдяки суворому нагляду та великим штрафам	Залежить від країни: у провідних державах (Німеччина, Франція) – висока; у східноєвропейських – нижча	Нерівномірна: від високої (Сінгапур, Гонконг) до дуже слабкої (Індія, Камбоджа)

Джерело: складено автором

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

За результатами розділу 1 були зроблені наступні висновки:

1. Розглянуто історію виникнення явища «відмивання» коштів, визначено його поняття – сукупність дій спрямованих на приховування реальної природи, джерела, розміру та власника незаконно отриманих активів, у тому числі шляхом легалізації, зміни форми грошових коштів та створення ілюзії їх законного походження. Визначено три основні етапи відмивання коштів: розміщення, шарування та інтеграція, а також описано поширені схеми легалізації через різні фінансові інструменти.

2. Проаналізовано роль міжнародних організацій у протидії відмиванню коштів. Розглянуто діяльність таких ключових структур, як FATF, яка розробляє рекомендації, що є основою для законодавства багатьох держав, MONEYVAL – регіонального органу Ради Європи, Едмонтської групи, що об'єднує підрозділи фінансової розвідки та Міжнародного валютного фонду, що здійснює моніторинг фінансових систем, які формують єдині стандарти та координують міжнародну співпрацю.

3. Проведено аналіз регіональних підходів до боротьби з відмиванням коштів, в ході якого виявлено специфіку правового регулювання та практичних механізмів у різних країнах, що зумовлено особливостями національних економік і фінансових систем. Встановлено, що незважаючи на різноманітність підходів, ключовим чинником ефективної протидії є імплементація міжнародних стандартів, зокрема рекомендацій FATF. Проведено порівняльний аналіз американської, європейської та азійської моделі з метою визначення відмінностей між ними.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ КОШТІВ

2.1 Сфери найбільшого ризику легалізації доходів та їх глобальні масштаби

Легалізація кримінальних доходів залишається одним із найсерйозніших викликів для міжнародної спільноти, оскільки дозволяє злочинним структурам зберігати вплив, фінансувати нові незаконні схеми та проникати в легальний бізнес. З розвитком фінансових інновацій способи відмивання коштів стали більш складними та важковиявними, що значно ускладнює боротьбу з цим явищем. Особливо небезпечними є випадки, коли тіньовий капітал безперешкодно вливається в економіку, підриваючи довіру до фінансових інституцій і правової системи. Найвищий ризик відмивання коштів спостерігається у сферах, де обіг значних грошових сум поєднується з низьким рівнем прозорості або контролю. Це зокрема наркоторгівля, порно- та секс-індустрія, торгівля людьми та зброєю, азартні ігри, а також корупція. У глобальному вимірі масштаби легалізації доходів сягають сотень мільярдів доларів щорічно, що становить серйозну загрозу для стабільності міжнародної безпеки та економічного розвитку.

Одним із найнебезпечніших і найбільш прибуткових секторів тіньової економіки, який прямо пов'язаний із відмиванням коштів, є міжнародна торгівля наркотиками. Це явище набуло глобального масштабу і має складку інфраструктуру, яка охоплює багато етапів: вирощування, виробництво, транспортування, реалізацію наркотичних речовин та, згодом, фінансову легалізацію доходів. Щорічний обсяг світової торгівлі наркотиками оцінюється у 600 мільярдів доларів, що еквівалентно сумі річного ВВП Нової Зеландії, Ірландії та Португалії [66]. Прибутки від торгівлі наркотиками становлять близько 7,5% обсягів світової торгівлі, і якби ця діяльність була окремою державою, її ВВП дозволив би увійти до складу країн Великої двадцятки (G20). Проте, попри такі масштабні фінансові показники, наркобізнес не став рушієм

глобального добробуту чи стабільності. Навпаки – він дестабілізував держави, підриваючи їхню безпеку та соціально-економічний розвиток.

Згідно даних Управління ООН з наркотиків і злочинності, у 2022 році близько 292 мільйонів людей вживали хоча б один тип наркотичних речовин – це на 20% більше, ніж десять років тому.

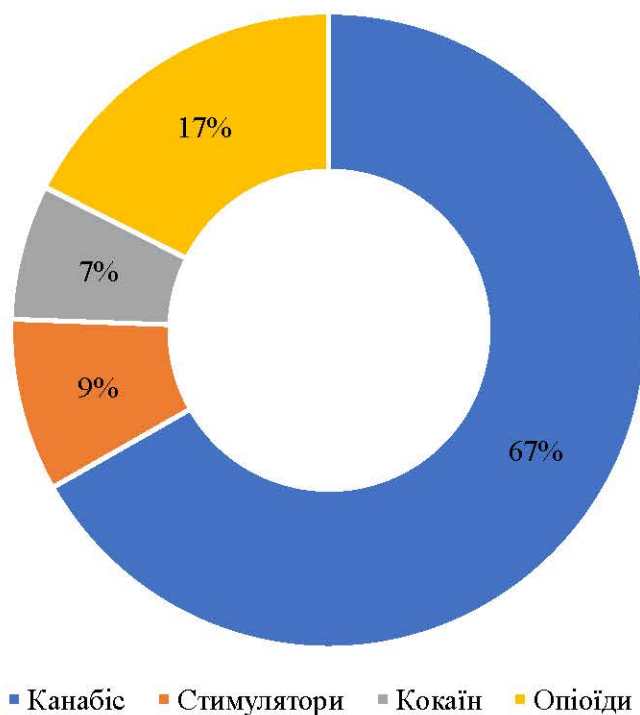

Рис. 2.1 Найбільш вживані наркотичні речовини у 2022 році
Джерело: [67]

Канабіс залишається найбільш вживаною речовиною – 228 мільйонів осіб у 2022 році повідомили про його використання протягом останнього року. В той же час постійно зростає споживання стимуляторів, зокрема амфетамінів і метамфетамінів: у той же рік близько 30 мільйонів осіб вживали ATS (Amphetamine-type Stimulants), а MDMA (екстазі) показав різке зростання у 2023 році, особливо в Австралії, Європі та Новій Зеландії. Кокаїн також досяг рекордного рівня споживання: 23.5 мільйона осіб вживали його у 2022 році, а виробництво зросло до 2 757 тонн, що на 20% більше, ніж у 2021. Хоча вживання опіоїдів залишилося на стабільному рівні (близько 60 мільйонів користувачів), саме вони спричиняють найбільшу кількість смертей та випадків залежності [67].

Після пандемії COVID-19, коли були запроваджені обмеження на пересування, ринок наркотиків відновився. Наркаторговці продовжують впроваджувати інновації, хоча в сучасному світі темпи появи нових речовин на ринку сповільнилися. Асортимент нових психоактивних речовин (НПР, англ. NPS – New Psychoactive Substances) – речовин, які не підлягають міжнародному контролю, але можуть становити загрозу для громадського здоров'я – на світовому ринку залишається відносно стабільним з 2018 року (рис. 2.2), за винятком пікового значення у 618 речовин у 2021 році. У 2022 році на глобальному ринку було представлено 566 різних НПР, з яких 44 були вперше ідентифіковані саме в тому році. Кумулятивна кількість НПР, ідентифікованих з 1995 року, досягла 1 209 у 2022 році, а згідно з попередніми даними, – 1 240 у 2023 році, що приблизно в чотири рази більше за кількість речовин, які перебувають під міжнародним контролем.

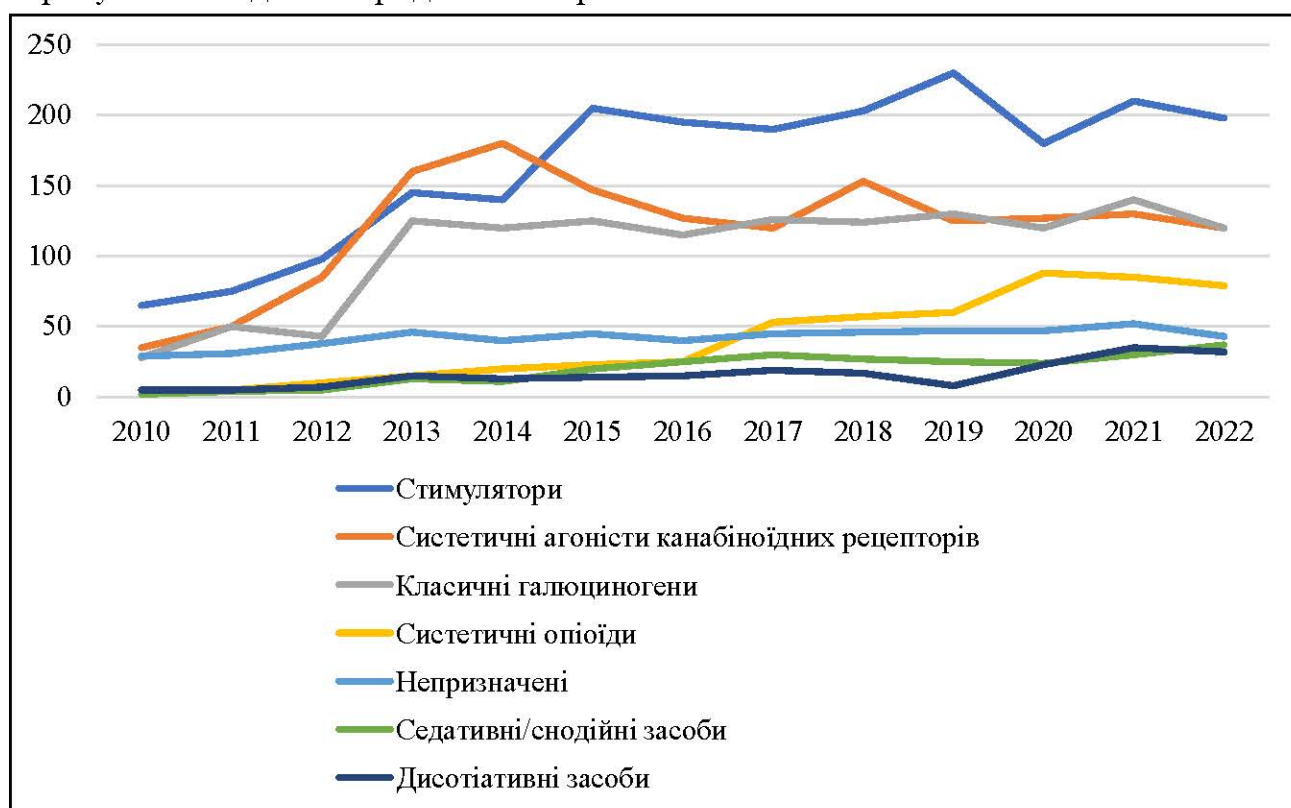

Рис. 2.2 НПР, виявлені в державах-членах ООН за групами впливу 2010-2022 роки
Джерело: [68]

Після щорічного зростання кількість опіоїдних НПР на світовому ринку стабілізувалася з 2020 року, але попередні дані за 2023 рік свідчать про помітне зменшення аналогів фентанілу. Тим часом інша група синтетичних опіоїдів –

нітазени, які з'явилися недодавно, продовжує зростати. Кількість нових унікальних нітазенів на глобальному рівні наразі наближається до кількості аналогів фентанілу, які не перебувають від міжнародним контролем, тоді як кількість нових унікальних нітазенів, зареєстрованих у Європі, перевищує кількість аналогів фентанілу з 2021 року.

Деякі нітазени є більш потужними, ніж фентаніл, і призвели до летальних наслідків у низці країн. Значна кількість передозувань, пов'язаних з етонітазепіном, була зафіксована у Сполучених Штатах, і меншою мірою, у Канаді. Також цю речовину було виявлено в Бельгії, Словенії та Сполученому Королівстві. У кінці 2023 року етонітазепін та пронітазепін почали продавати під виглядом героїну в Ірландії, що спричинило хвилю передозувань. У Великій Британії у 2023 році з'явилися нітазени з високою потужністю, що продавалися як самостійно, так і в суміші з іншими речовинами, зокрема іншими опіоїдами, бензодіазепінами та синтетичними канабіноїдами – усе це також призвело до низки смертей. Дані з країн Балтії також свідчать, що поява нітазенів може швидко впливати на тенденції смертей, пов'язаних з наркотиками: зокрема, речовини як ізотонітазен, пронітазен, метонітазен дедалі частіше виявляються у випадках смертей під передозування в Естонії та Латвії [68].

Географія обігу наркотиків, як і маршрутів їх перевезення, постійно змінюється в умовах змін сфери міжнародного контролю. Основні маршрути міжнародної наркоторгівлі охоплюють транзитні шляхи з країн-виробників до ключових ринків збуту, включаючи як наземні, морські, так і повітряні коридори (табл. 2.1). Ці маршрути є надзвичайно динамічними: вони змінюються у відповідь на посилення контролю в окремих регіонах, розвиток нових транспортних технологій та появу нових логістичних вузлів.

Таблиця 2.1. Основні міжнародні маршрути незаконної наркоторгівлі

Тип наркотиків	Напрямок	Головні країни-виробники	Транзитні регіони	Основні ринки збуту
1	2	3	4	5
Кокаїн	Південна Америка – Північна Америка – Європа	Колумбія, Перу, Болівія	Центральна Америка, Карибський басейн	США, Канада, країни ЄС

Продовження таблиці 2.1

Метамфетамін, героїн	Південно-Східна Азія – Австралія, Європа, США	М'янма, Лаос, Камбоджа	Китай, Таїланд, В'єтнам	Австралія, країни ЄС, США
Героїн	Південно-Західна Азія – Європа	Афганістан, Іран	Туреччина, Балкани	Західна та Центральна Європа
Кокаїн, героїн	Західна Африка - Європа	Нігерія, Гана, Гвінея-Бісау	Мавританія, Малі, Лівія	Італія, Франція, Іспанія
Фентаніл, амфетамін	Глобально (по всьому світу)	Китай, Індія, Бельгія	Нідерланди, Польща, Литва	США, ЄС, Австралія

Джерело: складено автором на основі джерела [69]

Окрім наркоторгівлі, одним із ключових напрямів тіньової економіки, що тісно пов'язаний з відмиванням коштів, є секс- та порноіндустрія. Ще в період Середньовіччя, у Японії були поширені порнографічні зображення, що згодом призвело до появи окремого жанру – еротичної манги. Хоча подібний контент «для дорослих» існує в усіх культурах світу, ставлення до нього змінювалося залежно від історичного контексту. У сучасному світі порнографія перетворилася на потужну індустрію, яка генерує значні прибутки для її учасників.

Порно- та сексіндустрія тісно пов'язані з торгівлею людьми, незважаючи на постійні запевнення продюсерів про добровільну участь усіх залучених осіб. Насправді це не завжди відповідає дійсності: зокрема, це сюжети з неповнолітніми, або ситуації, коли учасник(ця) не дав(ла) згоди на всі дії, що відбуваються перед камерою або не був(ла) достатньо проінформованим(ою). Головна проблема полягає в тому, що глядач не може з упевненістю знати, чи справді згода була отримана. За даними Міжнародної організації з міграції, до 25% жертв торгівлі людьми експлуатуються саме у сфері секс-послуг. Через це, навіть несвідомо, споживаючи продукцію порнографічної індустрії, люди ризикують підтримувати насильство.

Становлення сучасної порноіндустрії пов'язують із виходом таких журналів, як Playboy і Hustler у середині ХХ століття. Як і будь-яка інша галузь, ця індустрія має низку непрозорих аспектів – від трудових зловживань і

піратства, до складних і не завжди легальних ланцюгів виробництва та поширення. Але на відміну від більшості сфер, саме ці тіньові сторони дозволяють порнобізнесу розвиватися фактично без регуляції, прикритого суспільним табу, що й ускладнює об'єктивну оцінку масштабів його доходів.

Шира Таррант у своєму останньому дослідженні представила результати аналізу фінансових аспектів порноіндустрії. Вона наголошує, що в цій сфері складно говорити про «середній дохід», адже значна частина працівників діє в тіні або зазнає експлуатації з порушенням законодавства та трудових прав. Окрім того, оплата за зйомки може суттєво варіюватися – наприклад, якщо актрисі пропонують участь у сценах, які раніше не обговорювалися або які вона ще не виконувала перед камерою, то бонус за першу сцену може коливатися від 2 000 до 6 000 дол. США. Приблизні гонорари в індустрії варіюються залежно від характеру, сцени, гендерної приналежності виконавця, а також ступеня складності знімального процесу. Наприклад, жінки за участь у базовій сцені можуть отримувати в середньому 1 000 дол. США, у той час як за сцени з підвищеним рівнем фізичного чи емоційного навантаження – до 4 000 дол. США. Чоловіки, відповідно, отримують від 200 до 1000 дол. США, Технічний персонал (гримери, оператори, режисери тощо) має фіксовану оплату, яка коливається в межах 150-5 000 дол. США залежно від посади.

Ще один економічний аспект функціонування порноіндустрії, який зазвичай залишається поза увагою, – це витрати, пов'язані з життям, здоров'ям та безпекою самих виконавців. Хоча точно оцінити такі витрати складно, зрозуміло що вони є значними. Близько 66% порновиконавців мають герпес, від 12% до 28% – інфекції, що передаються статевим шляхом, а 7% – є ВІЛ-позитивними.

Також спостерігається висока поширеність вживання психоактивних речовин: марихуана (79%), галюциногени (39%), екстазі (50%), кокаїн (44%), метамфетамін (27%), транквілізатори (26%), героїн (10%). Такі обставини зумовлюють постійну потребу у фінансових витратах, зокрема на медичне обслуговування та підтримку фізичного й психоемоційного стану.

благодійності та волонтерстві. Натомість щасливі подружні пари та батьки підлітків практично не звертаються до такого контенту.

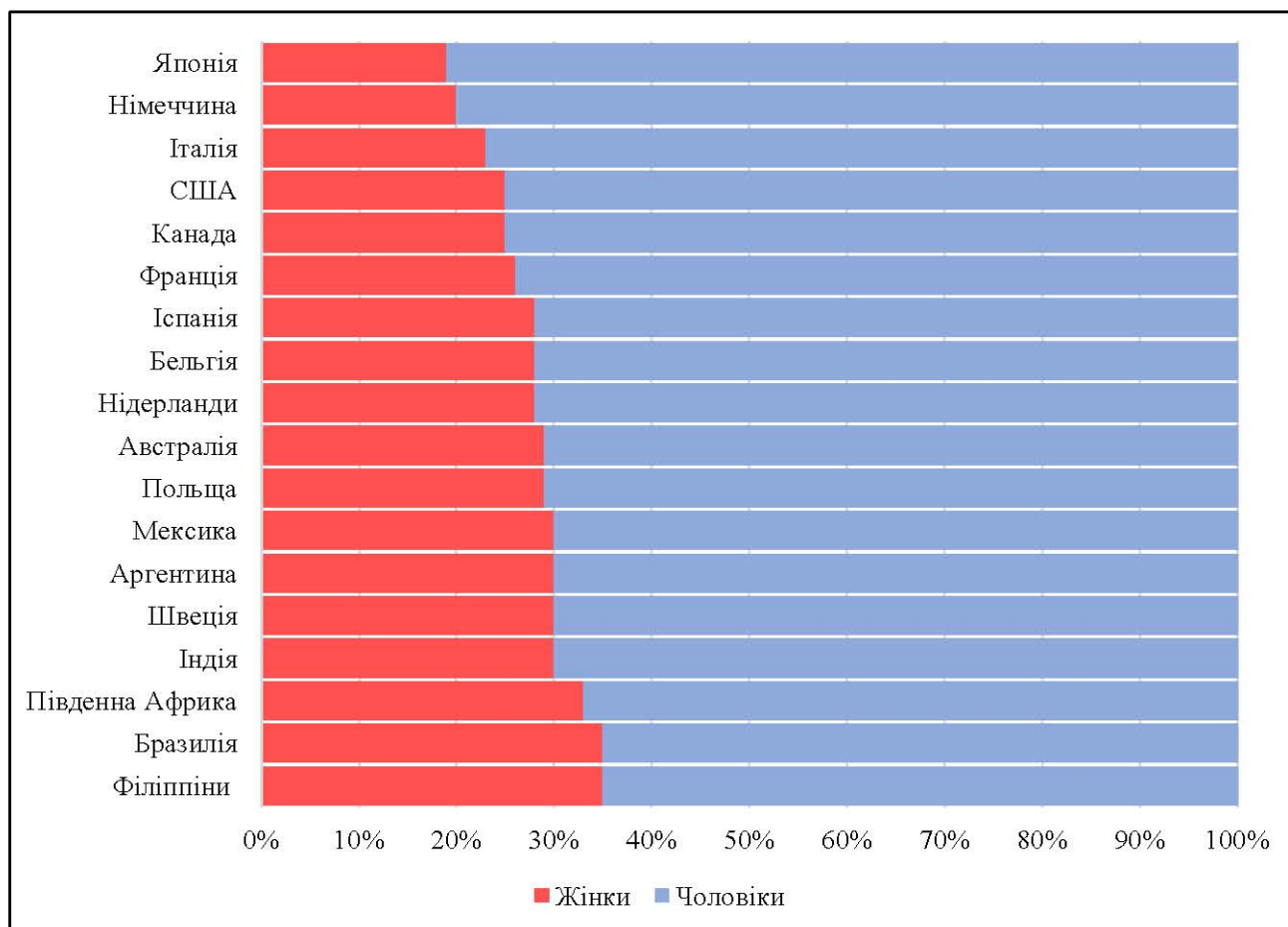

Рис. 2.4 Відношення споживачів продукції порноундустрії
Джерело: []

Серед частин глобального цифрового ринку, які тісно пов'язані з відмиванням коштів, особливе місце займають азартні ігри. Загальний ринок азартних ігор охоплює усі його форми, що проводяться як онлайн, так і у фізичних закладах. Це включає ставки на спорт, казино, лотереї та інші форми азартних ігор. В наземних закладах вони стосуються діяльності, що проводиться у фізичних місцях, таких як казино, букмекерські контори та роздрібні продавці лотерей, тоді як онлайн включаються ту саму діяльність, що здійснюється через веб-сайти та мобільні додатки.

Ринок регулюється по-різному в різних країнах, з різними рівнями обмежень або дозволі для азартних ігор онлайн та офлайн. Наприклад, Європейський Союз не має єдиного законодавства, яке б регулювало цю діяльність, тому кожна країна самостійно визначає свої правила (табл. 2.2).

Таблиця 2.2. Правовий статус азартних ігор у різних регіонах

Країна	Статус легальності азартних ігор	Особливості регулювання
1	2	3
Європейський Союз		
Мальта	Легальні	Malta Gaming Authority регулює цю діяльність, та надає ліцензії; доступні онлайн та офлайн ігри
Велика Британія	Легальні	Програми відповідальної гри регулює UK Gambling Commission
Франція	Частково легальні	Онлайн-ігри дозволені, але під суворим наглядом
Німеччина	Онлайн-ігри легальні	Онлайн-казино регулюється федерально, а офлайн – на рівні земель
Північна Америка		
США	Залежить від штату	Легальні у Неваді, Нью-Джерсі та ще низці штатів
Канада	Легальні	Регулюються на провінційному рівні, потребують ліцензії від місцевих органів
Азія		
Макао (китай)	Офлайн-ігри легальні, онлайн – заборонено	Макао – головний центр казино в Азії
Японія	Переважно заборонені	Дозволені ставки на спорт, лотереї; із 2018 року – казино на курортах під контролем
Сінгапур	Частково легальні	Працюють два великих казино; онлайн-гемблінг суворо заборонено
Австралія		
Австралія	Легальні	Онлайн-ігри обмежені; ліцензії видаються лише для внутрішнього ринку
Латинська Америка		
Аргентина	Частково легальні	Деякі провінції легалізували онлайн-казино
Колумбія	Повністю легальні	Перша країна в Латинській Америці з ліцензованим онлайн-гемблінгом

Джерело: складено автором на основі джерела []

Вважається, що близько 26% населення світу хоча б раз у житті грали в азартні ігри. Орієнтовно 4,2 мільярда людей грають щонайменше один раз на рік. Згідно з недавнім дослідження, проведеним у 44 країнах, 56% опитаних грали принаймні раз за 2024 рік. Серед всіх країн – в Австралії зафіксовано найвищий рівень участі дорослого населення в азартних іграх: протягом 2024 року до 73% дорослих хоча б раз брали участь у таких іграх (рис. 2.5).

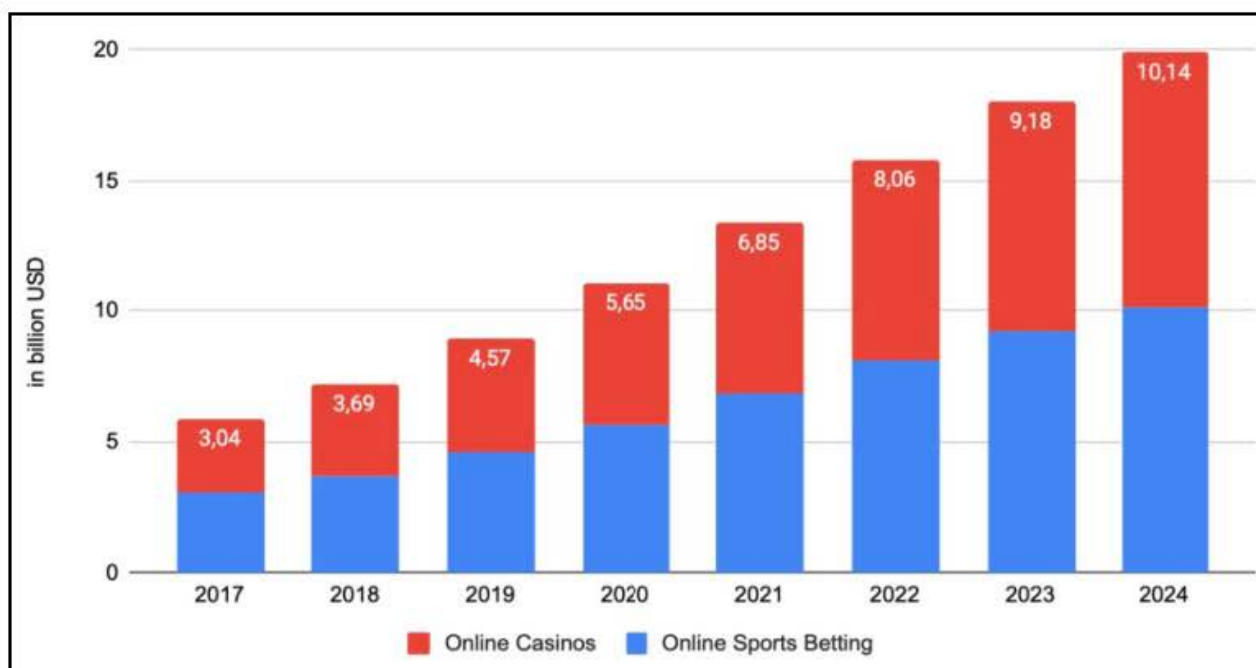

Рис. 2.5 Дохід від азартних ігор в Австралії 2017-2024 рр., млрд. дол. США
Джерело: []

У 2024 році дохід австралійського ринку онлайн-гемблінгу становив 10,1 млрд. дол. США. Середній дохід одного користувача склав 1 683 дол. США, що свідчить про високу платоспроможність і регулярну участь гравців. Загальна кількість користувачів азартних ігор онлайн досягла 6 мільйонів осіб, що становить близько 22,5% від загальної чисельності населення Австралії.

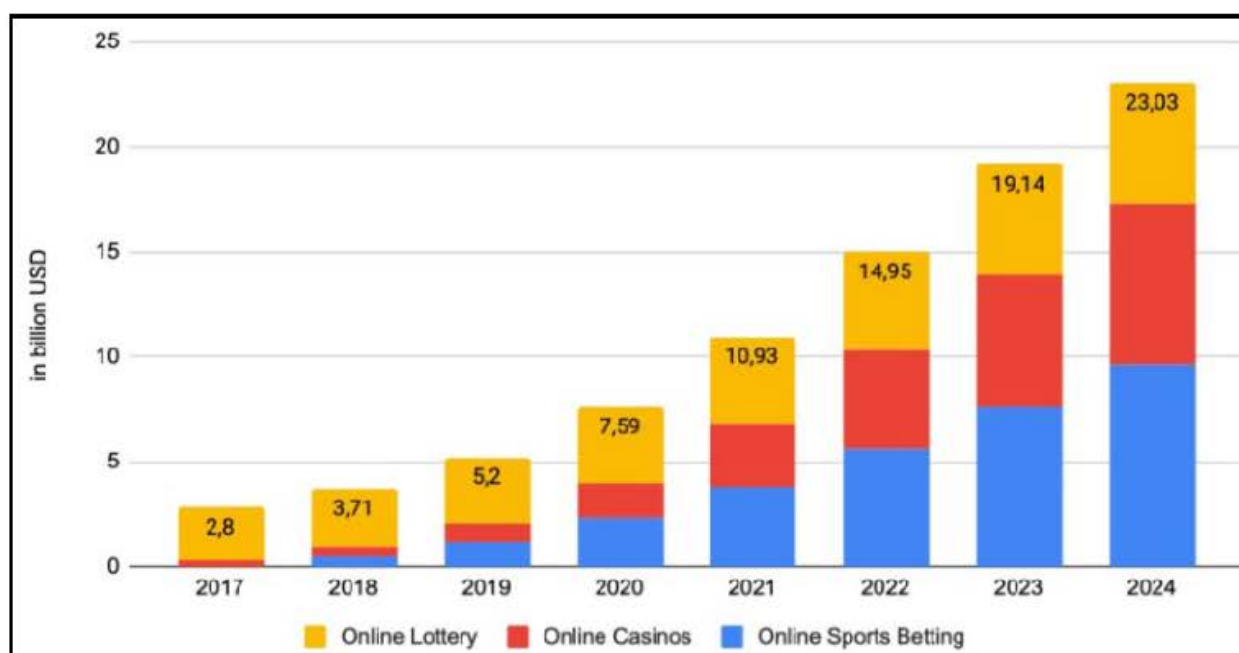

Рис. 2.6 Дохід від азартних ігор в США 2017-2024 рр., млрд. дол. США
Джерело: []

Ринок азартних онлайн-ігор в США демонструє значне зростання у порівнянні з попереднім роком, досягнувши доходу в 20,03 млрд. дол. США. Середній дохід користувача становив 421 долар, а загальна кількість користувачів сягнула 55,3 мільйона осіб, що дорівнює приблизно 16,2% населення США. Чинником, який посилив позиції онлайн-гемблінгу у США, стало широке впровадження криптовалют у цій сфері. Зростаюча популярність таких активів пояснюється анонімністю та швидкістю фінансових операцій, що робить їх привабливими для користувачів азартних платформ.

А щодо країн, де азартні ігри частково заборонені, можна розглянути Францію (рис. 2.7), де доходи від цієї сфери значно менші, ніж у вище розглянутих країнах.

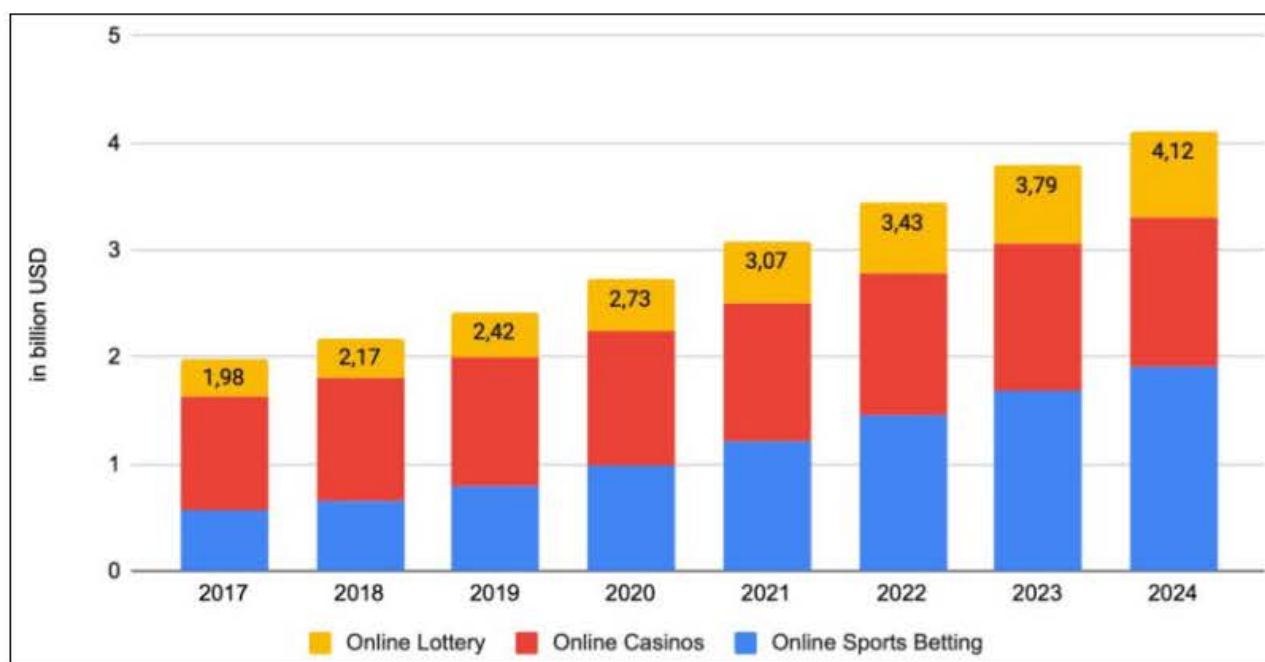

Рис. 2.7 Дохід від азартних ігор у Франції 2017-2024 рр., млрд. дол. США
Джерело: []

Загальний дохід від ігор у 2024 році склав 4,12 млрд. дол. США. Середній дохід з одного користувача становить 307 доларів, що в декілька разів менше ніж у США та Австралії. Загальна кількість користувачів онлайн-гемблінгу налічує 13,4 мільйона осіб, тобто близько 19.7% від загальної чисельності населення.

Хоча у багатьох країнах світу азартні ігри легалізовані, у світі все ще існують підпільні казино, з метою відмивання коштів через легальні види діяльності. У світі знайдено 5 найнезвичайніших казино світу – одне з яких у

Києві. Наприклад, у жовті 2020-го поліція каліфорнійського міста Сан-Дієго виявила підпільне казино прямо в одному з торгових центрів. Гральний заклад був замаскований під звичайне ательє з назвою KT Alterations & Gifts. У ході поліцейського рейду правоохоронці виявили 16 ігрових автоматів, а також наркотичні речовини і приблизно 1 700 дол. США готівки, які були сховані в стіні з гіпсокартону. Як виявилось пізніше, приміщення використовувалося не лише для азартних ігор, а й для незаконного зберігання наркотиків, що вказує на більш широку кримінальну діяльність, прикриту легальним бізнесом.

У Києві – нелегальне казино поліція викрила в одному з торгово-офісних центрів, до приміщення якого можна було потрапити лише через секретний ліфт, який відкривався за допомогою магнітного ключа. Під час обшуку правоохоронці вилучили професійне гральне обладнання, понад 100 тис. дол. США готівкою, а також зброю та боєприпаси .

Попри різну природу — наркотики, секс-індустрія чи азартні ігри — усі ці форми нелегального бізнесу мають спільний знаменник: вони неминуче ведуть до корупції. Торгівля наркотиками забирає людські життя, підриває здоров'я нації та не може існувати без корумпованих зв'язків з поліцією, митниками й чиновниками. Незаконна порнографія та експлуатаційні сегменти секс-індустрії тісно переплетені з організованою злочинністю, яка купує мовчання і бездіяльність посадовців. Підпільний гральний бізнес генерує величезні кошти, значна частина яких спрямовується на підкуп державних службовців для уникнення відповідальності. У підсумку, кожен із цих тіньових секторів зводиться до одного — корупції, що паралізує державні інститути, деморалізує суспільство і посилює загальну нестабільність.

Корупція охоплює багато різних аспектів, тому дати точне та вичерпне визначення досить важко. Однак в основі більшості визначень корупції лежить ідея про те, що корупційне діяння передбачає зловживання довіреною владою для особистої вигоди. Класичні приклади включають хабарництво, зловживання впливом, фавотиризм (блат) та непотизм (кумівство).

Корупція проявляється в різних формах залежно від рівня впливу, учасників і контексту (рис. 2.8). До великої корупції відносяться масштабні зловживання з боку високопосадовців, що спричиняють значну шкоду суспільству та пов'язані з великими сумами коштів. Політична корупція передбачає маніпулювання владними механізмами з метою перерозподілу ресурсів на користь вузького кола осіб і часто є складовою великої корупції. Побутова та адміністративна корупція охоплюють щоденні корупційні практики: побутова виникає у взаємодії громадян із публічними службовцями, а адміністративна — найчастіше між бізнесом і державними органами в процесі отримання дозволів, ліцензій та інших послуг.

Рис. 2.8 Види корупції

Джерело: складено автором на основі джерела []

Враховуючи багатовимірність і руйнівні наслідки корупції в різних її проявах, надзвичайно важливим є моніторинг рівня корумпованості в тій чи іншій країні. Для цього використовується Індекс сприйняття корупції (CPI – Corruption Perceptions Index), який щороку публікується міжнародною організацією Transparency International. CPI є одним з найвизнаніших світових показників, що оцінює сприйняття рівня корупції у державному секторі в різних країнах. Індекс базується на оцінках експертів та результатах опитувань, і відображає не фактичний рівень корупції, а рівень її сприйняття серед ділових

людей, аналітиків, науковців та представників громадянського суспільства. Оцінювання проводиться за шкалою від 0 до 100 балів, де 0 означає «високий рівень сприйняття корупції», а 100 — «дуже низький рівень».

Цей індекс є ключовим орієнтиром для міжнародних організацій, інвесторів, урядів і громадських активістів. Він впливає на рейтинг інвестиційної привабливості, міжнародну репутацію країни, а також на стратегічні підходи до боротьби з корупцією. Високий рівень сприйняття корупції часто корелює з низькою довірою до інститутів влади, погіршенням ділового клімату та загрозами для верховенства права. На рис. 2.9 представлено карту світу, яка ілюструє рівень сприйняття корупції за даними СРІ 2024 року, що дозволяє наочно порівняти ситуацію в різних країнах та регіонах.

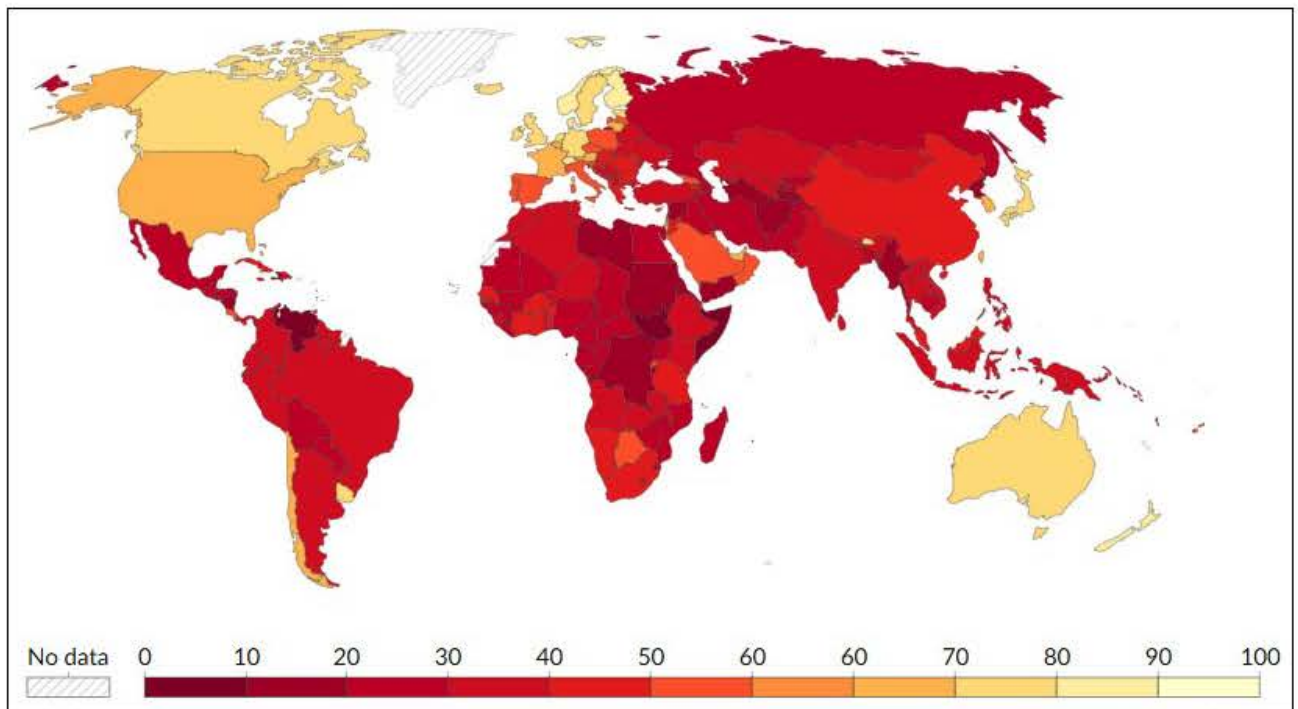

Рис. 2.9 Індекс сприйняття корупції у 2024 році

Джерело: []

З 2012 року 32 країни значно знизили рівень корупції, але в той же час, 148 країн залишаються на місці або погіршили свої показники за той самий період. Середньосвітовий показник у 43 країни також не змінюється вже багато років, тоді як понад дві третини країн мають показник нижче 50. Мільярди людей живуть у країнах, де корупція руйнує життя та підриває права людини.

2.2 Аналіз найпоширеніших каналів легалізації незаконних доходів

Успішне відмивання коштів неможливе без використання відповідних каналів, які дозволяють злочинцям замаскувати джерело, природу та кінцевого бенефіціара незаконно отриманих активів. Ці канали, як правило, охоплюють легальні фінансові та корпоративні структури, що стають інструментами для здійснення складних схем легалізації доходів. Еволюція глобальної фінансової системи, поява нових технологій і можливостей, зокрема цифрових валют, а також зростаюча складність транснаціонального бізнесу створили цілу низку «вікон можливостей» для зловживань. У цьому контексті особливої уваги потребує аналіз найбільш поширених каналів легалізації коштів, їх типових характеристик, переваг для злочинців і ризиків для фінансової системи в цілому.

Одним із найпоширеніших каналів легалізації незаконних доходів є використання офшорних компаній, зареєстрованих у юрисдикціях із низьким рівнем фінансової прозорості та слабким контролем з боку держави. Цей термін використовується щонайменше у двох різних значеннях:

- компанія, група або іноді її підрозділ, яка займається офшорними бізнес-процесами;
- міжнародні бізнес-компанії або інші типи юридичних осіб, які зареєстровані відповідно до законів юрисдикції, що забороняють місцеву економічну діяльність.

Історично офшорні компанії поділялися на дві категорії. З одного боку, це були компанії, які за законом були звільнені від оподаткування в юрисдикції своєї реєстрації, за умови, що вони не вели бізнесу з особами, які проживають у цій юрисдикції. Такі компанії зазвичай називалися Міжнародними бізнес-компаніями, або МБК. Такі компанії були значною мірою популяризовані Британськими Віргінськими островами, але ця модель була широко скопійована. Однак на початку 2000-х років Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) започаткувала глобальну ініціативу щодо запобігання «кільцевого огороження» оподаткування таким чином, і багато провідних юрисдикцій (включаючи Британські Віргінські острови та Гібралтар) скасували

своє законодавство про міжнародні бізнес-компанії. Але МБК досі зареєстровані в низці юрисдикцій, включаючи Беліз, Сейшельські острови, Британські Віргінські острови, Ангілью та Панаму.

Окремо від МБК, існують країни, які застосовують податкові режими, що загалом досягають того ж ефекту: доки діяльність компанії здійснюється за кордоном, і жоден з прибутків не репатрійований, компанія не підлягає оподаткуванню у своїй юрисдикції походження. Якщо юрисдикція походження вважається офшорною, такі компанії зазвичай вважаються офшорними компаніями. Прикладами цього є Гонконг та Уругвай. Однак ці податкові режими не обмежуються звичайними офшорними юрисдикціями: Велика Британія діє загалом за схожими принципами щодо оподаткування компаній.

Також існують офшорні юрисдикції, які просто не стягують жодної форми оподаткування з компаній, і тому їхні компанії фактично звільнені від сплати податків. Історично найкращим прикладом цих країн були Кайманові острови та Бермудські острови, хоча інші країни, такі як Британські Віргінські острови, зараз перейшли до цієї моделі.

Офшорні компанії використовуються для різноманітних комерційних та приватних цілей, деякі з яких є законними та економічно вигідними, тоді як інші можуть бути шкідливими або навіть кримінальними. У пресі часто лунають звинувачення щодо використання офшорних компаній для відмивання грошей, ухилення від сплати податків, шахрайства та інших форм злочинності, пов'язаної з білими комірцями. Офшорні компанії також використовуються в широкому спектрі комерційних операцій, від генеричних холдингових компаній до спільних підприємств та лістингових компаній. Офшорні компанії також широко використовуються у зв'язку з приватним капіталом для зменшення податкових витрат та забезпечення конфіденційності. Використання офшорних компаній, особливо в податковому плануванні, стало суперечливим в останні роки, і низка відомих компаній припинили використовувати офшорні структури у своїй груповій структурі в результаті публічних кампаній, спрямованих на те, щоб такі компанії сплачували свою «справедливу частку» державних податків.

Детальна інформація щодо використання офшорних компаній, як відомо, важкодоступна через непрозорий характер більшої частини бізнесу (і тому, що в багатьох випадках компанії використовуються спеціально для збереження конфіденційності транзакції або особи). Загальновизнаною є думка, що більшість випадків використання офшорних компаній зумовлені пом'якшенням податків та/або регуляторним арбітражем, хоча є деякі припущення, що обсяг податкового структурування може бути меншим, ніж зазвичай вважається. Інші поширені законні способи використання офшорних компаній включають їх використання як спільних підприємств, фінансування спеціальних цільових компаній, фондів компаній, холдингових компаній та структур володіння активами, а також торгових інструментів.

Протягом трирічного періоду з 2017 по 2019 рік у наступних юрисдикціях було зареєстровано таку кількість нових компаній:

Таблиця 2.3. Основні міжнародні маршрути незаконної наркоторгівлі

Юрисдикція	Кількість нових реєстрацій компаній
1	2
Гонконг	436 000
Сінгапур	185 000
Британські Віргінські острови	96 000
Ірландія	68 000
Острови Кайман	42 000
Маврикій	26 446
Острів Мен	5 600

Джерело: []

Світові масштаби легалізації незаконно отриманих доходів через офшорні юрисдикції вражають: за даними Tax Justice Network, щорічні втрати держбюджетів унаслідок міжнародного ухилення від сплати податків та відмивання коштів складають 483 млрд. дол. США — з яких 312 млрд. дол. США пов'язані з корпоративними схемами, і 171 млрд. дол. США — з прихованими активами приватних осіб.

На діаграмі (рис. 2.10) показано, що абсолютні втрати бюджету через офшори сягають майже 10 трильйонів доларів на рік — лише офіційно зареєстровані прямі втрати. За оцінками UNODC, враховуючи й інші нелегальні

потоки, частка легалізованих коштів може становити 5 % світового ВВП — до 2 трлн. дол. США на рік .

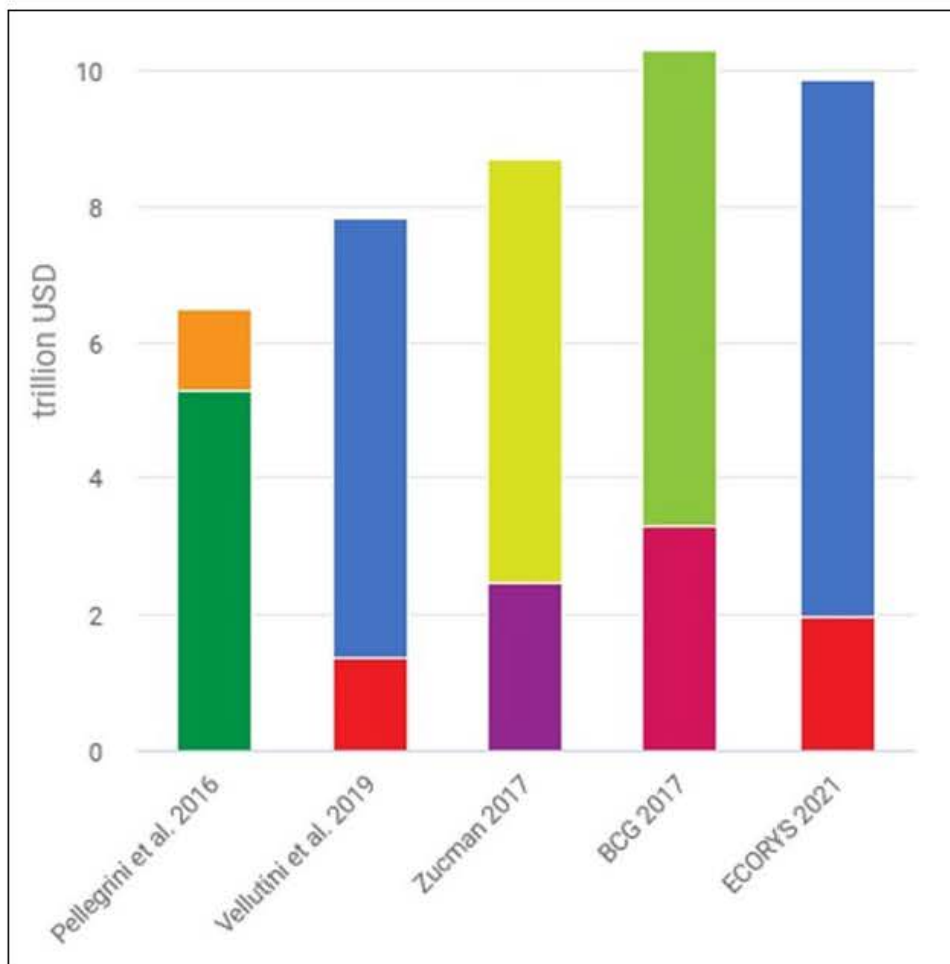

Рис. 2.10 Глобальні щорічні втрати від офшорних схем за 2021 рік
Джерело: []

Основний механізм побудований на створенні фіктивних компаній в офшорних юрисдикціях (Британські Віргінські острови, Каймани, Панама тощо), де реальні бенефіціари залишаються анонімними. Ланцюги транзакцій між такими структурами проводяться через низку банків і країн, що ускладнює контроль і аналітику. Ці юридичні особи використовуються для оформлення фіктивних контрактів, позик, інвестицій у нерухомість чи фінансові інструменти, що надає змогу трансформувати незаконні активи у “легальні”. Іноді задіяні криптокомпанії, номінальні директори та трастові структури — усе це маскує кінцевих власників .

В результаті, через механізми податкового арбітражу (використання режимів “прибуток за кордоном — без оподаткування”) державні скарбниці

втрачають сотні мільярдів щороку, що загрожує сталому розвитку та соціальній справедливості, і це підтверджує необхідність міжнародного співробітництва: автоматичного обміну даними та прозорих реєстрів бенефіціарів, що забезпечує ефективний захист від фінансових злочинів.

Використання офшорних юрисдикцій для приховування реальних бенефіціарів і уникнення фінансового контролю тісно пов'язане з практикою створення фіктивних компаній. Фіктивна компанія – це юридична особа, яка не має активної підприємницької діяльності або значних активів. Вони по суті порожні (як і внутрішня частина фіктивної компанії), звідки і пішла англійська назва *shell company*, що дослівно перекладається як компанія-раковина. Для юридичних цілей мета залишається незмінною: приховати особи кінцевих бенефіціарних власників від держави, що часто пов'язано з відмиванням коштів. Для відмивачів грошей, причетних до найжахливіших злочинів у світі – від торгівлі фентанілом до викрадення людей з метою викупу – вони є важливим інструментом торгівлі.

Фіктивна компанія юридично нічим не відрізняється від будь-якої іншої компанії, наприклад ТОВ в Україні. Під час створення фіктивної фірми немає категорії, яку потрібно позначити. У контексті відмивання грошей, фіктивна компанія, яка відмиває брудні гроші, на папері є звичайним бізнесом, але з такими характеристиками:

- відсутність активної господарської діяльності;
- відсутність значних активів;
- розташування в юрисдикції зі суворими законами про конфіденційність.

Карта фіктивних компаній у світі вказує на концентрацію потенційної діяльності фіктивних компаній на кількох вибраних територіях (рис. 2.11). Незважаючи на свою невелику кількість населення, невеликі острівні податкові гавані стають гарячими точками завищеної поширеності компаній. Хоча ці крайнощі не надають остаточних доказів, вони переконливо свідчать про те, що в цих юрисдикціях проживає значна кількість фіктивних компаній.

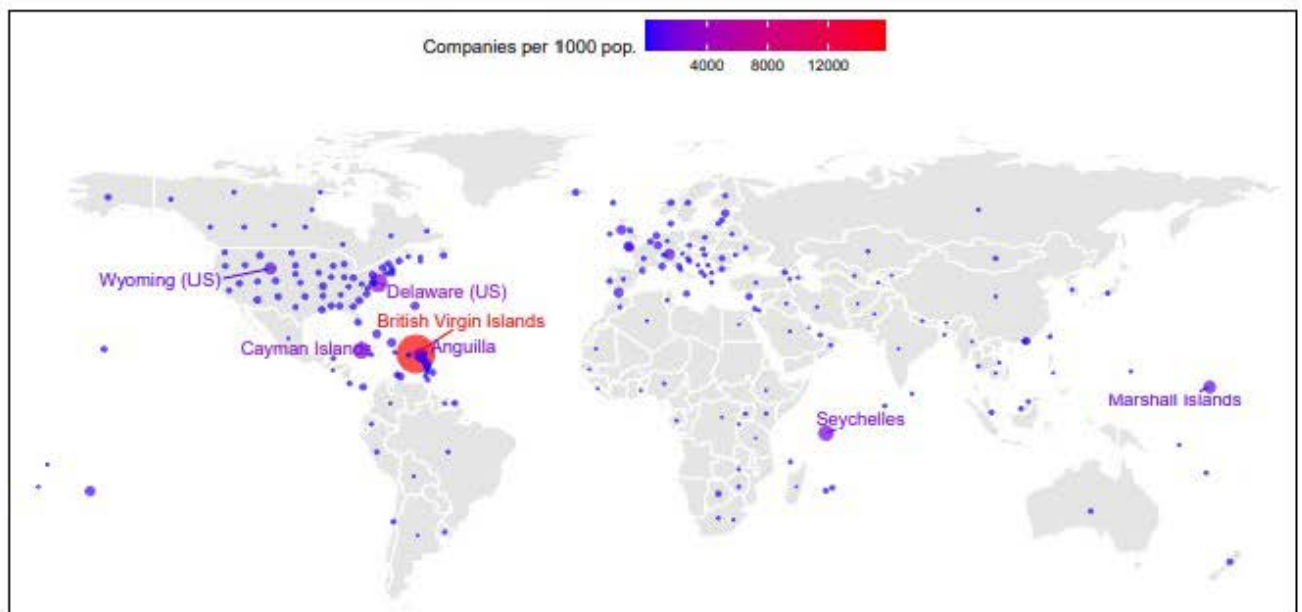

Рис. 2.11. Огляд світової кількості фіктивних компаній на душу населення
Джерело: []

Британські Віргінські острови (БВО) посідають перше місце у світі, складаючи лише 0,0005% населення світу, але на них розташовано 0,3% зареєстрованих компаній у нашій вибірці. Це відображає попередні висновки, які підкреслюють надмірну роль БВО у витоках фінансових коштів з офшорів (Garcia Alvarado and Mandel, 2022) та потоках прямих іноземних інвестицій (Lejour, 2023). Інші податкові гавані, включаючи Кайманові острови, Делавер, Острови Кука та Ангілью, також демонструють надзвичайну щільність реєстрації компаній (рис. 2.12).

Популярність БВО зумовлена головним чином звільненням від оподаткування практично всіх форм корпоративного доходу, водночас дозволяючи безподаткові потоки відсотків, роялті та дивідендів. Однак вражаюча поширеність фіктивних компаній, ймовірно, пов'язана саме зі статусом БВО як піонера міжнародної бізнес-компанії. МБК стикаються з мінімальними або нульовими податковими зобов'язаннями, вимогами до звітності чи правилами розкриття інформації, водночас їх легко створити навіть з одним засновником, власником та директором. За законом вони не можуть вести бізнес на Британських Віргінських островах. Базовий Закон Британських Віргінських островів про міжнародні бізнес-компанії 1984 року каталізував

перетворення островів на центр податкового райського куточка для номінально іноземних юридичних осіб.

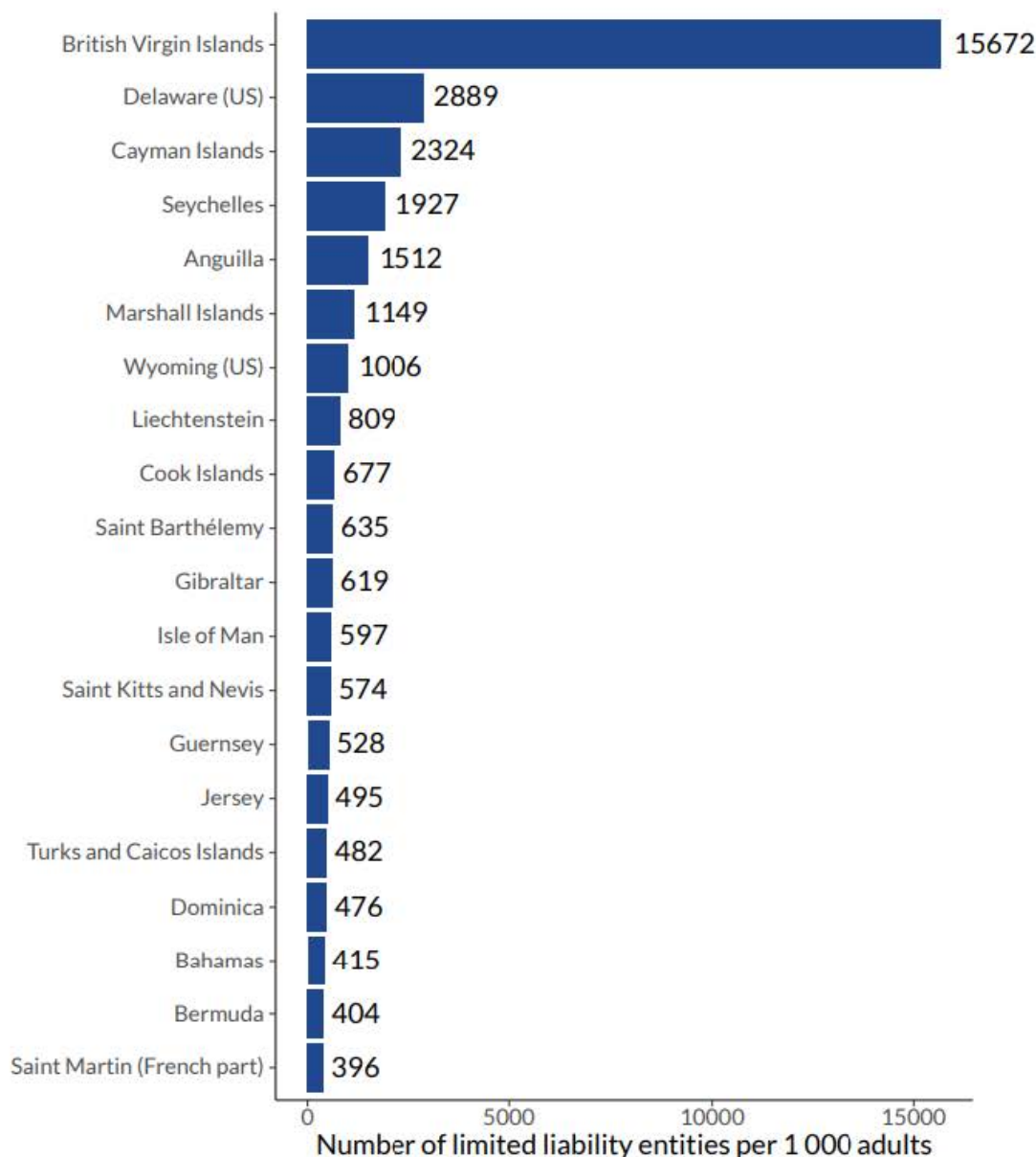

Рис. 2.12. Топ-20 юрисдикцій світу

Джерело: []

Фіктивні компанії можуть використовуватися для ухилення від сплати податків, приховування власності та шахрайства. Юрисдикції з низьким рівнем або відсутністю корпоративних податків, слабким регулюванням та/або високим рівнем фінансової таємності пропонують сприятливі умови для такої діяльності. Якщо придивитися до корпоративних податків, ми бачимо, що юрисдикції з нижчою законодавчою ставкою податку на прибуток підприємств, як правило, мають вищу поширеність фіктивних компаній (рис. 2.13).

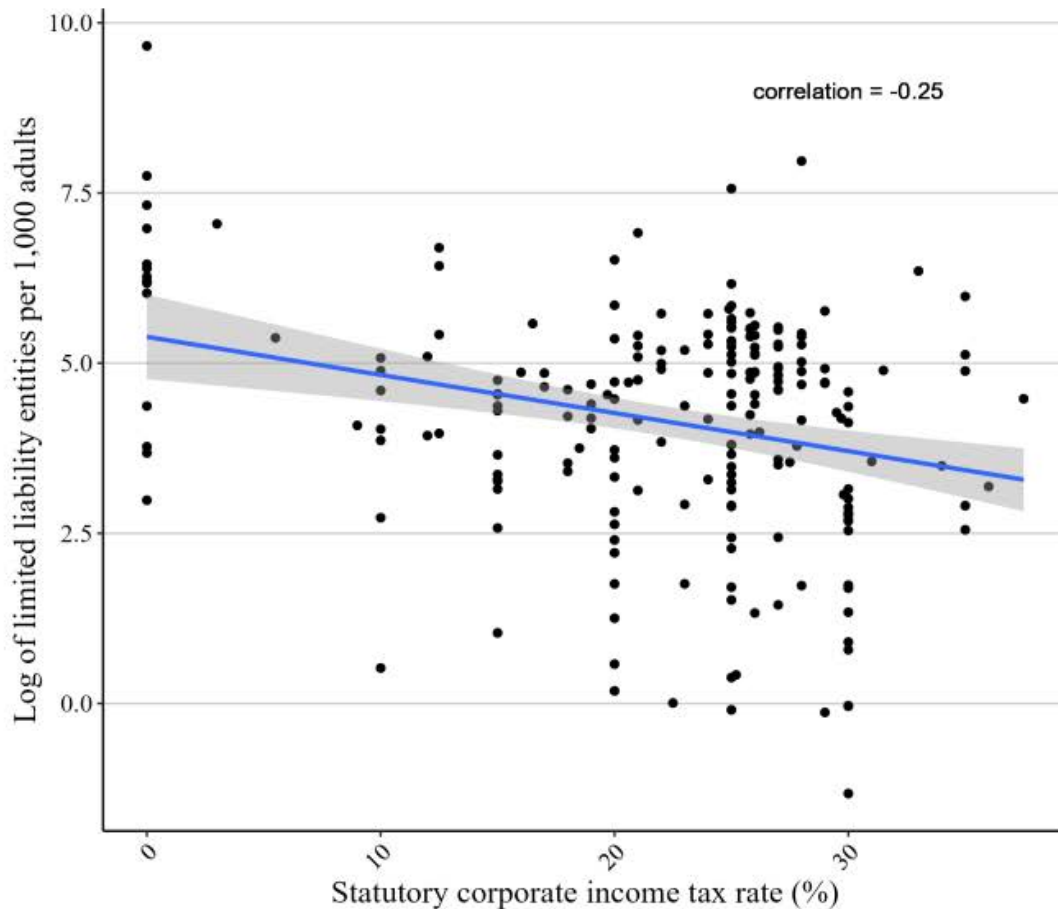

Рис. 2.13. Кореляція між поширеністю фіктивних компаній та законодавчою ставкою податку на прибуток підприємств
Джерело: []

Однак законодавча ставка не розповідає всієї картини. Мережа податкової справедливості публікує індекси, засновані на численних показниках, пов'язаних з факторами, що роблять юрисдикцію сприятливою для ухилення від сплати корпоративних податків, що дозволяє перевірити, як поширеність фіктивних компаній корелює з цими факторами.

Проте зі зростанням глобального фінансового нагляду та посиленням контролю над традиційними офшорними юрисдикціями та фіктивними компаніями, їх використання поступово втрачає свою ефективність для злочинців. На зміну традиційним офшорним схемам усе частіше приходять цифрові інструменти легалізації, передусім криптовалюти, які пропонують новий рівень анонімності, швидкості та глобальності транзакцій. Криптовалюти, особливо ті, що функціонують на децентралізованих блокчейн-платформах (як-

от Bitcoin, Monero, Tether), дають змогу здійснювати транскордонні перекази без необхідності проходити банківські процедури ідентифікації або звітності. Це робить їх ідеальним інструментом для розшарування і маскуванню походження коштів, що надходять від незаконної діяльності. З огляду на це, сучасні схеми відмивання коштів дедалі частіше поєднують традиційні офшорні структури з цифровими активами, створюючи гібридні механізми легалізації доходів, протистояти яким особливо складно у відсутності належного регулювання ринку віртуальних активів.

У 2024 році злочинці здійснили приблизно 40,9 млрд. дол. США незаконних криптооперацій, і це число може зрости до 51 млрд \$ через остаточне виявлення підозрілих адрес (рис. 2.14). Водночас обсяг незаконних переказів у відсотковому вираженні знизився до 0,14 % від загального обсягу транзакцій, тоді як у 2023 році цей показник становив 0,61 %, що свідчить про зростання законної активності в криптовалюті. Прогнозовано, що у 2025 році ці суми будуть вищими, оскільки з кожним роком виявляється все більше незаконних адрес. Наприклад, в опублікованому Звіті про криптозлочинність, в якому повідомлено про 24,2 млрд. дол. США за 2023 рік, то через рік оцінка була оновлена і становила вже 46,1 млрд. дол. на 2023 рік.

Рис. 2.14 Структура використання криптовалют у незаконній діяльності 2020-2024 рр.
Джерело: []

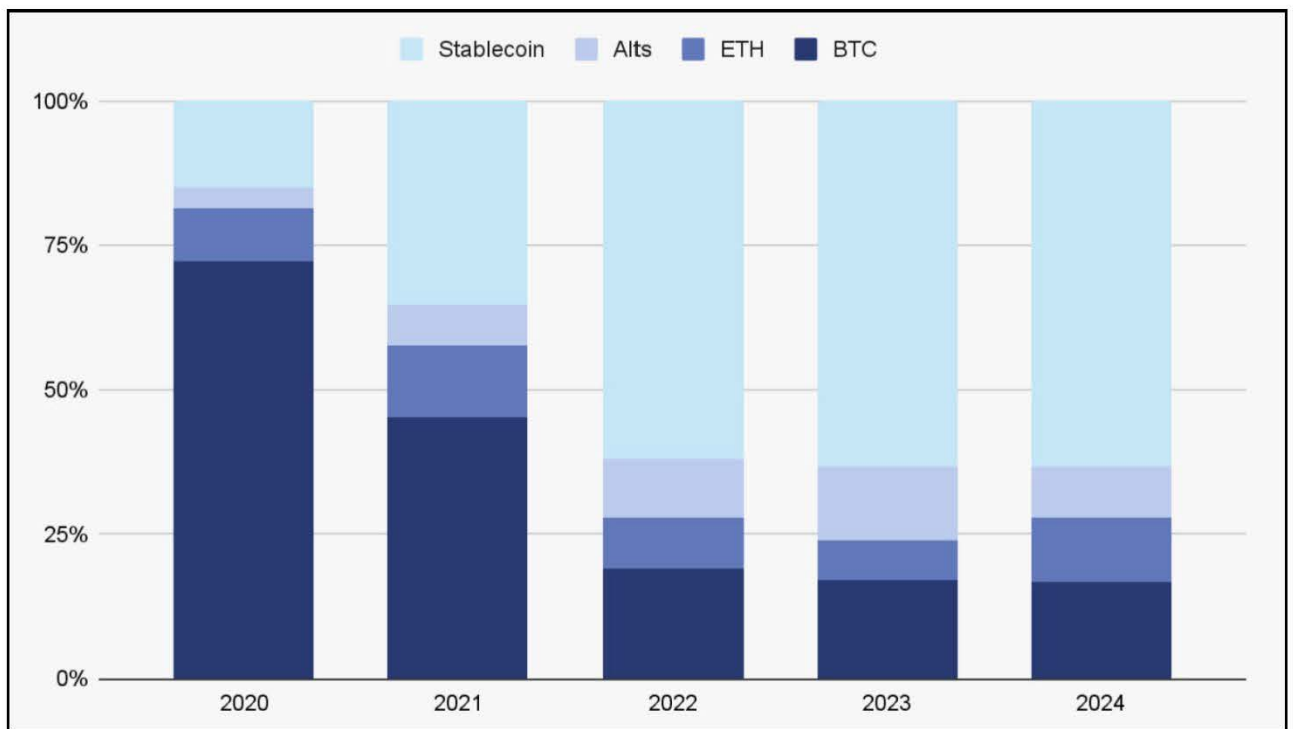

Рис. 2.15 Злочинність у мережі за активами 2020-2024 рр.

Джерело: [

Протягом 2021 року BTC (біткоїн) однозначно був криптовалютою вибору серед кіберзлочинців, ймовірно, завдяки своїй високій ліквідності. Однак з того часу ми спостерігаємо стабільну диверсифікацію від BTC, причому стейблкоїни зараз займає більшість усіх незаконних транзакцій (63% усіх незаконних транзакцій). Ця нова реальність є частиною ширшої екосистемної тенденції, в якій стейблкоїни також займають значний відсоток усієї криптоактивності, що демонструється загальним зростанням активності стейблкоїнів у річному обчисленні близько 77%. У звіті Chainalysis «Географія криптовалюти» за 2024 рік розглянуто широкий спектр практичних випадків використання стейблкоїнів на різних ринках, таких як зберігання вартості, надсилання грошових переказів, сприяння транскордонним платежам та міжнародна торгівля. Крім того, емітенти стейблкоїнів часто заморожують кошти, якщо їм стає відомо про їх використання незаконними суб'єктами. Наприклад, Tether заморозив адреси, що викликають занепокоєння, пов'язані з шахрайством, фінансуванням тероризму та ухиленням від санкцій, що може зробити стейблкоїни поганим інструментом для передачі вартості незаконними суб'єктами.

Тим не менш, попри ці загальноєкосистемні тенденції, деякі форми крипозлочинності, такі як програми-вимагачі та продажі на даркнеті (DNM), залишаються переважно за рахунок BTC. Інша незаконна діяльність, така як шахрайство або відмивання викрадених коштів, часто має більш еkleктичний підхід і поширюється на всі типи активів. Інші, такі як транзакції, пов'язані з санкційними організаціями, змістилися переважно на стейблкоїни. Санкційні організації, включаючи осіб, що працюють у санкційних юрисдикціях, часто мають більший стимул використовувати стейблкоїни через труднощі з доступом до долара США традиційними засобами через бажання скористатися його стабільністю.

Загалом, майже четверть всіх переводів цифрових активів у світі припадає на Північну Америку (рис. 2.16). США та Канада залишаються одними з провідних країн у сфері використання цифрових валют – як у законній, так і в незаконній діяльності. Такий високий рівень активності робить регіон не лише ключовим ринком, але й зоною ризику з точки зору потенційного використання цифрових активів для відмивання грошей, кіберзлочинності або ж фінансування незаконної діяльності.

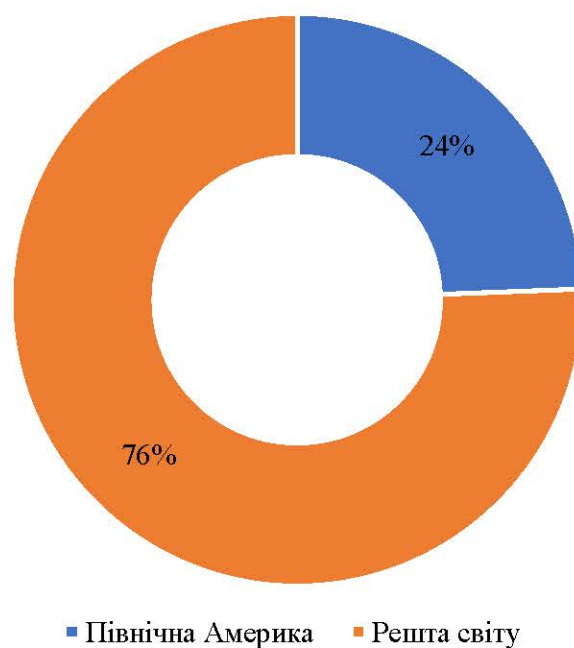

Рис. 2.16. Вартість криптовалюти, отриманою Північною Америкою, порівняно з рештою світу
Джерело: []

На графіку динаміки використання криптовалют (рис. 2.17) видно, що Північна Америка стабільно залишається лідером серед регіонів, що приймають найбільшу частку криптовалютних активів. У період з III кварталу 2021 по II квартал 2023 її частка коливалася в межах 18–27%, що свідчить про високий рівень фінансової активності та залученості до цифрової економіки. Західна Європа демонструє схожі показники, займаючи друге місце з часткою 20–23%. Такий рівень обігу пов'язаний з активною участю європейських інституцій у ринку криптовалют, розвиненою інфраструктурою та високим рівнем цифрової грамотності населення.

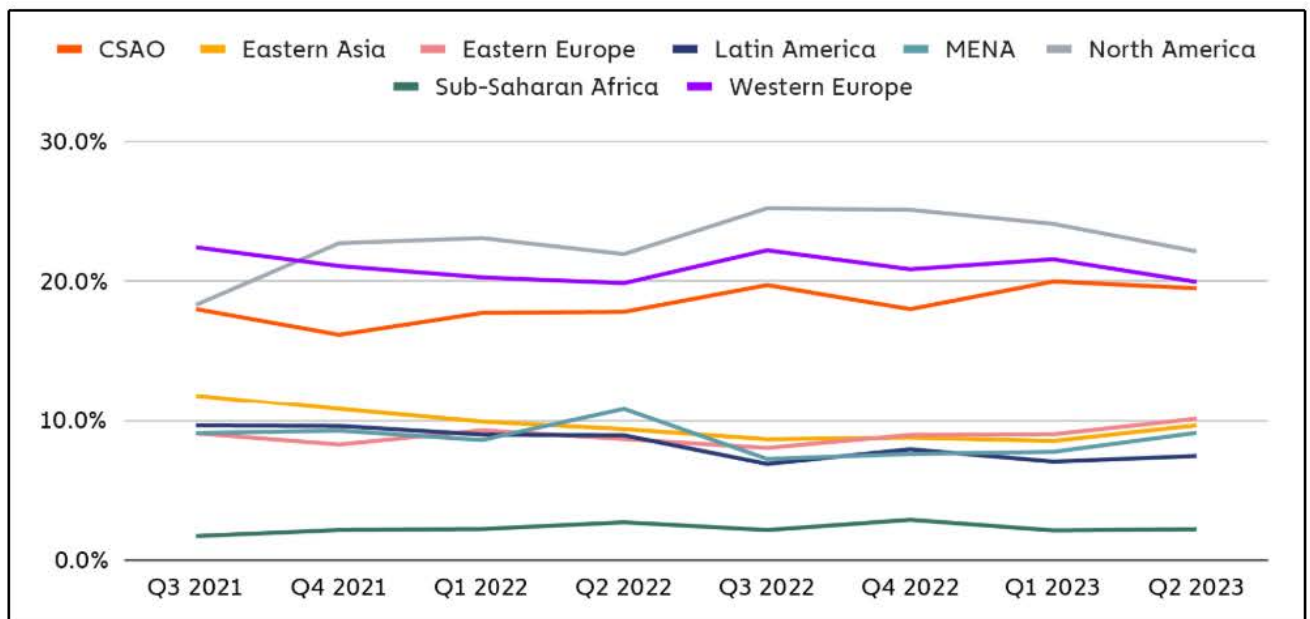

Рис. 2.17. Динаміка використання криптовалют у різних регіонах з III кварталу 2021 по II квартал 2023

Джерело: []

Суттєвою є також частка Центральної та Південної Азії та Океанії (CSAO) — 18–20%, що вказує на стрімке зростання інтересу до криптовалют у регіонах на зразок Індії, В'єтнаму, Філіппін та Австралії.

Інші регіони, зокрема Східна Азія, Східна Європа, Латинська Америка та Близький Схід і Північна Африка мають більш помірні показники — приблизно 8–10%. Найменшу частку займає Субсахарська Африка, однак у цьому регіоні спостерігається поступове зростання, яке свідчить про зростаючу роль криптовалют у фінансових транзакціях за умов обмеженого доступу до традиційного банкінгу.

2.3 Аналіз кейсів боротьби з відмиванням коштів у міжнародній практиці

Протидія відмиванню коштів залишається одним із пріоритетів фінансової безпеки держав. У світі створено чимало інструментів контролю — від фінансового моніторингу до кримінального переслідування — однак ступінь їхньої дієвості значною мірою залежить від якості імплементації, ресурсного забезпечення та рівня координації між установами. Ефективність таких механізмів варто розглядати крізь призму їх практичного впливу: наскільки швидко виявляються підозрілі транзакції, чи справді відбувається притягнення винних до відповідальності, чи не залишаються прогалини, якими активно користуються злочинці. Такий аналіз дозволяє оцінити, чи відповідає національна система сучасним викликам та міжнародним стандартам.

Одним із найвідоміших кейсів, що викрив масштабні схеми відмивання коштів і використання офшорів, стали «Панамські документи» (Panama Papers) — глобальний журналістський проект, що розпочався у 2016 році після найбільшого в історії витoku фінансових документів. На початку 2015 року анонімне джерело передало документи до німецької газети *Süddeutsche Zeitung*, яка у свою чергу поділилася ними з Міжнародним консорціумом журналістів-розслідувачів (ICIJ — International Consortium of Investigative Journalists) — глобальною мережею зі штаб-квартирою у США. ICIJ передав матеріали 107 медіаорганізаціям у 80 країнах, зокрема таким виданням, як французьке *Le Monde* та британське *The Guardian*. Було створено спільну базу даних з 11,5 мільйона витеклич документів (2,6 терабайта даних), які охоплювали період із 1977 року (коли фірма була заснована) до грудня 2015 року й містили електронні листи, дані клієнтів і банківські документи. Протягом року близько 370 журналістів мали доступ до цих матеріалів і проводили дослідження — це стало найбільшим міжнародним журналістським розслідуванням. Усі учасники дотримувалися суворої таємності до узгодженої дати публікації — 3 квітня 2016 року, коли вперше було офіційно оприлюднено інформацію про витік. У травні ICIJ відкрив загальний доступ до бази даних, яка містила інформацію приблизно про 214 000 офшорних компаній по всьому світу.

Серед клієнтів Mossack Fonseca були відомі діячі шоу-бізнесу, політики та інші публічні особи; члени Міжнародної федерації футболу (FIFA); а також компанії, які раніше потрапляли під санкції Міністерства фінансів США, зокрема ті, що мали зв'язки з високопосадовцями Північної Кореї та Сирії. Існували підозри щодо відмивання коштів, здобутих злочинним шляхом, включно з грошима, отриманими в результаті пограбування Brink's-Mat у 1983 році — найбільшого пограбування золота в історії Великої Британії.

Громадську увагу привернули викриття, пов'язані з 12 нинішніми або колишніми главами держав і урядів, а також особами, пов'язаними з політиками по всьому світу. Найбільший резонанс викликав випадок прем'єр-міністра Ісландії Сігмюндюра Давіда Гюннлейгссона, який приховував інтереси в офшорній компанії. Це спричинило масові протести в столиці Ісландії, після чого він подав у відставку. Прем'єр-міністр Пакистану Наваз Шаріф був змушений залишити свою посаду у квітні 2017 року через корупційні звинувачення, пов'язані з використанням його родиною офшорних компаній, зареєстрованих на ім'я його дітей — Маріям, Хассана та Хусейна — для придбання елітної нерухомості в Лондоні.

Зазначалося також, що батько британського прем'єра Девіда Кемерона протягом 30 років зберігав більшість свого капіталу в офшорних юрисдикціях, уникаючи сплати податків. Хоча ця діяльність могла бути законною, для самого Кемерона, який у 2015 році активно критикував "корумпованих злочинців і відмивачів грошей", ця ситуація стала політично неприємною.

Після обрання на посаду президента України Петро Порошенко передав свою кондитерську компанію в управління офшорній фірмі, зареєстрованій на Британських Віргінських островах.

Інформація в документах стосувалася також членів родини голови КНР Сі Цзіньпіна та щонайменше восьми нинішніх або колишніх членів найвищого керівного органу Китаю, пов'язаних із офшорними компаніями. У відповідь на розголос китайська влада заборонила ЗМІ висвітлювати цей скандал і наказала вилучити відповідні згадки з інтернет-ресурсів. У витоках фігурували особи,

наближені до президента Росії Володимира Путіна, підозрювані у виводі коштів на суму близько мільярда доларів. Проте самого Путіна поіменно не згадували. Прессекретар Путіна, який також був пов'язаний із офшорною компанією дружини, назвав розслідування політичною атакою, спрямованою на дискредитацію президента та дестабілізацію Росії.

Після публікації витoku Mossack Fonseca категорично заперечила будь-які порушення. У офіційній заяві компанія наголосила, що за понад 40 років діяльності не була звинувачена у кримінальних правопорушеннях. Вона підкреслила, що офшорні компанії — це глобальне явище, яке в багатьох випадках є цілком законним.

В Аргентині, за даними журналістів ICIJ Маріель Фіц Патрік та Івана Руїса, брати колишнього президента Маурісіо Макрі постали перед судом за звинуваченням у відмиванні грошей через несплату податків на суму 4 мільйони доларів США, збережених на швейцарському рахунку, зареєстрованому на офшорну компанію, виявлену в «Панамських документах». Запит про закриття справи був відхилений федеральним суддею, а податкова служба Аргентини офіційно долучилася до позову, оскільки дії Макрі кваліфіковано як «тяжке ухилення» від сплати податків.

У Франції, за інформацією партнерів ICIJ Максима Водано та Джеремі Баруха, станом на січень 2021 року, окрім сотень поточних розслідувань податкової служби, офіс фінансового прокурора продовжує вести 15 розслідувань, які можуть призвести до ув'язнення.

На Мальті викриття в «Панамських документах» стали частиною розслідування щодо Кіта Шембрі, голови канцелярії колишнього прем'єр-міністра Джозефа Муската. Шембрі, який подав у відставку в листопаді 2019 року після допитів у справі про вбивство журналістки-розслідувачки Дафни Каруана Галіція (він був звільнений без висунутих звинувачень), у березні 2021 року був офіційно обвинувачений у відмиванні грошей, корупції, шахрайстві та підробці документів у зв'язку зі своїми секретними офшорними активами.

Попри те, що Сполучені Штати офіційно не повідомляли про повернення податків завдяки «Панамським документам», бухгалтер Річард Гаффі — перший американець, якого звинуватили у зв'язку з цим розслідуванням — визнав провину у змові з метою ухилення від сплати податків і шахрайстві щодо США, та у вересні 2020 року був засуджений до понад трьох років ув'язнення. Один з клієнтів Гаффі, Гаральд Йоахім фон дер Гольц, у вересні також отримав тюремний термін за злочини, пов'язані з банківським і податковим шахрайством, відмиванням грошей та іншими правопорушеннями, скоєними під час проживання у США. А у березні 2021 року нещодавно оприлюднені судові документи засвідчили, що його син, Йоахім Александер фон дер Гольц, визнав провину у фінансових злочинах у грудні 2019 року і повернув державі понад 230 000 доларів.

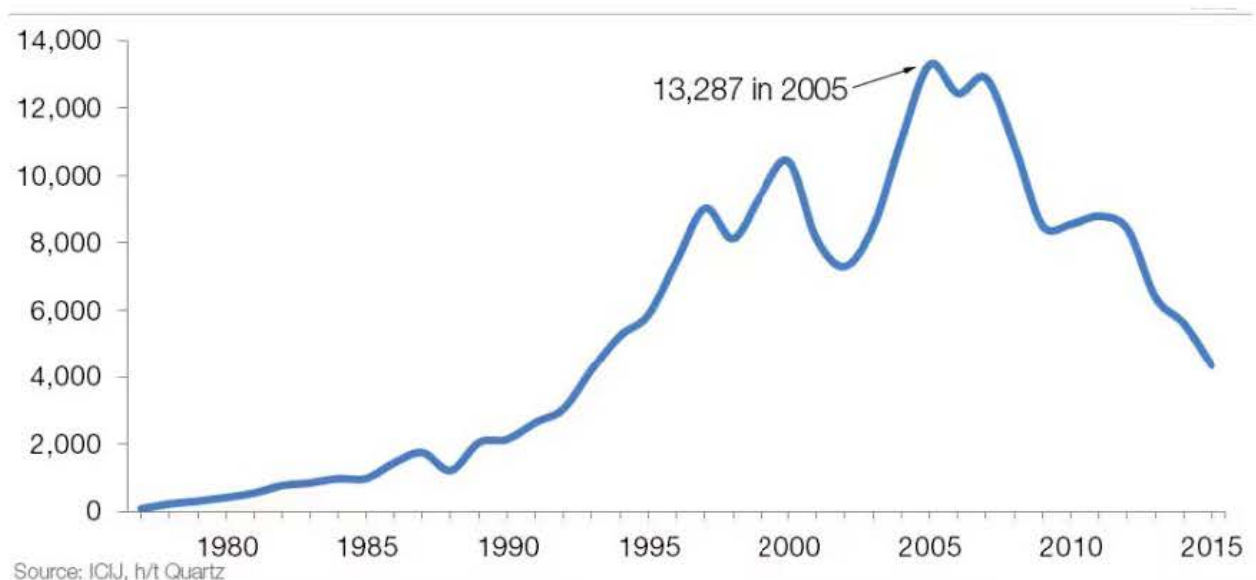

Рис. 2.18. Зареєстровані офшорні компанії з 1997 року
Джерело: []

Графік ілюструє кількість офшорних компаній, зареєстрованих щорічно з 1977 по 2015 рік, згідно з даними «Panama Papers». У період з кінця 1970-х до початку 1990-х спостерігалось поступове зростання, після чого почалася стрімка активізація реєстрацій, яка досягла піку в 2005 році з показником 13 287 компаній. Після 2005 року кількість нових офшорних реєстрацій почала знижуватись, хоча з деякими коливаннями, і до 2015 року скоротилася приблизно втричі порівняно з піковим значенням. Загальна динаміка свідчить

про різке зростання інтересу до офшорних юрисдикцій у 1990–2000-х роках та його поступове згасання після 2005 року, що може бути пов’язано з посиленням міжнародного фінансового контролю та розслідуваннями на кшталт витoku «Panama Papers».

	Country	Amount
1	United Kingdom	\$252.76M
2	Germany	\$195.65M
3	Spain	\$166.49M
4	France	\$142.29M
5	Australia	\$137.65M
6	Colombia	\$88.88M
7	Ecuador	\$84.3M
8	Italy	\$65.49M
9	Czech Republic	\$36.46M
10	Norway	\$33.83M

Таблиця 2.4. Країни з підтвердженим поверненням коштів від «Панамських документів»

Джерело: []

Понад 1,36 млрд доларів США було відшкодовано державам у вигляді податків, штрафів і пені в результаті розслідувань, пов’язаних із «Панамськими документами» (табл. 2.4). Найбільші суми надійшли від Великої Британії, Німеччини, Іспанії, Франції та Австралії. Серед інших успішних випадків — Норвегія, Італія та Колумбія.

Після публікації «Панамських документів» було посилено міжнародний і національний контроль за фінансовою прозорістю. Організації на кшталт FATF та ОЕСР активізували вимоги до виявлення та обліку бенефіціарної власності. Зокрема, FATF оновила свої рекомендації, зобов’язавши країни створювати централізовані реєстри реальних власників компаній і забезпечити доступ до них для правоохоронних органів і фінансових установ. Паралельно ОЕСР через механізм автоматичного обміну фінансовою інформацією (CRS — Common Reporting Standard) домоглася того, що до 2023 року понад 110 юрисдикцій,

включно з офшорними зонами, щорічно обмінювалися даними про рахунки нерезидентів.

Європейська комісія у 2016 році оприлюднила перший «чорний список» податкових гаваней, які не відповідають стандартам прозорості. У 2017 році до цього списку офіційно внесли Панаму, що призвело до обмеження фінансової співпраці та інвестицій з боку країн ЄС. Станом на 2018 рік до списку було включено 17 юрисдикцій, а до деяких із них застосовано фінансові санкції.

На національному рівні країни також вжили жорстких заходів. У Великій Британії у 2016 році був запроваджений публічний реєстр бенефіціарних власників — People with Significant Control (PSC) Register. Юридичні особи зобов'язані розкривати інформацію про осіб, які володіють понад 25% компанії або контролюють її управління. Станом на 2019 рік до PSC було внесено дані понад 4,2 мільйона компаній, з яких понад 98% надали повну інформацію. У 2022 році британська податкова служба HMRC ініціювала перевірки понад 2 000 компаній, підозрюваних у поданні недостовірних даних, що призвело до донарахування податків на суму понад 190 мільйонів фунтів.

У США реакцією на «Панамські документи» стало посилення правил ідентифікації клієнтів у фінансових установах. У 2016 році Бюро фінансових злочинів Міністерства фінансів США ухвалило правило Customer Due Diligence (CDD Rule), яке набрало чинності в 2018 році. Вперше банки були зобов'язані ідентифікувати бенефіціарних власників юридичних осіб, які мають частку 25% або більше. У перший рік дії правила банки подали понад 600 000 звітів про підозрілі транзакції, що містили інформацію про реальних власників. Крім того, у 2021 році було ухвалено Corporate Transparency Act — закон, що зобов'язує всі юридичні особи, зареєстровані в США, надавати FinCEN дані про бенефіціарів. Закон набрав чинності 1 січня 2024 року та має на меті ліквідувати анонімність компаній як механізм для відмивання коштів.

Міжнародна спільнота посилила боротьбу з юрисдикціями, що сприяють непрозорості та відмиванню коштів унаслідок витоку «Панамських документів». Однією з країн, яка у зв'язку з недотриманням стандартів фінансової прозорості

й недостатньою співпрацею в податкових питаннях опинилася в центрі уваги регуляторів стала М'янма.

21 жовтня 2022 року FATF включила М'янму до списку юрисдикцій із високим ризиком, які мають суттєві недоліки у протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення, тобто до чорного списку. Причиною внесення стала Громадянська війна в М'янмі, також відома як Весняна революція Бірми, яка розгорілася після військового перевороту 2021 року, що спричинив різке загострення збройного протистояння в країні. Жорстоке придушення протестів з боку хунти викликало формування нових опозиційних рухів. У відповідь на дії військової влади, вже в перші місяці після перевороту, опозиційні сили почали гуртуватися навколо створеного Уряду національної єдності, який відкрито виступив проти військового режиму. До 2022 року ці сили контролювали значну частину територій, переважно сільських і малонаселених. Унаслідок насильства з боку хунти тисячі людей змушені були залишити свої домівки: за даними Управління ООН з координації гуманітарних питань, на початок вересня 2022 року понад 974 000 осіб стали внутрішньо переміщеними. Крім того, у період між переворотом і червнем 2022 року понад 40 000 людей втекли до сусідніх країн, переважно з прикордонних регіонів, які зазнали збройних нападів.

Економічна ситуація в Бірмі різко погіршилася через збройні конфлікти та неефективне управління Державною адміністративною радою. У 2021 році ВВП країни знизився на 5,9 %. Того ж року уряд оголосив про неможливість виконати свої зобов'язання перед населенням. З березня по червень 2022 року близько 10 000 осіб щомісяця залишали країну офіційними шляхами, що посилює відтік кваліфікованих кадрів і відобразило масову втечу цивільного населення, подібну до ситуацій після військових переворотів 1962 та 1988 років. Місцевий ринок праці зазнав серйозних потрясінь. До вересня 2022 року бірманський к'ят знецінився більш ніж на 60 %, а ціни на споживчі товари підвищилися на 57 %. За прогнозами Світового банку, економіка країни скоротиться ще на 18 % у 2022 році. З квітня 2022 року країна зіткнулася з дефіцитом валюти, що сильно

вплинуло на імпортерів і призвело до нестачі ключових товарів, таких як медикаменти та добрива. Військовий режим встановив контроль над економікою, що спричинило подорожчання к'ята, а також запровадив валютне регулювання, посиливши дефіцит доларів США серед міжнародних компаній, які працюють у М'янмі.

У зв'язку з загостренням конфлікту багато іноземних та транснаціональних компаній, серед яких Telenor, Ooredoo, Chevron, British American Tobacco і Woodside Petroleum, покинули бірманський ринок. У вересні 2022 року FATF, очолювана країнами G7, оголосила про намір включити Бірму до чорного списку через нездатність ефективно протидіяти відмиванню грошей і фінансуванню тероризму. Станом на жовтень 2022 року М'янма офіційно увійшла до чорного списку FATF, що спричинило зростання волатильності курсу бірманського к'ята.

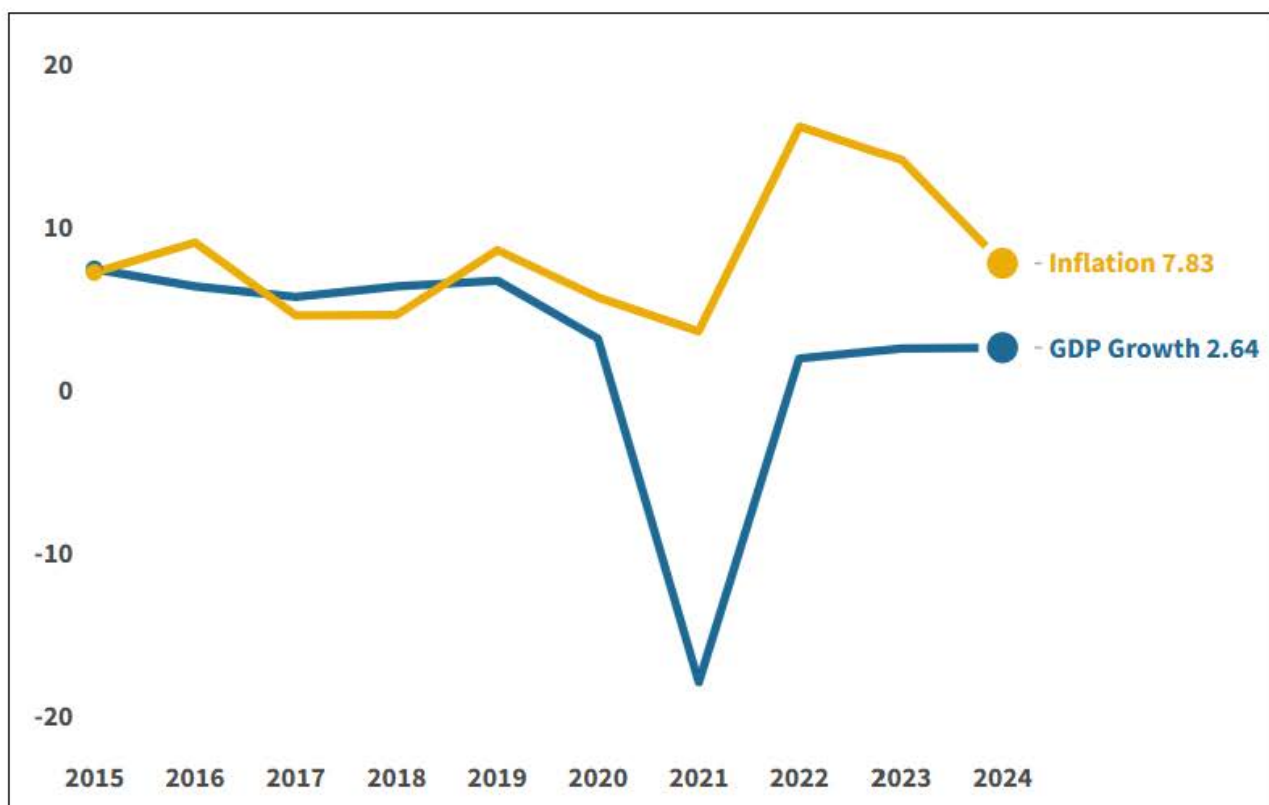

Рис. 2.19. Рівень ВВП та інфляції М'янми 2015-2024 рр.

Джерело: []

Діаграма (рис. 2.19) відображає динаміку економічної ситуації в М'янмі у період з 2015 по 2024 рік, зокрема рівень інфляції та зростання ВВП. У 2015–2019 роках економіка країни демонструвала відносну стабільність: темпи зростання ВВП залишалися позитивними, а інфляція коливалася в межах 5–10%.

Однак з початком політичної кризи та посиленням громадянської війни, особливо після військового перевороту у 2021 році, ситуація різко погіршилася. У 2021 році спостерігається стрімке падіння ВВП більш ніж на 15%, що стало прямим наслідком політичної нестабільності, насильства, руйнування інфраструктури та зниження довіри інвесторів. У наступні роки інфляція зростає до понад 17%, що відображає глибоку макроекономічну нестабільність, спричинену порушенням постачання, падінням валюти та міжнародною ізоляцією. Попри часткове відновлення економіки у 2023–2024 роках, коли ВВП досяг 2,64%, інфляція залишалася на високому рівні — 7,83%. Усе це відбувалося на тлі поглиблення гуманітарної кризи та санкційного тиску: країна була внесена до чорного списку низкою міжнародних організацій, що ще більше обмежило її доступ до зовнішніх ринків та фінансових ресурсів. Таким чином, громадянська війна та міжнародна ізоляція стали ключовими чинниками економічної деградації М'янми в останнє десятиліття.

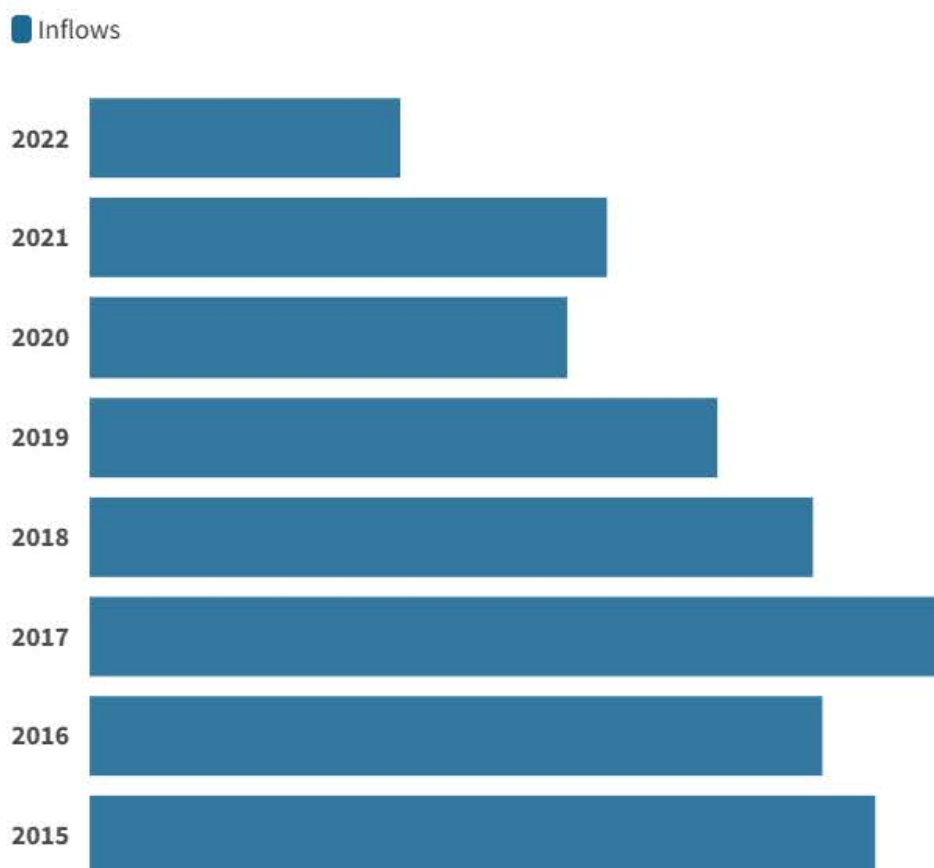

Рис. 2.20. Прямі іноземні інвестиції до М'янми, приплив прямих іноземних інвестицій (млн дол. США)

Джерело: []

У 2015–2018 роках країна демонструвала стабільно високий рівень залучення іноземного капіталу, досягнувши піку у 2017 році. Проте вже з 2019 року розпочалося поступове зниження обсягів інвестицій, яке перетворилося на стрімке падіння після військового перевороту у 2021 році. Загострення громадянської війни, політична нестабільність, погіршення безпекової ситуації та порушення прав людини призвели до різкої втрати довіри з боку іноземних інвесторів. У 2022 році обсяг ПІІ впав до найнижчого рівня за весь аналізований період.

У 2023 році країна зіткнулася з ще більшим падінням ПІІ. За даними Світового банку, зростання ВВП М'янми у 2023 році впало до мінус 18%, що є одним із найгірших показників у регіоні за останні десятиліття.

Загалом, через складнощі з міжнародними платежами і обмежений доступ до міжнародних ринків, офіційні потоки іноземної допомоги знизилися на 30%, а грошові перекази з-за кордону — на 25%. Особливо це відчутно в сільських регіонах, де більшість населення залежить від таких надходжень для підтримки базового рівня життя. Усе це призвело до зростання рівня бідності, який, за оцінками ООН, перевищив 45% населення.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

За результатами розділу 2 були зроблені наступні висновки:

1. Проаналізовано основні сфери з найвищим ризиком легалізації незаконних доходів у глобальному масштабі. До таких сфер належать наркоторгівля, корупція, секс- та порноіндустрія, а також азартні ігри. Саме ці галузі, через високий обіг готівки, тіньові операції та слабкий контроль, створюють сприятливі умови для відмивання коштів та ускладнюють відстеження джерел походження фінансів.

2. Вивчено основні канали, що використовуються для легалізації незаконних доходів. Найпоширенішими з них є офшорні юрисдикції, створення фіктивних компаній (shell companies), а також використання криптовалют. Ці інструменти дозволяють злочинцям приховувати справжніх власників активів, мінімізувати слід грошових потоків та ускладнюють фінансовий моніторинг для правоохоронних органів.

3. Проведено аналіз реальних кейсів боротьби з відмиванням коштів на міжнародному рівні. Зокрема, розглянуто «панамські документи» як масштабне розслідування, що розкриває мережу офшорних компаній, якими користувалися політики, бізнесмени та злочинці по всьому світу. Також розглянуто приклад М'янми, де громадянська війна, політична нестабільність і репресивна діяльність режиму призвели до втрати довіри міжнародної спільноти, різкого зниження іноземних інвестицій та включення країни до «чорного списку» FATF, що суттєво обмежує її участь у світовій фінансовій системі.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ КОШТІВ В УКРАЇНІ

3.1 Аналіз проблеми легалізації доходів в Україні: основні тенденції та механізми протидії

В Україні проблема легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, залишається надзвичайно актуальною на тлі економічної нестабільності, воєнного стану та поширеної корупції. Це явище становить серйозну загрозу для національної безпеки, ускладнює функціонування фінансової системи та негативно впливає на інвестиційний клімат. Незважаючи на наявність законодавчих і нормативних актів, спрямованих на боротьбу з відмиванням коштів, на практиці виявлення та розслідування таких злочинів часто стикається з низкою труднощів.

До прикладу особи яка займалась відмиванням коштів в Україні – можна привести п'ятого президента Петра Порошенка. Національний банк України у 2024 році опірафував «Міжнародний інвестиційний банк» (МІБ), кінцевим бенефіціаром якого є Порошеко, на 20,5 мільйона гривень за порушення у сфері фінансового моніторингу, що містили ознаки відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом. Цей банк фігурував у ряді схем, пов'язаних із використанням благодійних пожертв українців, які замість прямої допомоги армії спрямовувалися на придбання військових облігацій з прибутковістю 18% річних, які не оподатковуються. Таким чином, держава фактично виплачувала відсотки з бюджету, тоді як Порошенко отримував прибуток.

Крім того, згідно з даними громадського руху «Чесно», через МІБ здійснювались операції і партією «Європейська солідарність». Зокрема, йдеться про перерахування коштів, які нібито мали бути спрямовані на допомогу виборцям, але замість цього витрачались на купівлю державних облігацій, що також приносили прибуток за рахунок бюджету. Цей кейс набуває особливої ваги на тлі санкцій, запроваджених проти Петра Порошенка, які стосуються низки гучних політичних і корупційних скандалів: зокрема, лобювання «Харківських угод» (які дозволили продовжити перебування флоту РФ у Криму),

фінансування бойовиків через купівлю вугілля з тимчасово окупованих територій, торгівлю з Росією під час війни (зокрема, діяльність Липецької фабрики та заводу «Богдан» у РФ), а також спільну із Медведчуком участь у схемі незаконного заволодіння нафтопроводом.

Незадовго до введення санкцій Порошенко вивів з України понад 1,48 млрд грн, а ще 1 млрд грн формально «подарував». При цьому у 2024 році він задекларував 4,6 млрд грн доходів, що більш ніж у 30 разів перевищує його довоєнні прибутки. Таким чином, Порошенко знову опинився серед найбагатших олігархів країни, що викликає суттєві сумніви щодо прозорості походження цих коштів.

В Україні слід виділити Дніпро – місто, яке нерідко називають «столицею олігархів», «дніпровських офісів» та тіньових фінансових схем, які десятиліттями функціонували поза межами державного контролю. Саме в цьому місті формувався один із найвпливовіших фінансово-промислових кланів, який мав значний вплив на політику, енергетику, медіа та банківську сферу. Дніпро став символом не лише індустриального потенціалу, а й центром неформального управління капіталами, що часто супроводжувалося практиками легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

Одним із найгучніших кейсів останніх років у сфері боротьби з відмиванням коштів в Україні стала справа Ігоря Коломойського — відомого дніпровського бізнесмена та одного з найвпливовіших олігархів країни. У вересні 2023 року він отримав підозру у вчиненні шахрайства та легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Слідство встановило, що в період із 2013 по 2020 рік Коломойський, використовуючи підконтрольні йому банківські установи, вивів за кордон понад 500 мільйонів гривень. Основні схеми реалізовувалися через фіктивні фінансові операції, пов'язані з «ПриватБанком» — установою, яка до націоналізації у 2016 році перебувала під контролем Коломойського.

У вересні 2023 року суд у Дніпрі обрав йому запобіжний захід у вигляді тримання під вартою строком на два місяці, з альтернативою внесення застави

у понад 500 мільйонів гривень. Також суд зобов'язав бізнесмена здати документи, які дозволяють виїзд за кордон, та утриматися від контактів зі свідками у справі. За клопотанням захисту, засідання проходило у закритому режимі — адвокати пояснювали це наявністю конфіденційної інформації. Водночас, вирок було зачитано публічно. Захист Коломойського стверджує, що підозра є безпідставною, і вже подав апеляцію.

Цей випадок став безпрецедентним прикладом того, як українська правоохоронна система поступово починає діяти проти фігур, які десятиліттями залишалися недоторканими. Варто зазначити, що Коломойський також перебуває під санкціями США, введеними ще у 2021 році за «значну корупцію». Його діяльність, пов'язана з незаконним виведенням коштів, неодноразово потрапляла в поле зору міжнародних розслідувань, зокрема щодо використання американської нерухомості для відмивання грошей.

Важливим елементом нелегальної діяльності в Україні стали кол-центри, які свій початок взяли саме в Дніпрі. Це місто давно відоме як великий офісний центр із численними бізнес-структурами, але серед них сформувався особливий сегмент — офіси, які займаються обманом людей з метою заволодіння їхніми коштами. Під виглядом легальної діяльності такі кол-центри вводять клієнтів в оману, використовуючи шахрайські схеми, що завдають значних збитків іншим країнам громадянам. Основним інструментом для цього є створення великої кількості фізичних осіб-підприємців з певними КВЕДами, які формально дозволяють здійснювати діяльність у сферах послуг, ІТ, консультацій або інших напрямках із широкими можливостями для обробки фінансових операцій.

Ці ФОПи фактично слугують «прикриттям» для легалізації нелегальних доходів. Гроші, отримані від сумнівних чи навіть незаконних джерел, через багатоступеневі фінансові потоки «прокручуються» через офіси та оформлені ФОПи, що дозволяє легально відзвітувати про отримані доходи. Такий підхід дає змогу уникнути податкових перевірок і приховати реальне походження коштів.

Крім того, офіси часто використовують технології «фіктивного» працевлаштування, коли формально працівники оформлені на роботу, але фактично не виконують реальної діяльності, або ж ці люди можуть бути навіть непричетними до діяльності компанії. Це дозволяє створити ілюзію легального бізнесу і водночас забезпечує маскуванню фінансових потоків. В результаті, такі офіси — це не просто місця роботи, а інструменти складних схем фінансових махінацій, які значно ускладнюють роботу правоохоронних органів і шкодять економічній стабільності країни. Їх діяльність підриває довіру до офіційного бізнес-середовища і створює ризики для інвесторів та партнерів.

Уповноважені органи державної влади спільно з компетентними іноземними структурами активно працюють над розслідуванням фактів відмивання коштів, отриманих внаслідок корупційних злочинів, розкрадання державних ресурсів та майна. Мета цих заходів — виявлення і блокування банківських рахунків та інших активів за кордоном. Аналіз криміногенної ситуації в економіці України за останні роки свідчить про зростання рівня таких злочинів. Відповідно до статті 209 Кримінального кодексу України, за легалізацію (відмивання) злочинних доходів передбачена кримінальна відповідальність. За даними Генеральної прокуратури, у період з 2015 по 2018 роки в Україні було зареєстровано 865 кримінальних проваджень за цією статтею, але лише 22% з них (191 справа) було передано до суду з обвинувальними актами.

Відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, є серйозною загрозою економічній безпеці держави та набуває глобального масштабу, оскільки багато схем мають транснаціональний характер і пов'язані з організованою злочинністю, включно з наркобізнесом, фінансовими шахрайствами, торгівлею людьми та фінансуванням тероризму. Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму», легалізація включає будь-які дії, пов'язані з фінансовими операціями або угодами з активами, отриманими внаслідок злочинів, а також дії з приховування

або маскуванню незаконного походження цих активів, прав на них, джерел походження, місцезнаходження, переміщення або зміни форми, а також набуття, володіння чи використання таких активів.

Департамент фінансових розслідувань та Державна служба фінансового моніторингу України виділяють чотири основні етапи процесу відмивання коштів, що відповідають міжнародній практиці, зокрема рекомендаціям ООН:

- звільнення від готівки — переведення грошей на рахунки підставних осіб, часто родичів, які мають банківські рахунки;
- розподіл коштів — реалізація грошей через купівлю платіжних документів, цінних паперів або через пункти обміну валют, казино, нічні клуби;
- маскуванню слідів — приховування джерел походження грошей та способів їх розподілу, щоб уникнути виявлення;
- інтеграція — інвестування легалізованих коштів у легальний бізнес із високою прибутковістю.

Серед основних методів легалізації доходів — надання подарунків посадовцям і їхнім родинам, незаконне відшкодування ПДВ, вивіз готівки за кордон кур'єрами, проведення операцій, що значно перевищують можливості бізнесу клієнта, дроблення великих сум на рахунках, укладання фіктивних договорів, використання підставних осіб для управління рахунками, приховування походження грошей через іноземні банки або купівлю цінних паперів та нерухомості за кордоном.

До боротьби з корупцією та відмиванням грошей в Україні залучені міжнародні організації, такі як Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Світовий банк, МВФ, а також громадські структури на чолі з Transparency International, у співпраці з FATF. Нині антикорупційне законодавство України має суттєві недоліки, зокрема відсутність системності та недостатню аргументованість окремих положень, що знижує ефективність антикорупційної політики. Проведені дослідження свідчать про недостатню увагу з боку владних структур до створення дієвої системи протидії корупції та практичної реалізації реформ у цій сфері.

Державні банки України також борються з відмиванням коштів. ПриватБанк з жовтня 2021 року ввів нові обмеження на кількість переказів з карток Visa та Mastercard через усі канали, що діють у сервісі Приват24. Ці зміни спрямовані на дотримання вимог законодавства України щодо протидії відмиванню коштів та фінансовому моніторингу. За статистикою, понад 7 мільйонів клієнтів щомісяця здійснюють перекази з картки на картку, при цьому 99,7% користувачів використовують цю послугу виключно для особистих цілей та не перевищують 100 переказів на місяць.

Відповідно до нових правил, для відправника встановлено ліміт у 100 переказів на місяць по Україні та 25 – для міжнародних переказів. Для отримувача також встановлено ліміт у 100 переказів на місяць по Україні та 30 – для міжнародних переказів. Такі обмеження дозволяють банку ефективніше контролювати рух коштів та знижувати ризики використання платіжних послуг у схемах відмивання грошей або інших незаконних операціях.

Водночас банк передбачив винятки для благодійних внесків, волонтерської допомоги або зборів на лікування. У таких випадках клієнти можуть звернутися до служби підтримки ПриватБанку за номером 3700 або через чат «Допомога Онлайн», надавши підтверджуючі документи або посилання на офіційні ресурси. Після перевірки для таких карток встановлюється безлімітний режим переказів, що сприяє прозорості та підтримці соціально важливих ініціатив. Крім того, у випадках здійснення підприємницької діяльності через перекази, нормативні акти Національного банку України забороняють використовувати особисті банківські картки для бізнес-операцій. Для безлімітного прийому та відправлення коштів, пов'язаних із продажем товарів чи наданням послуг через інтернет-майданчики, клієнтам необхідно оформити відповідний рахунок фізичної особи-підприємця або зареєструватися як особа, що здійснює незалежну професійну діяльність. Це дозволяє легалізувати доходи та забезпечує відповідність фінансових операцій чинному законодавству.

3.2 Прикладна оцінка ризиків відмивання коштів на основі діяльності підприємства

Товариство з обмеженою відповідальністю “МАТРОЛЮКС” (далі - ТОВ “МАТРОЛЮКС” або MatroLuxe) було зареєстровано у Єдиному державному реєстрі підприємств та організацій України 26.10.2004 р. зі статутним капіталом у розмірі 1 803 020,31 грн. Код ЄДРПОУ 33248760. Місцезнаходження підприємства: 49044, Україна, Дніпропетровська обл., місто Дніпро, вул. Шевченка, буд. 10, офіс 402.

Основним видом діяльності підприємства є 31.03 Виробництво матраців, іншими видами є:

- 31.01 Виробництво меблів для офісів і підприємств торгівлі;
- 31.02 Виробництво кухонних меблів;
- 31.09 Виробництво інших меблів;
- 46.47 Оптова торгівля меблями, килимами й освітлювальним приладдям;
- 95.24 Ремонт меблів і домашнього начиння;
- 47.59 Роздрібна торгівля меблями, освітлювальним приладдям та іншими товарами для дому в спеціалізованих магазинах;
- 46.90 Неспеціалізована оптова торгівля.

ТОВ “МАТРОЛЮКС” займає третю сходинку у топ-10 компаній за класом «Виробництво матраців» та найбільшим виторгом.

MatroLuxe - мультибрендова компанія, яка має великий асортимент продукції і не має аналогів на вітчизняному ринку. Серед продукції компанії присутні:

- матраци ортопедичні;
- м'які офісні та домашні меблі;
- корпусні меблі;
- ліжка та подіуми;
- меблі без каркаса;
- шафи-купе.

Виробничі потужності MatroLuxe розташовані у Києві, Львові та Одесі. Основні магазини представлені у таких містах, як: Київ, Львів, Дніпро, Павлоград та Кам'янське.

У своїй діяльності ТОВ “МАТРОЛЮКС” керується законодавчими та нормативно-правовими документами, що умовно розділені на три рівні:

- Законодавчі та нормативні акти України, що регулюють діяльність усіх суб'єктів (Конституція України, Цивільний, Податковий, Митний кодекси і т. п.).

- Закони, постанови та рекомендації, що регулюють виробничу і торговельну діяльність в Україні.

- Організаційно-правові документи підприємства.

Основу ефективної діяльності компанії складають висококваліфіковані співробітники з багаторічним досвідом.

Клієнтами компанії є великі меблеві підприємства, готелі, оптові покупці, які займаються продажем матраців та меблів, а також кінцеві споживачі. Підприємство базується на інноваційному підході до виробництва меблів, постійно вдосконалюючи технології та розширюючи асортимент продукції. Завдяки використанню якісних та екологічних матеріалів, продукція компанії має високий попит не лише в Україні, а й у країнах Європи та США.

Компанія MatroLuxe регулярно представляє свою продукцію на міжнародних виставках. У 2014-2015 рр. бренд активно почав просуватися на ринках Європи. Компанія MatroLuxe стала постійним учасником престижних меблевих виставок. Продукція бренду в 2016-2017 рр. Була представлена на виставці в Кельні, де їй вдалося привернути увагу вимогливого європейського споживача.

Наявність власного автопарку та розвиненої логістичної системи дозволяє здійснювати доставку товарів по всій Україні, а також у 13 країн світу. MatroLuxe співпрацює з такими країнами, як Польща, Нідерланди, Словаччина, Литва, Латвія, Естонія, Фінляндія, Швеція, Румунія, Молдова, Грузія, Німеччина та США.

У березні цього року компанія відвідала щорічний практикум Hotel Insights by Hoteliero у Львові, де зустрічаються готельєри, інвестори та експерти галузі, щоб обговорювати актуальні тренди та можливості для розвитку. Це свідчить про те, що підприємство прагне отримувати знання, досвід та навчатися для розуміння потреб своїх клієнтів.

Також у лютому 2025 «MatroLuxe» відвідала найбільшу у світі виставку польських меблів Meble Polska Poznań. Це подія де збираються лідери ринку, презентуються найновіші колекції та укладаються важливі контракти. Для компанії відвідування таких заходів - це можливість побачити нові тренди, познайомитися з інноваційними рішеннями та отримати цінний досвід від світових лідерів.

Компанія активно розвиває діяльність на вітчизняному ринку. У своїх соціальних мережах Instagram та Telegram вони повідомляють своїх клієнтів про наявність знижок та акцій, нові колекції меблів, залучають різних експертів для проведення заходів. Наприклад, у січні цього року в шоурумі Matro відбулася тепла та творча подія - майстер-клас і створення свічок з вощини. Захід був безкоштовним та пройшов під керівництвом психологині простору “Вільна” Лілії Лісовської. Також компанія є партнером розважального шоу “Леви на джипі” на платформі YouTube.

Корпоративна структура відображає взаємозв'язки між власниками, керівниками та підрозділами компанії, визначаючи рівень контролю та відповідальності. Вона дозволяє оцінити розподіл часток, вплив бенефіціарів на прийняття рішень і взаємодію підприємства з пов'язаними компаніями.

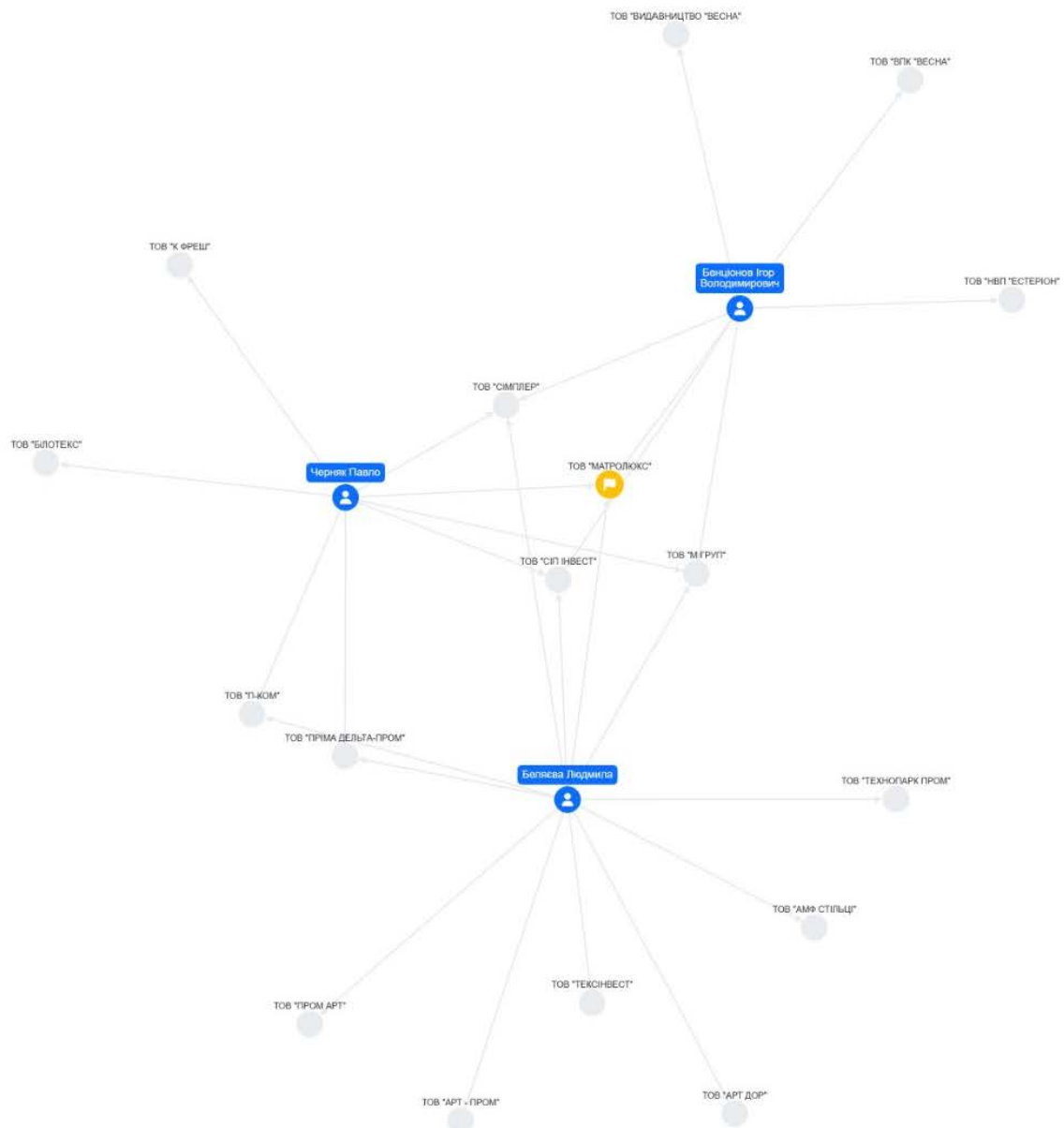

Рис. 1.1 Корпоративна структура ТОВ “МАТРОЛЮКС”

Експортно-орієнтовані виробничі підприємства можуть ставати об’єктами для використання у схемах відмивання коштів через особливості своєї діяльності. Отже, чому ж виробничі компанії, що займаються експортом, можуть бути вразливими до схем відмивання коштів?

1. Високий рівень міжнародних транзакцій та складність перевірки контрагентів.

Підприємства, що працюють із закордонними партнерами, часто здійснюють численні міжнародні платежі. Оскільки ТОВ "МАТРОЛЮКС"

експортує свою продукцію у 13 країн, компанія має справу з іноземними контрагентами, серед яких можуть бути:

- реальні бізнес-партнери, які ведуть чесну діяльність;
- підставні компанії ("shell companies"), які використовуються для переведення коштів;
- посередники, що можуть бути частиною шахрайських схем.

Встановлення дійсного власника компанії-імпортера може бути складним завданням, особливо якщо ця компанія зареєстрована в юрисдикціях із високим рівнем конфіденційності (офшорні зони). Такі умови можуть використовуватися для легалізації незаконних коштів під виглядом оплати за товари чи послуги.

2. Маніпуляції з митною вартістю та товарними операціями (Trade-Based Money Laundering – TBML).

Один із найбільш розповсюджених методів відмивання грошей через торгові операції – це маніпуляції з вартістю та кількістю товару. Оскільки ТОВ "МАТРОЛЮКС" займається експортом меблів, воно може бути вразливим до таких схем:

- завищення вартості товару – коли підприємство продає товар за значно вищою ціною, ніж ринкова, щоб легалізувати більші грошові потоки;
- заниження вартості товару – коли товар експортується за штучно низькою ціною, а різниця виплачується нелегальними шляхами, наприклад, готівкою або через офшорні рахунки;
- фіктивні поставки – коли товар оформлюється на експорт, але фактично не постачається, що дозволяє переказати гроші без реального руху продукції.

3. Участь у державних тендерах і ризику корупції.

ТОВ "Матролюкс" активно бере участь у тендерах на постачання меблів та матраців для державних установ. Державні закупівлі нерідко використовуються у схемах відмивання коштів, зокрема через:

- завищення цін у тендерних контрактах;

- фіктивні постачання або постачання меншої кількості продукції;
- отримання "відкатів" за виграні тендери;
- співпрацю з підставними фірмами, які діють як "прокладки" для переведення грошей.

Компанії, що працюють у сфері державних закупівель, мають підвищений ризик потрапити в поле зору антикорупційних органів, тому важливо вести прозору фінансову діяльність.

4. Розрахунки готівкою та ризик ухилення від оподаткування.

Підприємства, що здійснюють роздрібний продаж товарів, можуть бути використані для схеми відмивання грошей через готівкові платежі. Наприклад, у роздрібних точках продажу або через дилерську мережу можна оформлювати фіктивні продажі на підставних осіб, переводячи "брудні" гроші у вигляді законного виторгу.

Також можливе використання схем "зарплат у конвертах" або готівкових виплат через посередників, що ускладнює контроль за фінансовими потоками та може призвести до податкових ризиків.

5. Робота з офшорними компаніями та ризики непрозорих фінансових операцій.

Деякі міжнародні компанії можуть пропонувати співпрацю через офшорні фірми, які фактично не ведуть бізнесу, але використовуються для приховування походження коштів. У такому випадку ТОВ "Матролюкс" може не знати справжнього кінцевого отримувача товару або джерела фінансування. Офшорні зони нерідко використовуються для: ухилення від податків, приховування незаконних доходів, переведення коштів без належного фінансового моніторингу.

ТОВ "МАТРОЛЮКС", як велике виробниче підприємство, що займається експортом та державними закупівлями, піддається ряду ризиків, які можуть негативно вплинути на його фінансову стабільність, операційну діяльність та відповідність законодавству. Відмивання коштів може мати серйозні наслідки

для компанії, включаючи фінансові втрати, втрату репутації та юридичні санкції.

Фінансові ризики для підприємства включають можливість шахрайських фінансових операцій, коли зловмисники використовують фіктивні компанії для проведення платежів, які можуть мати нелегальне походження. Одним із критичних ризиків є дебіторська заборгованість від ненадійних контрагентів, коли компанія здійснює поставку продукції, але не отримує оплату або опиняється у ситуації, коли партнер зникає після отримання товару. Це може призвести до касових розривів і необхідності залучення додаткового фінансування. Окрім цього, ризики маніпуляцій із цінами, як завищення, так і зниження вартості товарів, можуть привернути увагу податкових органів та викликати перевірки, що призведе до можливих фінансових санкцій. Якщо компанія не проводить ретельного аналізу своїх фінансових потоків, вона може втратити ліквідність у випадку виявлення шахрайських схем або замороження банківських рахунків у процесі розслідувань.

Операційні ризики пов'язані з веденням господарської діяльності та взаємодією з контрагентами. Через активну зовнішньоекономічну діяльність компанії складно перевіряти всіх іноземних партнерів, особливо якщо вони зареєстровані в офшорних зонах або юрисдикціях із низьким рівнем фінансового моніторингу. Це створює ризик співпраці з підставними компаніями, які можуть використовувати "Матролюкс" для переказу нелегальних коштів. Участь у державних тендерах також несе ризики, пов'язані з можливою корупцією або змовою між учасниками. Якщо компанія співпрацює з недобросовісними підрядниками або бере участь у схемах завищення вартості продукції, це може викликати підозри з боку контролюючих органів та призвести до репутаційних втрат. Окрім того, ризиком є можливість підробки фінансової документації, зокрема рахунків-фактур, договорів або актів виконаних робіт, що може вплинути на податкові зобов'язання підприємства та спричинити судові розгляди.

Юридичні ризики для компанії пов'язані з необхідністю дотримання законодавчих вимог щодо фінансового моніторингу та протидії відмиванню коштів. Українське законодавство вимагає від підприємств, особливо тих, що займаються міжнародною торгівлею, дотримання норм щодо перевірки партнерів та фінансових операцій. Недотримання цих вимог може призвести до штрафних санкцій, блокування рахунків або навіть включення компанії до списку підозрілих суб'єктів. Також існує ризик, що через здійснення підозрілих транзакцій банки можуть заблокувати платежі компанії, що спричинить затримки у виконанні контрактів, штрафи за невиконання зобов'язань та втрату довіри з боку міжнародних партнерів. Окрім цього, можливими є судові позови з боку державних органів або контрагентів, якщо буде виявлено факти ухилення від податків, фінансових махінацій або співпраці з нелегальними структурами.

Припустимо, що MatroLuxe уклали контракт на експорт меблів до ЄС на 3 млн грн, але фактично продукція не була відправлена, або її реальна вартість становила лише 1 млн грн. Решта 2 млн грн були переказані через підставні компанії за межі країни, а потім повернуті у вигляді "законних" інвестицій або розподілені між учасниками схеми.

Такий сценарій може привернути увагу: Державної податкової служби України, яка перевірить відповідність задекларованих доходів реальним обсягам поставок; фінансового моніторингу банків, які можуть заблокувати рахунки компанії через підозрілі операції; митних органів, які можуть виявити невідповідність у документах щодо експорту продукції.

Якщо шахрайські операції будуть розкриті, підприємству можуть нарахувати штрафи за несплату податків, які можуть сягати 50% від суми незаконних транзакцій. Це означає, що при виявленні маніпуляцій на 2 млн грн, підприємству доведеться сплатити 1 млн грн штрафу, що суттєво вплине на його фінансовий стан. Також можлива конфіскація активів, якщо буде доведено умисну участь у схемі.

Банки можуть заморозити рахунки компанії, що призведе до неможливості здійснювати операційну діяльність – оплачувати постачальників,

виплачувати зарплати працівникам та здійснювати нові угоди. Такі дії можуть викликати зупинку виробництва на кілька місяців та втрату ключових партнерів.

Директора підприємства та відповідальних фінансистів можуть притягнути до кримінальної відповідальності за ухилення від сплати податків та участь у відмиванні коштів. За українським законодавством це передбачає штрафи, заборону займати керівні посади або навіть позбавлення волі до 8 років.

Якщо компанію визнають учасником фінансових махінацій, вона може бути виключена з державних тендерів та внесена до "чорного списку" контрагентів. Це означатиме втрату можливості отримувати державні замовлення, які в минулому році склали понад 500 тис. грн. Також приватні партнери можуть відмовитися від співпраці, що призведе до падіння доходів.

Якщо інформація про розслідування відмивання коштів через ТОВ "МАТРОЛЮКС" стане публічною, це може викликати відтік інвесторів, скорочення замовлень та репутаційні втрати.

Для запобігання ризикам фінансових махінацій та відмивання коштів ТОВ "МАТРОЛЮКС" повинне впровадити ефективні методи ідентифікації загроз. Це дозволить вчасно виявити підозрілі операції, уникнути юридичних проблем та захистити фінансову стабільність компанії. Основними сигналами можливого відмивання грошей є непрозорі контрагенти, нетипові фінансові операції, аномальні експортні угоди та корупційні ризики в державних тендерах.

Перш за все, слід звернути увагу на контрагентів, з якими компанія працює. Якщо постачальник або покупець зареєстрований в офшорній зоні або країні з низьким рівнем фінансового контролю, це може вказувати на можливі махінації. Крім того, підозрілим є контрагент, який був створений нещодавно, але одразу здійснює великі фінансові операції. Небезпечно також працювати з компаніями, чия структура власності незрозуміла або відсутня офіційна інформація про кінцевих бенефіціарів. Якщо партнер наполягає на

використанні незрозумілих платіжних схем, переказах через посередників або рахунках третіх осіб, це також може бути ознакою фінансових махінацій.

Ще одним тривожним сигналом є аномальні платежі та зміни у фінансових потоках. Якщо компанія отримує значні авансові платежі без чіткого пояснення або без підтвердження поставок товару, це може свідчити про схему відмивання грошей. Також підозрілими є випадки, коли підприємство повертає частину платежу покупцеві без очевидної причини, особливо якщо це міжнародний переказ. Великий ризик становлять часті зміни суми контракту або оплата через посередницькі рахунки. Якщо компанія бачить, що фінансові операції не відповідають логіці бізнесу, необхідно негайно перевірити їхнє походження.

ТОВ "МАТРОЛЮКС" активно займається експортною діяльністю, тому підприємство має контролювати операції, пов'язані з міжнародною торгівлею. Одним із сигналів потенційного фінансового шахрайства може бути занижена або завищена митна вартість товарів у порівнянні з ринковими цінами. Це часто використовується для прихованих грошових переказів. Також слід перевіряти, чи справді товари перетинають кордон, чи операція є лише фіктивною. Якщо контрагент вимагає відвантаження продукції без чіткої верифікації або документального підтвердження, це може бути спробою приховати сліди фінансових махінацій.

Окремо слід звернути увагу на ризики у сфері державних тендерів, у яких бере участь ТОВ "МАТРОЛЮКС". Завищені ціни на товари, узгоджені між учасниками тендеру, можуть свідчити про корупційні схеми. Якщо компанія отримує тендерний контракт, у якому передбачені непрозорі платежі або необхідність співпраці з посередниками, це може бути ознакою фінансових махінацій. Крім того, підозрілими є контракти, де продукція постачається не в повному обсязі, але всі платежі здійснюються в повному розмірі.

Загалом, для розпізнавання загрози відмивання коштів компанія повинна аналізувати діяльність контрагентів, структуру фінансових потоків, експортні операції та участь у державних закупівлях. Впровадження внутрішніх

механізмів фінансового моніторингу допоможе ідентифікувати підозрілі операції та уникнути негативних наслідків для компанії.

Щоб уникнути фінансових ризиків і запобігти залученню до схем відмивання коштів, ТОВ "Матролюкс" повинне впровадити систему фінансового моніторингу та контролю. Це дозволить компанії виявляти підозрілі транзакції, перевіряти контрагентів та забезпечувати відповідність законодавству. Основні заходи боротьби включають перевірку партнерів, контроль фінансових операцій, дотримання міжнародних стандартів та впровадження внутрішніх процедур фінансового моніторингу.

1. Один із ключових методів боротьби з фінансовими махінаціями – ретельна перевірка контрагентів перед укладанням угоди. Компанія повинна впровадити процедури Due Diligence (перевірки добросовісності партнерів), які включають аналіз структури власності, перевірку юридичного статусу та фінансової звітності потенційних клієнтів і постачальників. Особливу увагу слід приділяти компаніям, що зареєстровані в офшорних зонах або мають непрозору структуру власності. Використання автоматизованих систем перевірки, таких як міжнародні бази даних про підозрілих осіб (наприклад, санкційні списки FATF або реєстри бенефіціарних власників), дозволить зменшити ризики співпраці з сумнівними компаніями.

2. Ще одним важливим заходом є контроль фінансових операцій. Для цього необхідно запровадити систему моніторингу платежів, яка дозволить відстежувати аномальні перекази, підозрілі авансові платежі та повернення коштів без очевидних причин. Будь-які зміни у стандартних фінансових потоках, наприклад, необґрунтоване підвищення вартості контрактів, оплата через третіх осіб або поділ платежів на дрібні суми, повинні бути піддані додатковій перевірці. Також варто встановити обмеження на використання готівкових розрахунків, які можуть використовуватися для тіньових операцій.

3. ТОВ "МАТРОЛЮКС", як компанія-експортер, повинне приділяти особливу увагу митному контролю та відповідності ціновій політиці. Будь-які розбіжності між митною вартістю продукції та її реальними ринковими цінами

можуть стати сигналом про спробу відмивання грошей. З цією метою необхідно регулярно аналізувати ринкові ціни на меблі та матраци, а також проводити аудит експортних угод. Співпраця з митними органами та дотримання міжнародних торгових стандартів допоможуть знизити ризик використання компанії у схемах фіктивного експорту.

4. Ще одним важливим напрямом є дотримання міжнародних стандартів боротьби з фінансовими злочинами. ТОВ "МАТРОЛЮКС" повинне виконувати вимоги Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів", а також дотримуватися рекомендацій FATF. Регулярний моніторинг оновлень у законодавстві допоможе підприємству адаптуватися до нових вимог і уникнути санкцій.

5. Важливо також впровадити внутрішній фінансовий моніторинг та політику "знай свого клієнта" (Know Your Customer – KYC). Це означає, що кожен новий клієнт або постачальник повинен проходити верифікацію перед початком співпраці. Компанія може використовувати автоматизовані системи перевірки або співпрацювати з банківськими установами для аналізу надійності партнерів. У разі виявлення підозрілих операцій слід негайно повідомляти про це відповідні контролюючі органи.

6. З огляду на участь у державних закупівлях, підприємство повинне дотримуватися прозорих фінансових процедур і уникати схем завищення вартості контрактів або співпраці з підставними компаніями. Для цього слід запровадити механізм внутрішнього аудиту всіх тендерних угод, який допоможе виявити можливі корупційні ризики та запобігти фінансовим махінаціям.

Загалом, для ТОВ "МАТРОЛЮКС" важливо впроваджувати ефективні механізми фінансового контролю, щоб мінімізувати ризики шахрайства, забезпечити прозорість господарської діяльності та уникнути юридичних проблем.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

За результатами розділу 3 було зроблено наступні висновки:

1. Проаналізовано основні проблеми легалізації доходів в Україні, зокрема виявлено ключові тенденції та механізми протидії відмиванню коштів, які пов'язані з діяльністю впливових осіб і груп, а також з державним законодавством і банківськими обмеженнями, що спрямовані на підвищення прозорості фінансових операцій.

2. Проведено прикладну оцінку ризиків відмивання коштів на прикладі підприємства «МАТРОЛЮКС», визначено специфічні ризики для малого та середнього бізнесу та запропоновано ефективні шляхи мінімізації цих ризиків через впровадження внутрішніх контролів та відповідність вимогам фінансового моніторингу.

ДОДАТКИ

Додаток А

40 рекомендацій FATF

А. ПОЛІТИКА ТА КООРДИНАЦІЯ В СФЕРІ ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ КОШТІВ ТА ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ	
Рекомендація 1	Оцінка ризиків та застосування підходу, що ґрунтується на оцінці ризику
Рекомендація 2	Національне співробітництво та координація
В. ВІДМИВАННЯ КОШТІВ ТА КОНФІСКАЦІЯ	
Рекомендація 3	Злочин відмивання коштів
Рекомендація 4	Конфіскація та тимчасові заходи
С. ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ	
Рекомендація 5	Злочин фінансування тероризму
Рекомендація 6	Цільові фінансові санкції за тероризм та фінансування тероризму
Рекомендація 7	Цільові фінансові санкції за розповсюдження зброї масового знищення
Рекомендація 8	Неприбуткові організації
D. ПРЕВЕНТИВНІ ЗАХОДИ	
Рекомендація 9	Закони про збереження таємниці фінансовими установами
Рекомендація 10	Заходи належної перевірки клієнта
Рекомендація 11	Збереження даних
Рекомендація 12	Публічні особи (ПЕП)
Рекомендація 13	Кореспондентські банківські відносини
Рекомендація 14	Переказ коштів або цінностей
Рекомендація 15	Нові технології
Рекомендація 16	Грошові перекази
Рекомендація 17	Надійність третіх сторін
Рекомендація 18	Внутрішній контроль та іноземні відділення і філії
Рекомендація 19	Високоризикові країни
Рекомендація 20	Повідомлення про підозрілі операції
Рекомендація 21	Розголошення та конфіденційність
Рекомендація 22	ВНУП: Заходи належної перевірки клієнта
Рекомендація 23	ВНУП: Інші заходи
Е. ПРОЗОРИСТЬ ТА БЕНЕФІЦІАРНА ВЛАСНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ТА ПРАВОВИХ УТВОРЕНЬ	
Рекомендація 24	Прозорість та бенефіціарна власність юридичних осіб
Рекомендація 25	Прозорість та бенефіціарна власність правових утворень
F. ПОВНОВАЖЕННЯ ТА ОBOB'ЯЗКИ КОМПЕТЕНТНИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ ТА ІНШІ ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАХОДИ	
Рекомендація 26	Регулювання та нагляд за фінансовими установами
Рекомендація 27	Наглядові повноваження
Рекомендація 28	Регулювання та нагляд за визначеними нефінансовими установами та професіями

Продовження додатку А

Рекомендація 29	Підрозділи фінансової розвідки (ПФР)
Рекомендація 30	Обов'язки правоохоронних та слідчих органів
Рекомендація 31	Повноваження правоохоронних та слідчих органів
Рекомендація 32	Кур'єри з перевезення готівки
Рекомендація 33	Статистика
Рекомендація 34	Керівництво та зворотній зв'язок
Рекомендація 35	Санкції
Г. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО	
Рекомендація 36	Міжнародні інструменти
Рекомендація 37	Міжнародна правова допомога
Рекомендація 38	Міжнародна правова допомога: заморожування та конфіскація
Рекомендація 39	Екстрадиція
Рекомендація 40	Інші форми міжнародного співробітництва

Джерело: складено автором на основі джерела [27]